

**T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ANA BİLİM DALI
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**KÖY ENSTİTÜLERİ DENEYİMİNİN BELLEK
(ANILAR-ANLATILAR- SÖYLEM)
ÜZERİNDEN İNCELENMESİ**

Enstitülerin Birey, Toplum ve Çevre Üzerindeki Etkileri

**KERİM KORAY BERKTAŞ
04701018**

**TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. ESTER BİTON RUBEN**

**İSTANBUL
2019**

**T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ANA BİLİM DALI
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**KÖY ENSTİTÜLERİ DENEYİMİNİN BELLEK
(ANILAR-ANLATILAR- SÖYLEM)
ÜZERİNDEN İNCELENMESİ**

Enstitülerin Birey, Toplum ve Çevre Üzerindeki Etkileri

**KERİM KORAY BERKTAŞ
04701018**

**TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. ESTER BİTON RUBEN**

**İSTANBUL
2019**

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ANA BİLİM DALI
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ
ESER ÇALIŞMASI

**KÖY ENSTİTÜLERİ DENEYİMİNİN BELLEK
(ANILAR-ANLATILAR- SÖYLEM)
ÜZERİNDEN İNCELENMESİ**

Enstitülerin Birey, Toplum ve Çevre Üzerindeki Etkileri

KERİM KORAY BERKTAŞ
04701018

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih: 01.07.2019

Tezin Savunulduğu Tarih: 21.06.2019

Tez Oy Birliği ile Başarılı Bulunmuştur

Tez Danışmanı
Jüri Üyeleri

Unvan Ad Soyad

İmza

: Prof. Dr. Ester Ruben
: Doç. Dr. Gökhan Nispetoğlu
: Prof. Dr. Fikret İsmailoğlu

İSTANBUL
Haziran - 2019

ÖZ

KÖY ENSTİTÜLERİ DENEYİMİNİN BELLEK (ANILAR-ANLATILAR- SÖYLEM) ÜZERİNDEN İNCELENMESİ Enstitülerin Birey, Toplum ve Çevre Üzerindeki Etkileri Kerim Koray Berktaş Mayıs, 2019

Dönemin toplumsal koşulları ve siyasi ortamı bağlamında Köy Enstitülerinin bireyler ve çevre üzerinde ne tür etkileri olduğunu ortaya çıkarmak, bu çalışmanın temel amacıdır. Söylem analizi (belgesel ve diğer yayınların incelenmesi) ve bireysel görüşme bu çalışmada kullanılan yöntemlerdir. Çalışmada öncelikle alanla ilgili literatür taraması yapılmış, Köy Enstitülerinde öğrenci olmuş ya da görev yapmış kişilerin yazdıkları anı kitapları incelenmiş, konuyla ilgili belgesel filmler izlenerek analiz edilmiş ve enstitü mezunu kişilerle görüşmeler yapılmıştır.

Yapılan incelemelerden hareketle, Köy Enstitülerinin birey üzerinde dönüştürücü etkiler yarattığını görmekteyiz. Enstitülerde bulunan öğrencilerin geleneksel kadın ve erkek cinsiyet rollerine karşı bakış açılarının değiştiği ve bu açıdan zihniyet dönüşümü yaşadıkları tespit edilmiştir. Enstitülere geldiklerinde kendini ifade etmekte bile zorlanan bireyler, Köy Enstitülerinde yaşadıkları sürecin sonunda kendini özgürce ifade eden, hakkını arayan ve toplumsal yarar için talepleri olan bireye dönüşmüşlerdir. Köyündeki sosyal çevrenin folklorik unsurlarının sınırlarında yaşayan kişiler, enstitü deneyimi ile sosyal çevresini genişletip farklı kültürel unsurlar ile temas etmiştir. Enstitülerin, sosyal ve doğal çevre üzerinde de yansımaları olmuştur. Kırsalda yeni üretim biçimleri ile ekonomik yarar sağlanmış, oluşturulan çevre bilinci ve yaklaşımı sayesinde doğal çevrenin ekolojisi kısa ve uzun vadede değişmiştir. Sosyal çevre ilk defa enstitüler aracılığı ile tiyatral etkinlikler ile tanışmıştır. Enstitülerin bulunduğu çevrede insan ve ticari ürün hareketliliği artmış ve bu durum enstitüleri sosyal bir çekim merkezi haline getirmiş, böylelikle enstitülerin yakın çevresindeki yerleşim birimlerinin ulaşım koşullarının iyileşmesi sağlanmıştır. Sosyal çevreye elindeki sağlık hizmetlerini sunmuş, bu sayede civardaki insanlar fenni sağlık hizmetleri ile tanışmışlardır. Bunlara ek olarak bazı teknolojik yenilikler, enstitülü öğretmenler tarafından ilk defa köylere götürülmüştür. Sonuç olarak Köy Enstitülerinin temas ettiği birey ve sosyal çevrenin baskıcı ve dayatmacı ataerkil yaklaşımlarının değişmesini, demokrasi bilincinin kazanılmasını sağladığı görülmektedir. Kız çocuklarının okullaşmasında enstitülerin etkileri olmuş; özellikle de eğitilmiş kadınların artmasına; sanat, tıp ve mimari gibi pek çok alanın kırsala taşınmasına da aracı olmuştur. Uygulanan eğitim felsefesiyle de Türkiye'nin siyasi tarihinde politik bir tartışma konusu olarak öne çıkmıştır. Bu yönüyle enstitüler Türkiye'nin siyasi tarihinde politik tartışma konusu olarak önemini ve güncelliğini korumaktadır.

Anahtar Kelimeler: Köy Enstitüleri, Anı, Bellek, Birey, Çevre.

ABSTRACT

EXAMINATION OF THE EXPERIENCE OF VILLAGE INSTITUTES THROUGH MEMORY

(MEMOIRS-NARRATIONS- DISCOURSE)

The Effects of Institutes on Individual, Society and Environment

Kerim Koray Berktaş

May,2019

The impact of the Village Institutes on the individual and socio-material environment: memories and discourse.

This study aims to explore the impact of Village Institutes on individual lifeworlds through an examination of the transformations in the social and physical environment. The analysis relies on discourse analysis and interview methods including content analysis of documentaries on the subject and in-depth, face-to-face meetings. Literature review includes the examination of primary and secondary resources on Village Institutes. Specific attention has been on published memoirs of Village Institute educators and graduates. The key finding of the study was that the Village Institutes had a prominent social transformative effect on the individual and within the socio-physical contexts of their establishment. This effect primarily shifted the traditional gender conception and experience of students who typically came from strictly gender-normative local, traditional backgrounds. Gender-limitations that limited individuals transformed through interactions with the Village Institutes. The Institutes also had prominent ecological and social imprint on their physical environment. They triggered commercial and labour circuits within their immediate and extended environments. The Village Institutes quickly became a pull-factor on various educational, economic, social levels within their regional contexts. Their physical structure introduced new architectural approaches and technologies alongside local forms and building structures. Further, in most localities, the Institutes introduced modern theatre and other cultural activities. Similarly, modern, western medicine and health services and procedures were introduced through the interactions with the Institutes. The Institute teachers and educators were the carriers of certain technological knowledge and procedures within their communities. The Village Institutes positively increased the number of women and girls in school and became a hot topic of local and national political debate. As a result, the Village Institutes comprised a network of prominent social and physical change at the individual, local and national levels. Their imprint especially in the educational gender gap was prominent. Technologically, culturally and in terms of services, they have challenged the norms, traditions and structures of the localities in which they were established. This is why, to date, they have remained a sustained focus of attention and relevancy to better understand Turkey's continued political and educational challenges.

Key Words: Village Institutes, Memories, Remembrance, Individual, Environment.

ÖN SÖZ

Bu tezin hazırlanmasında göstermiş olduğu insani yaklaşımdan ve anlayıştan dolayı tez danışmanım Prof. Dr. Ester Ruben'e teşekkür ederim. Kendisi bana el uzatmasaydı bu tezin ortaya çıkması mümkün olmazdı. Tez çalışmama başlamam konusunda cesaretlendirici desteklerinden dolayı Mevhibe Burcu Tüfekçioğlu'na, bilgisayarda karşılaştığım teknik sorunların üstesinden gelen Nurcan Çoksusamış'a teşekkür ederim. Tez yazma sürecinde desteklerini gördüğüm, bunaldığım her anda kilometrelerce uzakta olsalar bile hep yanımda olan tüm dostlarıma; Aslı Duru Büyükçoşkun'a, Fehmi Kerem Bilgin'e, Murat Büyükçoşkun'a, Özgür Günelsu'ya, Resul Babaoğlu'na, Seda Salihoglu Günelsu'ya çok teşekkür ederim. Tezime katkı sunan Aysun Öztürk, Akif Coşkun, Ali Dündar, Cengiz Özdemir, Prof. Dr. Firdevs Gümüsoğlu, Selçuk Aylar, Naci Yaver, Tuba Dinçetin, Şenol Arslantaş, Müge Demir, Feyzullah Coşkun, Eray Bolukçu, Özgür Altun, Serpil Taşkın ve Hıdır Aydemir'e teşekkürü bir borç bilirim. Benimle yaptıkları görüşmeler ile bu teze büyük katkı sunan, hayatım boyunca hatırladıkça mutlu olacağım hatıralarımın olmasını sağlayan, Köy Enstitüsü çınarlarına; Kastamonu Gököy Köy Enstitüsü mezunu Fehmi Gündüz'e, Eskişehir Çifteler Köy Enstitüsü ve Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü mezunu Tahsin Yücel'e, Trabzon Beşikdüzü Köy Enstitüsü'ne 1948 yılında giren Fahri Özdemir'e ve Kastamonu Gököy Köy Enstitüsü mezunu Mustafa Bakır'a minnetlerimi ifade ederim. Uzun yıllar önce aramızdan ayrılan babam Mehmet Mustafa Berktaş ve tüm eğitim hayatım boyunca bana destek olan ve emeğini benden esirgemeyen annem Yeter Öztürk'e ne kadar teşekkür etsem azdır. Tez çalışmam boyunca sorumluluklarımı üstlenen ablam Elif Berktaş ve yeğenim Nazlı Gizem Taşyürek olmasaydı bu tez ortaya çıkamazdı. Tez çalışmamın süreci boyunca tüm sancılara şahit olan ve beni yüreklendirip sorumluluklarımı üstlenen eşim Bedriye Aydemir Berktaş'a, dünyaya gelişiyile yaşama sevincim olan ve bu tezi yazmam için beni varlığıyla şevklendiren, o küçücük kalbiyle yaşadığım sıkıntıları sanki fark edip, geceleri beni yormayarak bu tezi tamamlamam için bana zaman veren kızım Pera Deniz'e sonsuz teşekkürler ediyor ve bu çalışmayı kızım Pera Deniz'e ithaf ediyorum.

İstanbul, Altıntepe; Mayıs, 2019

Kerim Koray BERKTAŞ

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
ÖN SÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar LİSTESİ	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ	ix
KISALTMALAR	x
1. GİRİŞ	1
2. KÖY ENSTİTÜLERİNİN TARİHSEL ARKA PLANI	8
2.1. Kuruluşun Siyasi Tarih Bakımından Arka Planı.....	8
2.2. Kuruluşun Eğitim Tarihi Bakımından Arka Planı	12
2.3. Ethem Nejat -Tarımsal Eğitim-Köy Eğitimi	13
2.4. Erken Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları ve Mustafa Necati Bey Dönemi: Eğitimin Yaygınlaştırılması ve Köy Muallim Mektepleri	14
2.5. Saffet Arıkan ve Hasan Ali Yücel Dönemi.....	16
2.5.1. Eğitim Kurşlarından Köy Öğretmen Okullarına	16
2.5.2. Köy Enstitülerin Yaşama Geçiriliş ve Uygulama Süreci.....	20
2.5.3. Köy Enstitülerinin Kapatılış Süreci	28
3. KÖY ENSTİTÜLERİNİN BİREY ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ	32
3.1. İş İçinde Öğrenme Yaklaşımı (İş İçinde Eğitim)	32
3.2. Sorun Çözme Becerisi.....	35
3.3. Kız ve Erkek Öğrencilerin İş Alanlarında Birlikte Çalışması: Geleneksel Cinsiyet Rollerinin Yıkılması	37
3.4. Düşündüğünü İfade Etme, Hak Arama	38
3.5. Cumartesi Toplantıları	42

3.6. Halkoyunları.....	44
3.7. Köy Enstitülü Öğretmenlere Karşı Olumsuz Yaklaşımlar.....	46
3.8. Kadınların Eğitim ve Sosyal Yaşama Katılımı	50
3.9. II. Dünya Savaşı Koşullarında Enstitülerde Askerlik Uygulamaları	53
4. KÖY ENSTİTÜLERİNİN ÇEVRE ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ	56
4.1. DOĞAL ÇEVRE ÜZERİNDEKİ ETKİLER.....	56
4.1.1. Ekoloji Üzerindeki Etkiler	56
4.1.2. Arkeolojik Buluntular	58
4.1.3. Ulaşım	59
4.1.4. Hayvan Sağlığı	60
4.1.5. Mimari.....	61
4.2. SOSYAL ÇEVRE ÜZERİNDEKİ ETKİLER	65
4.2.1. Enstitülerin Çevre Ekonomisine Katkıları	65
4.2.2. Sanatsal Faaliyetler -Tiyatro, Sinema, Konser.....	67
4.2.3. Sağlık Hizmeti.....	70
4.2.4. Teknolojik Yenilikler	72
4.2.5. Kız Çocuklarının Okullaşmasında Enstitülerin Etkisi	74
4.2.6. Siyaset Köy İlişkisi	75
5. SONUÇ.....	78
KAYNAKÇA	85
EKLER.....	92
ÖZ GEÇMİŞ.....	109

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1:	Eğitmen Planı.....	19
Tablo 2:	Köy Enstitüleri.....	24
Tablo 3:	Köy Enstitülerindeki Dersler	27

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1:	Hasanoğlu Köy Enstitüsünde Askerlik Dersi	53
Şekil 2:	Hasanoğlu Köy Enstitüsünün Yapımı Sırasında Bulunan Eski Tunç Çağına Ait Hatti Kabartması	59
Şekil 3:	Hasanoğlu Köyündeki Çeşmenin Hasanoğlu Köy Enstitülü Öğrenciler Tarafından Yapılmadan Önceki Hali	63
Şekil 4:	Hasanoğlu Köyündeki Çeşmenin Hasanoğlu Köy Enstitülü Öğrenciler Tarafından Yapıldıktan Sonraki Hali	63
Şekil 5:	Hasanoğlu Köy Enstitüsü Amfi Tiyatrosu İnşa Edilirken	68
Şekil 6 :	Günümüzde Geçmişteki Hasanoğlu Köy Enstitüsü Amfi Tiyatrosu	69

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DP	: Demokrat Parti
F.G	: Fehmi Gündüz
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi

1. GİRİŞ

Günümüz eğitim sisteminde yaşanan sorunlara “Köy Enstitüsü” deneyiminin önemli bir bakış açısı sunabileceğini ve eğitim için yeni atılımlar başlatacaklara cesaret verebileceğini düşündüğüm için bir öğretmen olarak "Köy Enstitüleri" deneyimini incelemek istedim. Köy Enstitüleri her ne kadar yarım kalan bir deneyim olsa da başarısızlıktan değil, dönemin siyasi koşullarından dolayı kapatılmışlardır. Köyü canlandırmakla birlikte köylünün eğitime ve kalkınmasına da odaklanan bu uygulama, kısa sürmüş ancak gelecek kuşaklara başarılı uygulama örnekleri bırakmıştır. Öyle ki; İş içinde eğitim anlayışı, demokratik tartışma platformlarının kurulması, çevreye duyarlı çalışmalar, kitap okuma kültürünü kazandırmaya yönelik faaliyetler, ihtiyaç duyulan yapıların imece ruhuyla inşa edilmesi, enstitülerdeki işlerin önemli bir çoğunluğunun öğrenciler ve öğretmenler tarafından yapılması gibi uygulamalar günümüz eğitim sistemine rahatlıkla uyarlanabilecek uygulamalardır. Köy Enstitüleri, eğitimde yeni yaklaşımlar sunması için kanımca tartışılması gereken bir deneyimdir. Bilimsel bir tartışma anlayışıyla konuya yaklaşılsa tartışmaların eğitim için yararlı sonuçları olabileceğini düşünüyorum.

Köy Enstitüleri, iki dünya savaşı arasında temelleri atılan ve II. Dünya Savaşı'nın zor koşullarında yaşama geçirilen bir uygulamadır. Zor koşullar altında başarılmış olması bundan sonraki kuşaklara cesaret vermelidir. Zira günümüzün koşulları II. Dünya Savaşı koşullarından daha ağır değildir. O günün şartlarında enstitüleri inşa ederken çivi dahi bulunamayan zamanlar olmuştur. Yetkililer öğrencileri köylere izinli gönderip kullanılmış, paslı ve eğri çivileri köylerden toplatmışlardır. Bu çiviler düzeltilip bina yapımlarında kullanılmıştır¹.

Günümüzde teori ağırlıklı bir eğitim yaklaşımı bence sorunludur. Çünkü teori ağırlıklı eğitimde öğrenci pasifleştirilmiş ve yaratıcılığı kısıtlanmıştır. Köy Enstitülerinin eğitim felsefesinin günümüze nasıl uyarlanabileceği sorusu enstitüleri inceleme motivasyonum oldu. Bu heyecan ve merak duygusu beni Cumhuriyet

¹ Fakir Baykurt, **Köy Enstitülü Delikanlı**, 2. bs.(İstanbul: Literatür Yayınları,2018), 97.

döneminin önemli kültür kurumlarından biri olan Köy Enstitülerini incelemeye sevk etti. Çünkü 1940'lı yılların Türkiye ve dünya koşullarında, kısıtlılıklar içinde başarılmış bir uygulama, bu gün eğitimde yeni yaklaşımlar sunabilecek itici bir güç olabilir. Bu çalışmanın konusunu seçmemdeki bir diğer neden de, daha önce Köy Enstitüleri ile ilgili yapılan çalışmaların ağırlıklı olarak sosyoloji ve tarih temaları üzerinden incelenmiş olmasıdır. Köy Enstitüleri ile ilgili çok sayıda çalışma yapılmıştır. Konuyla ilgili literatür her geçen gün zenginleşmektedir. Bununla birlikte mevcut literatürü oluşturan çalışmalarda, Köy Enstitülerinde görev yapmış öğretmen, öğrenci ve diğer çalışan kişilerin hatıratları üzerinden, "birey ve çevre" üzerinde ne tür etkiler yarattığı kısa değerlendirmeler dışında yeteri kadar ele alınmamıştır. İnsan belleği toplumsal hafızanın oluşmasında önemli bir yere sahiptir. İnsanın şahitliği değerlidir. Gördükleri, yaşadıkları sosyolojik açıdan ve tarihsel olarak önem arz eder. Köy Enstitüleri Türkiye'nin yakın tarihindeki önemli gelişmelerden biridir. Türkiye'nin yakın tarihinde kısa sürmüş fakat etkileri hala tartışılan bir deneyimin insan belleği üzerinden de değerlendirilmesi kanımca önemlidir.

Köy Enstitüleri ile ilgili daha önce yapılmış çalışmalarda Köy Enstitülerinin eğitim tarihindeki özgün yeri genel çerçeveler çizilerek, farklı araştırmacılar tarafından ele alınmıştır. İncelenen konular genelde ilgili dönemde Cumhuriyet Halk Partisi ile Demokrat Parti'nin Köy Enstitülerine bakış açıları arasındaki farklar, köy kalkınması ve Köy Enstitüleri, dönemin siyasi koşulları ve enstitülere bakış, enstitülerin eğitim felsefesi, kurum tarihçesi, toprak reformu ve Köy Enstitüleri arasındaki ilişkiler ile enstitülü öğretmenlerin eğitim yaklaşımı etrafında şekillenmiştir. Fakat enstitülerle yolu kesişmiş kişilerin anıları üzerinden birey ve çevre üzerindeki etkileri bağlamında özgül bir inceleme yeterince yapılmamıştır. Önceki araştırmalarda ortaya konan bir başka yaklaşım da genellikle konuya toptancı bir bakış açısıyla yaklaşmış olmasıdır. Ya tamamen Köy Enstitüleri deneyimi olumsuzlanmaya çalışılmış, başarısız bir uygulama olarak ele alınmış ya da "gayrı milli" ve ortaya atılmış bir "komünizm projesi" olarak görülmüştür. Konuyu diğer taraftan ele alan anlayış ise enstitülerin "gayrı milli" ve "komünist bir proje" olmadığı; aksine "ulusal" ve "özgün" bir proje olduğu savunusuna sıkışmıştır. Bir taraf olumsuzlayan diğer taraf ise savunma yapan taraf olarak konuya yaklaşmıştır. Savunma yapan tarafın zaman zaman meseleyi romantik boyutlarla değerlendirmesinden dolayı enstitülerin birey ve çevre üzerinde yarattığı etkilerin

tam anlamıyla ele alınamadığı ifade edilebilir. Bu deneyimi bizatihi yaşayan kişilerin gözlemleri ve değerlendirmeleri, toptancı bakış açıları arasında yeterince kendini ifade etme fırsatı bulamamıştır.

Bu çalışmada; Köy Enstitülerinin birey ve çevre üzerinde ne tür etkileri olduğunu ortaya çıkarmak adına, Köy Enstitülerinde öğrenci olmuş, öğretmenlik yapmış ya da çeşitli vesileler ile enstitülerle yolu kesişmiş olan kişilerin anıları üzerinden bir inceleme yapılmıştır. Başta Ahmet Özkan, Hacı Angı, Mehmet Başaran, Fakir Baykurt, Mahmut Makal, İbrahim Şimşek, Talip Apaydın, Galip Aydın, Pakize Türkoğlu, Mustafa Avcı, Mualla Eyüboğlu ve Musatafa Güneri'nin yaşamlarını anlatan anı kitapları incelenmiştir.

Yapılan incelemede yöntem olarak söylem analizi kullanılmıştır. Kavrayıcı bir bakış açısıyla algılama imkânı sunan söylem analizi, veri çeşitliliğinin olduğu bir yöntemdir. Resmi dokümanlardan fotoğraflara kadar pek çok şey veri olarak söylem analizinde yer alabilmektedir². Bu noktadan hareketle çalışmada anı kitapları, belgeseller ve görüşmeler araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır. Yukarıda bahsi geçen kişilerin yazmış oldukları anı kitapları, enstitü mezunu kişilerle yapılan görüşmeler ile belgesel filmler çalışmamın ana malzemeleridir. Elde edilen verilerin analiziyle Köy Enstitülerinin birey ve çevre üzerinde ne tür etkileri olduğu değerlendirilmeye çalışılmıştır. Anı kitaplarında belirlenen konular üzerine okumalar yapılmıştır. Seyredilen belgesel filmler ile okunan kitaplar karşılaştırılarak ortak temalar arasında ilişkiler tartışılmaya; ayrıca yapılan bireysel görüşmeler ile araştırma konusu arasında bağlar bulunmaya çalışılmıştır.

Çalışmamız, üç ana bölümden oluşmaktadır. Önce Köy Enstitülerinin tarihsel arka planı ele alınmıştır. Daha sonra Köy Enstitülerinin birey üzerindeki etkilerine değinilmiş, son olarak da çevre üzerindeki etkileri irdelenmiştir.

Köy Enstitülerinin tarihsel arka planını ele aldığımız ilk bölümde; Erken Cumhuriyet döneminin eğitim politikalarından hareket edilerek 1940'lı yılların siyasi gelişmeleri bağlamında Köy Enstitüleri, siyasi gelişmeler üzerinden irdelenmiştir. Cumhuriyetin ilanı ile 1940 yılı arasındaki öğretmen sayıları hakkında genel bilgiler verilmiş, bu sayılar üzerinden nüfusun önemli bir çoğunluğunun köylerde yaşadığı dikkate alındığında, köy eğitime yetecek kadar öğretmen olmadığı sonucuna

² Daha fazla bilgi için bkz, John W. Creswell, **Nitel Araştırma Yöntemleri**, çev. Mesut Bütün, Selçuk Beşir Demir (Ankara: Siyasal Kitabevi, 2006); Keith F. Punch, **Sosyal Araştırmalara Giriş**, çev. Dursun Bayrak, H. Bader Arslan, Zeynep Akyüz. (Ankara: Siyasal Kitabevi, 2011).

varılmıştır. Şehir ve köy eğitimi arasındaki kalite farkının nedeni, köylerde yeterli donanımına sahip öğretmenlerin olmayışına bağlanmıştır. Bu sorunun çözümü adına şehir ve köy eğitimi için ayrı öğretmen yetiştirme çalışmalarına değinilmiştir. Bu ara dönemde '*Darulmualliminlerin*' köy eğitimi üzerindeki etkileri üzerinde durulmuş, şehir ve köy için ayrı öğretmen yetiştirme modellerine değinildikten sonra köylerdeki öğretmen sorununun nedenleri tartışılmıştır.

Köye yönelik eğitim hamlelerini Köy Enstitülerinin bir anlamda altyapı çalışmaları olarak görmek mümkündür. Köy Enstitülerinden önce köy eğitimi ve köy öğretmenine dair tartışılmış fikirler ve bunu izleyen süreçteki pratiklerin örnekleri üzerinde durulmuştur. Burada Ethem Nejat'ın fikirleri ön plana çıkmaktadır. Nejat'ın Türkiye'nin bir tarım toplumu olduğu ve eğitimin tarımsal üretimi destekler nitelikte olması gerektiği yönündeki savlarına değinilmiştir. Bununla bağlantılı olarak Ethem Nejat'ın fikirlerinin İsmail Hakkı Tonguç'un üzerindeki etkileri üzerinde de durulmuştur. Tonguç'un kısmen Ethem Nejat'ın fikirlerinden etkiler taşıdığı tanıkların ifadeleriyle gösterilmiştir. Bunların ardından Mustafa Necati Bey'in Milli Eğitim Bakanlığı döneminde köy eğitimine dair yapılan hamleler üzerinde durulmuş, onun ilköğretimi tüm yurda yaygınlaştırma çabalarına değinilmiştir. Necati Bey'in bakanlığı sırasında, en önemli sorunlardan biri olan şehirde eğitim gören öğretmenlerin köylerde görev yapmak istememesinin nedenlerine odaklanılmıştır. Bu sorunu ortadan kaldırmak için gündeme getirilen köye yönelik öğretmen yetiştiren okullar kurma fikri ele alınmıştır. Özellikle köy öğretmeni yetiştirmek için açılan kurumlar olan "Denizli Köy Muallim Mektebi" ve "Kayseri Zincidere Köy Muallim Mektebi" köye yönelik eğitim için öne çıkan bir girişim olarak değerlendirilmiştir. Fakat bu okullarda öğrenim gören öğrencilerin, toplumsal arka planlarının "şehirler" olması sebebiyle mezuniyetlerini takiben köylerde görev yapmak istemedikleri saptamasına ulaşılmıştır. Bu durum şehirli sınıfın köye yabancılaşmış olmasına dayandırılmıştır. Böylece köye özgü eğitim vermek için açılan kurumların amaçlarına ulaşmadan kapandığı yönünde bir değerlendirme yapılmıştır.

Bu gelişmelerin ardından köylerde eğitim vermek üzere köyün içinden yetişen insan kaynağına başvurma fikri üzerinde durulmuş; burada özgün bir fikir olarak köylerde askerliğini çavuş olarak yapmış okuma yazma bilen gençlerden yararlanma fikri ortaya çıkmıştır. Bu gençleri "eğitmen kursu" adı altında eğitmek için başta Eskişehir Çifteler Devlet Üretme Çiftliği olmak üzere yurdun farklı

yerlerinde eğitim kurumlarının açılmasına değinilmiştir. Bu gençlere kısa süreli eğitimler verilmiş, burada yetişenlere de "*eğitmen*" denilmiştir. Eğitimcilerden beklenen köylerde ilk üç yıl çocuklara okuma yazma öğretmeleri ve temel becerileri kazandırmalarıdır. Böylelikle eğitimciler yaptıkları çalışmalar ile başarılı sonuçlar elde etmişlerdir. Hatta dönemin diline "*eğitmen aşısı*" ve "*eğitmen çeşmesi*" gibi kavramlar sokmuşlardır. Bu başarı hikâyelerinin ardından eğitimciler kurslarının sayısı arttırılmış ve daha sistematik bir eğitim altyapısı oluşturmak için 30 Ekim 1937 tarihinde, İzmir-Kızılcıllu'da ve 1 Ekim 1937 tarihinde Eskişehir-Çifteler'de birer "*Köy Öğretmen Okulu*" açılmasına değinilmiştir.

Köy Enstitülerinin uygulama süreci ve devamında kapatılmasına kadar giden tarihsel akış sunulmuştur. Önceki tecrübelerin ışığında, Pestalozzi, John Dewey ve Kerschensteiner gibi eğitim bilimcilerin fikirlerinden etkilenen İsmail Hakkı Tonguç, köy eğitimi için başka bir form tasarlamıştır. Vekâleten yürüttüğü ilköğretim genel müdürlüğüne asaleten atanınca ve ardından fikirlerinin uyuştugu dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel ile de yolları kesişince özgün bir eğitim denemesi olan "*Köy Enstitüleri*" 17 Nisan 1940'da resmen kurulmuştur. Kısa sayılabilecek bir dönemde enstitülerin sayıları 21'e çıkarılmıştır. Köy Enstitülerinde ihtiyaç olan binalar öğrenci ve öğretmenler ile birlikte yapılmıştır. Öğrenci kaynağı tamamen köy olan yatılı eğitim kurumları olarak açılmışlardır. Köy öğretmeni yetiştirme alanındaki boşluğun giderilmesi hedeflenmiştir. Enstitüler bununla da kalmayıp köyü kalkındırmak gibi bir misyon da edinmişlerdir.

Karma eğitim yapan Köy Enstitülerinde iş içinde eğitim yapıldığı vurgulanmıştır. Yaparak yaşayarak eğitim yapan bu kurumlarda tiyatro, müzik ve halkoyunları gibi sanatsal derslerin olmasına dikkat çekilmiştir. Kendi ihtiyaçlarını önemli oranda yarattığı üretim döngüsüyle karşılayan enstitüler, öğrencilerine kitap okuma kültürü kazandırarak özgüven aşılamıştır.

Enstitülerdeki çalışma prensiplerinin komünizmi çağrıştırdığı ve kızlarla erkeklerin bir arada eğitim görmesinin Türk gelenek ve göreneklerine aykırılık teşkil etmesi gibi gerekçeler enstitülere karşı toplumsal bir önyargı oluşturmuştur. II. Dünya Savaşı boyunca CHP'nin uyguladığı ekonomik politikaların halkı bunaltması sonucu, iktidar partisi CHP ile özdeşleştirilen Köy Enstitülerine karşı muhalefet gittikçe artmıştır. Bürokrasiyi de karşılarına alan enstitüler dönemin politik atmosferi içinde Köy Enstitülerinin koruyucusu İnönü'yü zor durumda bırakmıştır. Böylece

gözden çıkarılan enstitüler 1946 yılında eğitim felsefesinden uzaklaştırılmış, 1954 yılında da tamamen kapatılmışlardır.

Köy Enstitülerinin birey üzerindeki etkilerinin irdelendiği bu bölümde; Köy Enstitülerinde görev yapmış ya da öğrenci olmuş bireylerin üzerinde ne gibi etkiler olduğu anılar üzerinden ifade edilmiştir. Kız ve erkek öğrencilerin bir arada eğitim görmesi, eğitimde radikal bir hamle olarak öne çıkmış, bu durumun kız ve erkeklerin bir arada olma halini normalleştirdiği üzerinde durulmuştur. Enstitülerdeki öğrencilerin edindikleri eğitim felsefesi sayesinde hakkını arayan ve düşündüklerini ifade eden bireylere dönüşme süreci anlatılmıştır.

"Cumartesi Toplantıları"nda karşılıklı olarak birbirini eleştiren öğrenci ve öğretmenlerin demokratik kültürü enstitülerde yerleştirmeye çalışıklarına odaklanılmıştır. Halkoyunlarının öğrencileri kültürleme yoluyla nasıl sosyalleştirdiği anlatılmaya çalışılmıştır. Bireyin enstitülerde öğrendiği sorun çözme becerisini yaşamları boyunca davranış biçimi haline getirdikleri örnekler üzerinden ifade edilmiştir. İş içinde eğitim yaklaşımının ve yaparak yaşayarak öğrenme modelinin derslerle nasıl ilişkilendirildiği yine örnekler üzerinden anlatılmıştır. Köy Enstitülerinden mezun olan öğretmenlerin askerlikte, görev yaptığı köylerde ve diğer kamusal alanlarda ne tür ayrımcılıklara ve zorbalıklara maruz kaldıklarına değinilmiştir.

Köy Enstitülerinde görev yapan farklı kültürlerden gelen kadınlar çalışmıştır. Bu kadınların, eğitim yaklaşımlarındaki farklılıkların, enstitüler üzerinde nasıl olumlu etkiler bıraktığı örneklerle gösterilmiştir. Bununla birlikte enstitülerde askeri metotlar da görülmüştür. II. Dünya Savaşı'nın olağanüstü koşulları altında gerçekleşen zorunlu askeri uygulamalar olarak değerlendirilebilecek bu faaliyetlerin uygulama biçimleri arasındaki farklara ve dönemsel koşullara göre değişen yaklaşımlara vurgu yapılmıştır.

Son olarak enstitülerin, doğal ve sosyal çevre üzerindeki çeşitli etkileri açıklanmaya çalışılmıştır. Enstitülerin kurumsal olarak doğal çevrenin ekolojisi üzerinde ne tür değişikliklere sebep olduğu ele alınmış; enstitü mezunu öğretmenlerin ekolojiyi nasıl değiştirdikleri, görev yaptıkları yerlerde ekolojik anlamda ne tür farklar yarattığı üzerinde durulmuştur. İnşaat çalışmaları sırasında bulunan tarihi eserlerle enstitülerin arkeolojiye yaptıkları katkılardan söz edilmiştir.

Enstitülerin kuruldukları bölgenin ulaşım koşullarını nasıl dolaylı olarak rahatlattığını ve bu ulaşım koşulların iyileşmesinden sonra enstitülerin çevresinde ne tür değişimler olduğu ele alınmıştır. Yine aynı şekilde hem enstitülerin hem de enstitü mezunu öğretmen, eğitmen ve sağlık memurlarının çevre sağlığı üzerindeki etkileri örnekler üzerinden gösterilmiştir. Enstitü mezunlarının kırsalda salgın hastalıklara karşı nasıl mücadele ettikleri ve fenni sağlık hizmetlerine karşı önyargıları nasıl yıktıklarına değinilmiştir.

Enstitülerin ve enstitü mezunlarının uzun ve kısa vadede çevreye sınırlı olsa mimari olarak ne kattıkları üzerine durulmuştur. Enstitüler çevre insanının emeğinden ve ürettiği ürünlerden ya da gerekli inşaat malzemelerini satın alma yoluyla yararlanmıştır. Enstitülerin çevreleri adına yarattığı yeni ekonomik faaliyetlerden çevrenin ekonomik olarak nasıl fayda sağladığı yine örnekler üzerinden ifade edilmiştir. Enstitülerin kurulduğu mekânların yakın çevresiyle ne tür etkileşimlerde bulunduğu yine anılar üzerinden ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Enstitüler bünyesinde sürdürülen tiyatro, konser ve sinema gibi sanatsal etkinliklerin birey ve çevre üzerinde ne tür etkiler yarattığı anlatılmıştır.

Hayvancılık, enstitülerin var olduğu yıllarda kırsaldaki insan için önemli ekonomik bir değerdi. Enstitü mezunu öğretmenlerin görev yaptıkları yerlerdeki hayvan sağlığına yönelik yaptıkları çalışmalar ve bu çalışmaların çevredeki insanlara katkısının ne olduğu uygulanan pratikler üzerinden ifade edilmiştir. Teknolojik araç-gereçler ile teknolojik yöntemlerin sınırlı da olsa kırsala enstitülü öğretmenler tarafından ilk defa götürüldüğü konusu ele alınmıştır. Özellikle kırsaldaki kız çocuklarının okullaşmasına Köy Enstitülü öğretmenlerin nasıl etki ettikleri örneklerle gösterilmiştir. Köy Enstitüsü mezunu öğretmenler görev yaptıkları yerlerde siyasetle bir şekilde ilişkilendirilmişlerdir. Özellikle "komünist" oldukları yönünde suçlamalara muhatap olmuşlardır. Enstitülü öğretmenlerin kırsaldaki siyasete olan etkileri sınırlı örnekler üzerinden ele alınmıştır.

2. KÖY ENSTİTÜLERİNİN TARİHSEL ARKA PLANI

"Köy Enstitüleri; köy öğretmenleri ile köye lüzumlu diğer mesleklerin erbabını, iş eğitiminin ilkelerine uyarak yetiştirmek amacıyla ziraat işlerine elverişli arazisi bulunan yerlerde bölge müessesesi olarak açılan, öğrencisi köyden alınan ve yatılı bulunan eğitim kurumlarıdır³."

İsmail Hakkı Tonguç'un yukarıdaki kısa ve öz tanımıyla belirttiği gibi; Köy Enstitüleri sadece öğretmen yetiştirmek için açılan kurumlar değil aynı zamanda köyün ihtiyaçlarını karşılayacak sağlık memurları ve ziraatçıları da yetiştirmeyi amaç edinen kurumlardı. Öğrenci kaynağı köy olan, sadece köy çocuklarının gidebildiği, iş içinde eğitim yöntemi uygulayan ve karma eğitim yapan yatılı eğitim kurumlarıydı⁴. Başlangıçta yani enstitülerin kurulduğu yıl olan 1940'ta 10 tane Köy Enstitüsü kuruldu. Özellikle tarıma elverişli arazilerde kurulan enstitülerin ilerleyen süreçte sayıları yirmibire ulaştı. Değişik bölgelerde farklı coğrafi şartlarda açılan enstitülerde, kuruldukları bölgenin iklim ve doğal çevresine göre şekillenen bir eğitim yaklaşımı gözetilerek eğitim uygulamaları düzenlendi. Kimi yerlerde balıkçılığa önem verilirken kimi yerlerde tarım ve hayvancılığa yönelik faaliyetler yapıldı. Enstitüler genellikle demiryollarına ya da anayollara yakın yerlerde kurulmuşlardı. 1946 yılında eğitim sisteminde kırılmalar yaşayan Köy Enstitüleri, 1954 yılında tamamen kapatıldılar. Tarihsel olarak kısa sayılabilecek bir dönem varlıklarını sürdüren Köy Enstitüleri, günümüzde hala çeşitli açılardan tartışılmaya devam etmektedir.

2.1. Kuruluşun Siyasi Tarih Bakımından Arka Planı

Zafer Toprak'a göre yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti ulus devleti inşa ederken öncelikli olarak devrimlere önem vermişti. Fakat yeni kurulan devlet, hukuk eksenli bir devlet olmalıydı. Ayrıca buna paralel 'yeni ulusun' yurttaşını da inşa

³ İsmail Hakkı Tonguç, "Gelenekçi Okulun Yöntemlerini İzleyenler, Köye Gerekli İnsan Tipini Yaratamazlar", **Dünyaya Örnek Bir Eğitim Uygulaması Köy Enstitüleri**, ed. Talip Apaydın ve diğ., (İstanbul: Tüses Yayınları, 2000):13.

⁴ "Köy Enstitüleri Kanunu (380 S.K.)", **Resmi Gazete**, 4491 (Nisan 1940):233-237.

etmek gerekliydi. Bu da ancak kültürel alanlarda yapılacak çalışmalarla gerçekleştirebilirdi. Böylelikle 1 Kasım 1928'deki "Harf Devrimi" ile birlikte, 1930'lu yıllar boyunca sürececek olan kültür dönüşümü çalışmaları başlamış oldu⁵.

1928 yılında kabul edilen yeni harfler, yeni bir toplumsal dönüşümün başlangıcıydı. Yeni harfleri kısa sürede halka öğretebilmek için 1928'de "Millet Mektepleri" açıldı. 1930'lu yıllardan sonra köylerde "Halk Okuma Odaları" ve 1932'den sonra da Halkevleri açıldı. 1940 yılına kadar Halkevleri Dil, Edebiyat, Tarih, Kütüphane, Köycülük gibi alanlarda şubeler açtı⁶. Bu şubeler aracılığı ile köylerde okuryazar insan sayısı arttırılmaya çalışıldı. Okuryazar insanlar üzerinden yeni ulusun kültürel anlayışı bir anlamda kırsala nüfuz ettirilmişti. Okuma yazma öğrenen bu gençlerden yeni ulusun değerlerine bağlı yurttaşlar yetiştirerek halkı politik ve ideolojik anlamda eğitmek hedeflenmişti⁷. Köy Enstitüleri "Millet Mektepleri"nin ve "Halk Odaları"nın kurumsal bir devamı olarak görülmeyebilir. Ancak 1930'lu yıllarda başlatılan bu kültürel hamlelerin 1940'lı yıllarda da sürdürüldüğü söylenebilir. "Millet Mektepleri" ve "Halk Odaları" ile enstitüler arasında cumhuriyetin kültürel değerlerini yaymak için açılan bir kültür kurumu olması yönünde bir amaç birliği olduğu savı öne sürülebilir.

1940'lı yıllarda ortaya çıkan önemli bir siyasi gelişme de *Sabahattin Ali ve Nihal Atsız Davası*'dır. Cumhuriyetin ilk yıllarında etkisini yitiren "Turancı" çevreler II. Dünya Savaşı yıllarında etkilerini tekrar arttırmışlardı. Nihal Atsız, "Turancı" çevreler üzerinde etkisi olan önemli bir yazar, araştırmacı, düşünür ve şairdi. Atsız'a göre, o dönem Mili Eğitim Bakanlığında özellikle vatan düşmanlığı ile bilenen kişiler görev yapmaktaydı. Atsız, dönemin Milli Eğitim bakanı Hasan Ali Yücel'i de komünistleri koruyup kollamakla suçlamaktaydı. Kast ettiği kişilerden biri, o dönem konservatuarda öğretmen olan ve Milli Eğitim Bakanlığına bağlı Türk Dil Kurumu üyesi Sabahattin Ali idi. Sabahattin Ali, o dönem Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsünü ziyaret etmişti. Atsız 'a göre bu kişiler vatani arkadan vurmak için fırsat bekleyip, yabancılara ajanlık edeceklerdi. Atsız, komünistlerin başının ezilmesinden yanaydı. Bu gelişmelerden sonra Sabahattin Ali, Nihal Atsız hakkında hakaret davası

⁵ Zafer Toprak, "Gazi Mustafa Kemal ve Kültür Devrimi'nin Başlangıcı: Harf Devrimi 1928," içinde *"Cumhuriyet'in Kazanımları"*, ed. Bülent Çukurova, Fevzi Çakmak, (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, 2017): 75-86.

⁶ İrfan Erdoğan, *Milli Eğitime Dair*, 1.bs. (İstanbul: Nobel Yayın Dağıtım, 2010), 5.

⁷ Tevfik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950* 1.bs. (Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 1995), 310.

açtı. Olaylı davalar sırasında Sabahattin Ali'ye tokat bile atılmıştı⁸. Aslında bu tokat daha sonra Köy Enstitülerine atılacak tokadın da bir nevi habercisiydi.

Köy Enstitülerinde eğitimde iş ilkesinin olması, imece ile yardımlaşarak çalışmak, kız ve erkeklerin bir arada eğitim görmesi gibi uygulamalar enstitülere karşı olan çevrelerce sosyalist yöntemler olarak görülmektedir. Ayrıca enstitülerde çeviri eserlerin okunması komünizm propagandası yapıldığı suçlamalarını da gündeme getirmektedir. Bu gelişmeler dönemin antikomünizm koşulları içinde enstitüleri toplumsal muhalefetle karşı karşıya bırakmıştır. II. Dünya Savaşının sonuna gelinmesi ile birlikte Türkiye ABD'ye yakınlaşmaya başlamıştı. Enstitülerin komünist çalışma kamplarını çağrıştırdığı savları ortada dolaşmaktaydı. Bu dönemde İsmet İnönü politik baskıların da etkisiyle enstitüler üzerindeki desteğini çekmeye başlamıştı. Türkiye'nin ABD'ye yakınlaşması, antikomünizm politikaları ve çok partili yaşama geçiş işaretleri gibi değişen koşullar yüzünden enstitüler gözden çıkarılmaya başlandı⁹.

Köy Enstitülerinde II. Dünya Savaşının siyasi yansımaları olmuştur. Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsü yapı kolu başı ve öğretmeni Mualla Eyüboğlu'nun aktarımlarından enstitülerdeki siyasi atmosferin bir yönünü görebiliyoruz. Hasanoğlu Köy Enstitüsü iki kısımdan oluşmaktaydı. Orta kısmın müdürü Rauf İnan'dı. Rauf İnan, Nazi Almanyası'nda eğitim görmüştü. Mualla Eyüboğlu'na göre "tam bir faşistti" ve tutumları da bu yöndeydi. Katı ve disiplinli biriydi. Yüksek kısım müdürü ise Hürrem Arman'dı. Yine Eyüboğlu'na göre İnan'ın "tam zıddı" idi, açık görüşlü ve çoğulcuydu. Farklı görüşleri dikkate alıp enstitüyü ona göre idare ettiğini düşünüyordu¹⁰. İkinci Dünya Savaşı koşulları, dönemin siyasi atmosferini de etkilemiştir. Köy Enstitüleri de bu politik havadan etkilenmiştir.

Sovyetler Birliği Yalta konferansından sonra Türkiye'ye bir nota vermişti. Sovyet yönetimi 17 Aralık 1925'te imzalanan ve 7 Kasım 1945'te bitecek olan "Türk-Sovyet Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması"nın II. Dünya Savaşı'ndan sonra yenilenmeyeceğini bildirdi. Türkiye bu gelişmenin ardından Sovyet tehdidi endişesiyle Batı'ya özellikle de ABD'ye yakınlaştı. Türkiye, Sovyet tehdidine karşı

⁸ ? , "Sabahattin Ali-Nihal Atsız Davası", **Cumhuriyet Ansiklopedisi 1941-1960** , c. 2, 4. bs. (İstanbul: Yapı Kredi Kültür Yayınları, 2003): 57-58.

⁹ Daha fazla bilgi için bkz., Taner Timur, **Türk Devrimi ve Sonrası**, 5.bs.(Ankara: İmge Yayınları,2001); Baskın Oran, **Türk Dış Politikası**, c.1,10.bs.(İstanbul:2004).

¹⁰ Tuba Çandar, **Hitit Güneşi 'Mualla Eyüboğlu Anhegger**, 3.bs. (İstanbul: Doğan Kitap, 2003), 63-64.

İngiltere ve ABD'nin desteğini almaya çalıştı¹¹. Köy Enstitüleri deneyiminin sürdüğü yıllara denk gelen bu siyasi gelişmelerin enstitüler üzerinde de yansımaları görülmüştür. Zaten muhalefet sürekli bu kurumların komünist yetiştirdiği savlarını öne sürüyordu. Sovyetlerin bu tutumuyla birlikte gelişen antikomünizm propagandası halkı da etkilemişti. Dolayısıyla enstitülere karşı halk arasında da olumsuz yaklaşımlar arttı. Türkiye'nin ABD'ye yakınlaştığı bu dönemde Köy Enstitüleri komünizmle ilişkilendirildi. Enstitülerin kapatılmasında bu siyasi atmosferin etkileri de belirleyici olmuştur.

Fakir Baykurt'un "*Köy Enstitülü Delikanlı*" kitabındaki değerlendirmeleri ışığında 1940'lı yılların Türkiye'sinde manzara şöyleydi: Türkiye o yıllarda ekonomik olarak zor durumdaydı. Milli Eğitim Bakanlığı enstitülere fazla para ayıramıyordu. Enstitüleri kuran kadrolar, bütçenin kısıtlı olmasından dolayı, yaratıcı yöntemlerle enstitülerdeki çalışmaları yürütmek durumunda kalmışlardı. Yine Baykurt'un değerlendirmesine göre; o yıllarda tüm yurttan bir seferberlik hali vardı. Köy Enstitülerinin de eğitim seferberliğini kendi cephesinden başlattığını söyleyebiliriz¹².

Fakir Baykurt, aynı eserinde Fatma Dicle'nin ağızından döneme ilişkin önemli bir anekdot anlatır: Isparta Gönen Köy Enstitüsü'nü ziyaretleri sırasında Hasanoğlu'dan gelen Fatma Dicle, Gönen Köy Enstitüsü öğrencisi Fakir Baykurt ile "Tek Parti" yönetimi hakkında konuşmaktadırlar. Konu, Nazım Hikmet'in şiirlerine, sonrasında da Hikmet'in neden hapiste olduğuna gelir. Baykurt, Köy Enstitülerini açan kadroların yönettiği bir ülkede Nazım Hikmet'in cezaevinde olmasını anlamakta güçlük çekmektedir. Yaşca biraz daha büyük olan ve politik bilince sahip olduğu şu değerlendirmesinden anlaşılan Fatma Dicle ise yanıt verir¹³:

"Bu şimdiki yönetim hem iyi hem kötü. Biliyor musun bu yönetimin içinde bütün çıkar grupları var. Tek Parti yönetimi çünkü. Gruplar birbirinin içinde. Gruplar İnönü'yü etkiliyor. Gruplar ikisi üçü birleşerek yurdu yönetiyor, yönettiriyor. Bu konular biraz karışık. Çok okumalısın bunları anlamak için."

Dicle, yaptığı siyasi tahlil ile Baykurt'a Nazım Hikmet'in cezaevine hangi politik atmosferde girdiğini açıklamaya çalışmıştır. Bu değerlendirmelerden de anlaşılabileceği gibi 1940'lı yılların "Tek Parti" yönetimi, ülkeyi yönetebilmek için parti

¹¹ ?, "Türkiye Üzerinde Sovyet Tehdidi", **Cumhuriyet Ansiklopedisi 1941-1960** , c. 2, 4. bs. (İstanbul: Yapı Kredi Kültür Yayınları, 2003): 70.

¹² Baykurt, **age**,20.

¹³ Baykurt, **age**,62.

içindeki farklı grupların eğilimlerini dikkate alarak adımlar atmıştır. Köy Enstitülerinin kapanmasına giden süreçte tek parti yönetiminin içindeki bu siyasi çekişmelerin de etkisi olmuştur. Sonraki süreçte Demokrat Parti'yi kuran kadroların, 1940'lı yıllarda Tek Parti içinde Köy Enstitülerine muhalif tutumlar sergiledikleri bilinmektedir.

2.2. Kuruluşun Eğitim Tarihi Bakımından Arka Planı

Cumhuriyet'in ilan edildiği yıl olan 1923'te, toplam 4894 ilkokula karşılık 10.102 ilkokul öğretmeni vardı. Bu öğretmenlerin 1081'i kadın, 9021 erkekti. Öğretmenlik mesleğine dair eğitim görmüş toplam 2734 öğretmenin 2356'sı erkek iken kadın öğretmen sayısı sadece 378'di. Özellikle taşrada görev yapan öğretmenlerin çoğu medrese eğitimlerini yarım bırakıp, bir-iki yıllık Darulmualliminlerden mezun olmuş, öncesinde de imamlık ve müezzinlik yapmış hocalardı. Bunların haricinde geriye kalan 7368 öğretmenin ancak 1357'si ilköğrenim görmüş, 711'i medreselerden ayrılmış, 152'si düzenli bir eğitim almamış, 2107'sinin hiçbir öğretmenlik yeterliliği yoktu¹⁴. Darulmualliminlerin isimleri 1 Eylül 1924 tarihinden sonra "erkek muallim mektebi" olarak değiştirildi¹⁵. Bir süre sonra da bu kurumlar, Maarif Teşkilâtı Kanunu ile öncekilerden farklı bir şekilde yasal statüye oturtuldu. 22 Mart 1926 tarihli ve 789 sayılı Maarif Teşkilâtına dair kanun ile öğretmen okulları, şehir muallim mektepleri ve köy muallim mektepleri olarak ikiye ayrıldı¹⁶. Yapılan bu hamleler ile Türkiye'de şehirde eğitim verecek öğretmen ile köyde eğitim verecek öğretmen yetiştirmek için iki farklı uygulama ortaya çıkmıştı. Böylelikle iki ayrı öğretmen tipinin yetiştirilmesi yasal bir zemine oturtulmuş oldu. Bu gelişmeleri, öğretmen yetiştirme yaklaşımında önemli bir bakış açısı değişikliği olarak yorumlayabiliriz. İlerleyen süreçte de Köy Enstitülerinin kurulmasına kadar varan bir dizi gelişmenin nüvelerini oluşturmuştur.

¹⁴ Yahya Akyüz, **Türk Eğitim Tarihi: Başlangıçtan 1993'e**, 5.bs. (İstanbul: Kültür Koleji Yayınları, 1994),329.

¹⁵ Cemil Öztürk, **Atatürk Dönemi Öğretmen Yetiştirme Politikası**, ? bs. (İstanbul: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1996),72.

¹⁶ "Maarif Teşkilâtına Dair Kanun (789 S.K.)", **Resmî Gazete**,338 (Nisan 1926): 522-525.

2.3. Ethem Nejat -Tarımsal Eğitim-Köy Eğitimi

Köy eğitimi ve Köy Enstitülerinden bahsedilirken unutulmaması gereken isimlerin başında Ethem Nejat gelmektedir. Köylere yönelik uygulanacak eğitimde ne tür bir yaklaşım sergilenmesi gerektiğiyle ilgili fikir üreten ve bu konu üzerinde düşünen isimlerden biri olan Ethem Nejat, bu doğrultuda yoğun faaliyetler içerisinde olmuştur. Köy Enstitülerinin kurulmasında başat rol oynayan İsmail Hakkı Tonguç'un oğlu Engin Tonguç'un aktarımlarından, İsmail Hakkı Tonguç'un, Nejat'ın fikirlerinden etkilenmiş olduğunu anlıyoruz.

"Evet, Tonguç onun eğitimbilimsel düşünlerinden geniş ölçüde yararlanmıştır. Ciddi ve iyi niyetli eleştiricilere düşen bilim dışı bağlantılar kurmak yerine, onun düşünlerini tartışmaktır. Biz, Köy Enstitüleri konusunda Tonguç'un, Ethem Nejat'ın açıkça belirttiği eğitimbilimsel düşünlerinden yararlanmış olması gerçeğini böylece saptadıktan sonra, birazdan hiçbir önyargıya kapılmadan onun Ethem Nejat'ın siyasal düşünleri ile de ilgilenip ilgilenmediğini incelemeye çalışacağız¹⁷."

İsmail Hakkı Tonguç; köye yönelik eğitim yapmak konusunda Köy Enstitülerinden önce Ethem Nejat ve İsmail Mahir Efendi tarafından çeşitli fikirlerin ortaya atıldığını, ancak bu fikirlerin pratiğe geçirilemediğini belirtir:

"(...) Balkan Savaşından sonra ve Birinci Dünya Savaşının başlamasından önce İzmir Öğretmen Okulu Müdürü bulunan Ethem Nejat gibi (...) Kastamonu Mebusu İsmail Mahir Efendi, 1911 yılında, Osmanlı Meclisi Mebusanında Maarif Nezareti bütçesi konuşulurken imparatorluğun sınırları içinde 70.000 köyün bulunduğunu söyleyerek, bunların durumunu anlatarak köylere darülmüallimlerden öğretmen yetiştirmenin imkânsızlığını belirtmiş, köylerde köyün bünyesine uygun yatılı okullar açmak ve buralara her köyden bir erkek ve bir de kız çocuk almak, onları kendi köyleri için öğretmen olarak yetiştirmekle meselenin halledilebileceğini anlatmış ise de bu fikir ve tekliflerin hiçbiri tatbik sahasına konulmamıştır¹⁸."

'Tarımsal ağırlıklı eğitim', 'köye göre eğitim' konuları üzerinde sıklıkla duran Nejat, "*Türklük Nedir ve Terbiye Yolları*" isimli kitabında, Türk toplumunun bir tarım toplumu olduğunu ve verilecek eğitimin de bu temelde, köye göre bir eğitim olması gerektiğini savunur¹⁹:

"(...) İngiltere nasıl sanat ülkesi, Macaristan ziraat ülkesi, İskandinav ülkeleri gemici ve balıkçı ise Türkiye de iklimi karakteri ile ziraat ülkesidir. (...) Daima hedef; özellikle eğitim ziraata yönelik olmalıdır. Hatta daha ileri giderek derim ki, bizde ziraat bir mefkure, milli mefkurenin kesin bir emri olmalıdır. (...) Öğretmen hepsinden çok çiftçilik bilgileri ekmekle meşgul olacaktır."

¹⁷ Engin Tonguç, Devrim Açısından Köy Enstitüleri ve Tonguç, (İstanbul: ANT Yayınları,1970),63.

¹⁸ Tonguç, *age*, 17.

¹⁹ Ethem Nejat, *Türklük Nedir Terbiye Yolları*, yayına haz. Faruk Öztürk (İstanbul: Kızılelma Yayıncılık,2001),53.

Ethem Nejat'a göre çiftçilik mesleği gelişme ve ilerleme olarak görülmeli ve ilkokuldan itibaren fikişsel olarak işlenip çocuklara aşılmalıdır. Fakat öncelikle küçük dimağlara ziraat fikrini yerleştirmek için öğretmenlere ihtiyaç vardır. Bu öğretmeleri de yetiştirmek için “Darümuallimîn”lerin kurulması şarttır. Kısacası Ethem Nejat "Darümuallimîn"lerin ziraate dönük eğitim yapması gerektiğini düşünür²⁰.

"Darümuallimlerinde öğrenilen ziraat yalnızca kitaplarda sınırlı kalmamalı, uygulama, işleme, seyahat ve gezilerle bütünleştirilmelidir. Her Darümuallimînin mutlaka bir tarlası bulunmalıdır. Aslında Darümuallimleri şehirlerde yapmaktansa çiftliklerde yapmak daha uygundur. Darümuallimîn de tarla ve hayvanlardan başka arılar, tavuklar, köpekler, çift makineleri de bulunmalıdır. Ziraat depolarını, aletlerini Darümuallimlere vermek çok yararlı olacaktır. (...) Hâlbuki köy öğretmeni kadar köylüyü aydınlatacak bir eleman düşünülemez."

Ethem Nejat'ın yukarıda teorik olarak bahsettiği hususların neredeyse tamamı Köy Enstitüleri programında mevcut olup enstitülerde uygulanmıştır. Nejat'ın fikirleri bir anlamda Köy Enstitülerinde hayat bulmuştur. Ne var ki, köy eğitimi ve köy öğretmeni üzerine düşünen Nejat, fikirlerinin nasıl uygulandığını göremeden hayata veda etmiştir.

2.4. Erken Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları ve Mustafa Necati Bey Dönemi: Eğitimin Yaygınlaştırılması ve Köy Muallim Mektepleri

Köy Enstitülerinin öncülleri söz konusu olduğunda Mustafa Necati Bey'in köy eğitimine dair yerini vurgulamak gerekmektedir. Mustafa Necati, 20 Aralık 1925 tarihinde Millî Eğitim Bakanlığı görevine başlamıştır²¹. Cumhuriyetin ilk yıllarında, yeni devlet yapısını kurma çabalarının zorluğu içinde Mustafa Necati, ilköğretimin yaygınlaştırılması için çalışmalar yapmaktaydı. Ona göre eğitimde başarıya ulaşmanın ön şartı, ilkokullardı. Eğer ilköğretim yaygınlaşmaz ise, üst öğretim kurumlarına giden öğrenci sayısı az olacaktı. Bu da Türkiye'nin yeterli sayıda yetişmiş insan gücüne erişemeyeceği anlamına geliyordu. Mustafa Necati'nin hedefi, her yıl 3 bin kişi olmak kaydıyla on yılda 30 bin öğretmen yetiştirmektir²². Böylelikle, yeni kurulan Cumhuriyet, ülkenin eğitimden yoksun ücra yerlerine eğitim

²⁰ age,54.

²¹ "Önceki Bakanlar", <http://www.meb.gov.tr/meb/>, [08.03.2019].

²² Mustafa Eski, "Mustafa Necati", *Atatürk Araştırmaları Dergisi*, c. 12, s. 35 (1996): 475.

imkânlarını götürmeye çalışmaktaydı. İlkokullar, şehir ve köy olmak üzere ikiye ayrıldı. Eğitim süresi şehir okullarında beş yıl, köylerde ise üç yıl olarak düzenlendi. Farklı yerlerden gelen köy çocuklarını bir merkezde toplayıp okumalarını sağlamak için ayrıca köy yatılı mektepleri de açıldı²³.

Burada konuyla ilgili bir parantez açmakta fayda var. Mustafa Necati'nin bakan olmasından önce eğitim uzmanı John Dewey, 1924 yılında Türk eğitim sistemini incelemesi ve eğitim sistemi üzerine tavsiyelerde bulunması için Türkiye'ye davet edilmişti. Dewey, yaklaşık iki ay Türkiye'de araştırma yapmış ve Amerika'ya döndükten sonra Türk eğitim sistemine dair yaptığı incelemeler sonucunda bir rapor yazmıştır. Yazdığı raporda "köy öğretmen okulları"nın kurulmasını tavsiye ediyordu. Dewey'in tavsiyeleri doğrultusunda köye yönelik eğitim vermek için yeni bir öğretmen ve öğretmen okulu modeli üzerine düşünölmeye başlandı²⁴.

Bu gelişmelerin ardından köye özgü eğitim vermek için 1926 yılında Denizli Köy Muallim Mektebi ve Kayseri Zincidere Köy Muallim Mektebi açılmıştır. Fay Kirby'e göre bahsi geçen okullar daha önce Satı Bey tarafından getirilmiş olan pedagoji standartlarına uygun bir eğitim yapmışlardır²⁵. Bu okullara alınan öğretmen adaylarının dayandığı toplumsal arka plan genellikle "şehirli sınıf" olmuştur. Köy koşullarına göre eğitim görmeyen bu öğretmenler mezuniyetlerinden sonra köylere görev yapmaya gitmek istememişlerdir. Köylere giden öğretmenlerin de bir kısmı köy koşullarına uyum sağlayamadıkları için bir süre sonra şehirlere geri dönmüşlerdir²⁶. Asım Karaömerlioğlu'na göre; bu öğretmenlerin köylere gitmek istemeyişlerinin en büyük nedeni, köy gerçeğinden kopuk ve köye yabancılaşmış olmalarıdır²⁷. Böylece köy muallim mektepleri amaçlarına ulaşamamışlardır²⁸.

Türkiye'nin kendi koşullarına göre bir pedagoji denemesi olan Denizli ve Kayseri Köy Muallim Mekteplerinin açılmasıyla başlayan süreç, Mustafa Necati'nin 1929 yılında ölümüyle kesintiye uğramıştır²⁹. Mustafa Necati Bey, köy şartlarına göre eğitim ve köy öğretmeni yetiştirmekle ilgili fikirler üretmiş ve meseleye kafa

²³ Eski, **age**,478.

²⁴ "Mustafa Necati Bey" <http://webb.deu.edu.tr/ketam/index.php/hakkimizda/mustafa-necati> [25.02.2019].

²⁵ Fay Kirby, **Türkiye'de Köy Enstitüleri**, .?,(Ankara:İmece Yayınları,1962),61.

²⁶ Fakir Baykurt, **Unutulmaz Köy Enstitüleri**, 4. bs.(İstanbul: Literatür Yayınları,2018),138.

²⁷ M.Asım Karaömerlioğlu, **Türkiye'de Köycülük**, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 2-Kemalizm1 bs.(İstanbul: İletişim Yayıncılık,2001),287.

²⁸ Mahmut Makal, **Aydınlanma Devrimi ve Köy Enstitüleri**, 1.bs.(İzmir: Özgür Eğitim Yayınları,2003),14-15.

²⁹ Ahmet Özgür Türen, **Köy Enstitüleri Dosyası**,10. bs.(İstanbul: Destek Yayınları, 2018),22.

yormuş bir eğitim bakanı olarak öne çıkmıştır. O da, Ethem Nejat gibi, fikirlerini tam anlamıyla uygulama olanağı bulamadan tarih sahnesinden çekilmiştir. Her şeye rağmen Mustafa Necati Bey, Türkiye’de köy eğitimi akla geldiğinde fikirlerine ve uygulamalarına değinilmesi gereken bir şahsiyet olarak yakın tarihteki yerini almıştır.

Mustafa Necati Bey'in ölümünün ardından köye yönelik eğitim hamlesinde aksamalar yaşanmış ve 1932 yılında Kayseri Zincidere, 1933 yılında ise Denizli Köy Muallim Mektebi kapatılmıştır³⁰. Bunun ardından şehirde eğitim yapan öğretmen okullarının öğrenci sayılarında düşüş yaşanması gibi sorunlar ortaya çıkmıştır. “Bu okullarda 1926-1927 öğretim yılında eğitim gören öğrenci sayısı 4558 iken dönem sonunda eğitim gören öğrenci sayısı 2505'e düşmüştür³¹.” Rakamlar bize bu dönemde öğretmen yetiştiren okullarda öğrenci sayılarının belirgin bir şekilde azaldığını göstermektedir.

2.5. Saffet Arıkan ve Hasan Ali Yücel Dönemi

2.5.1. Eğitim Kurullarından Köy Öğretmen Okullarına

1935 yılında toplanan Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) IV. Kongresinde köyün kalkınması için de bazı önlemlerin alınması karara bağlanmıştır³². Bu kongrede özellikle köylerdeki eğitim üzerine durulmuş, köylerde kısa sürede okuma yazma sorununa çözüm getirmek için programa; *"köy çocuklarına kısa zamanda pratik hayat için gerekli bilgiyi verecek üç ve dört sınıflı köy okulları açılacaktır. Bunların çocukları yükseköğretim derecelerine hazırlayan ilkokullardan ayrı bir tip olarak kurulup artırılması planlanacaktır"* ilkesi getirilmiştir³³. Bu gelişmelerle birlikte köylerde verilecek eğitim ile ilgili denemeler devam ederken, dönemin Milli Eğitim Bakanı Saffet Arıkan, bir gün Bakanlık Müsteşarının, Teftiş Heyeti ve Talim Terbiye heyeti başkanlarının olduğu bir toplantıda köylere öğretmen yetiştirmek konusunda bir öneri getirir³⁴. Getirilen öneri, pedagojik açıdan derinliği olmayan fakat kısa vadede köylerdeki okuma yazma sorununa, pragmatik çözüm getirebilecek

³⁰ age,22.

³¹ age,22.

³² Can Dündar, **Köy Enstitüleri**, Belgesel (Ankara: İmge Kitapevi Yayınları,2000).

³³ İlhan Tekeli, **Osmanlı İmparatorluğu'ndan Günümüze Eğitim Kurumlarının Gelişimi, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi 3. cilt?** bs.(İstanbul: İletişim Yayınları),665.

³⁴ Niyazi Altunya, **Köy Enstitüleri Sistemi - Toplu Bakış**, 3.bs.(İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, 2010) ,23.

niteliktedir. Öneriye göre; köylerden gelip askerlik görevini çavuş ya da onbaşı olarak yapan, okuma yazma bilen, kıvrak zekâya sahip köy gençleri kısa süreli bir öğretmenlik eğitimi kursuna alınmalı, daha sonra da kendi köylerine okuma yazma öğretmek için eğitmen olarak görevlendirilmeliydiler³⁵. Aslında köylerde eğitim vermeleri için askerliğini yapmış okuma yazma bilen gençlerden yararlanma fikri, 1909 yılında da farklı bir öneriyle gündeme gelmiştir. 1909 yılında yayımlanan "*Resimli Ay*" adlı derginin 17. sayısında, F.R imzası taşıyan "*Tamimi Maarif*" başlıklı makalede askerliğini yapmakta olan erlere ve köy imamlarına eğitim vererek İmparatorluğun öğretmenden mahrum köylerine öğretmen yetiştirilebileceği ele alınmıştır³⁶. Köy eğitimine dair bu fikirler en nihayetinde eğitmen kursları deneyimine evrilmiş ve 1936 yılında hayata geçirilmiştir.

Ankara'nın civar köylerinden 79 ve Tunceli'nin köylerinden 5 olmak üzere askerliğini çavuş ve onbaşı olarak yapmış, okuryazar ve temel düzeyde hesap bilen yaklaşık 84 eğitmen adayı genç, 6 Temmuz -15 Kasım 1936 tarihleri arasında Eskişehir'in Çifteler Çiftliği içindeki Mahmudiye Devlet Üretme Çiftliği³⁷- Mahmudiye Köyü İlkokulu'nda bir kursta bir araya gelmişlerdir³⁸. Bazı kaynaklarda orduda çavuş ve onbaşı olarak askerlik yapmış 85 kişinin bu kursa alındığı belirtilmiştir³⁹. Kursun süresi dört buçuk aydır⁴⁰. "Çifteler Harası" olarak bilinen bu yer, eğitmenlerin eğitimleri için uygun bir yerdi. Çünkü bu çiftlikte eğitmenlere okuma yazma öğretme tekniklerinin yanında uygulamalı olarak tarımsal dersler de öğretilirdi. Dolayısıyla çiftliğin tarım araç gereçlerine sahip olması ve çiftlikte tarımsal faaliyet yapılması bu yeri tam da bu amaca uygun kılmaktaydı⁴¹.

Sekiz ay eğitim verilen bu gençlere aldıkları eğitimin sonunda öğretmen değil eğitmen denileceği karara bağlanmıştır. Buna göre, eğitmenler nüfusu 400'den az

³⁵ Baykurt, *age*, 12.

³⁶ F.R., "Tamimi Maarif", *Resimli Ay*, c. 3, s. 17 (1909): .? aktaran, İsmail Hakkı Tonguç. "Gelenekçi Okulun Yöntemlerini İzleyenler, Köye Gerekli İnsan Tipini Yaratamazlar". *Dünyaya Örnek Bir Eğitim Uygulaması Köy Enstitüleri*, ed. Talip Apaydın ve diğ., (İstanbul: Tüses Yayınları, 2000): 16.

³⁷ II. Mahmut zamanında orduya at yetiştirmek için kurulan bir hara olduğu için adı Osmanlı Padişahı II. Mahmut'tan gelmektedir. Aktaran Süleyman Alkan/Ahmet Soner *Çifteler Köy Enstitüsü (1. bölüm)*, Yapım 13 film prodüksiyon, 2000.

³⁸ Altunya, *age*, 25. / Ahmet Soner, (yön.) *Çifteler (1. Bölüm)*, Yapım 13 film yapım, 2000.

³⁹ Can Dündar, *Köy Enstitüleri*, 1.bs.(Ankara: İmge Kitapevi Yayınları, 2000), 16.

⁴⁰ Ahmet Soner, *Çifteler Köy Enstitüsü (1. Bölüm)*, Yapım 13 film yapım, 2000.

⁴¹ Pakize Türkoğlu, *Tonguç ve Enstitüleri*, 1.bs. (İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 1997), 118.

olan köylerde 3 sınıflı ilkokullar yaparak üç yıllık bir eğitim vereceklerdi⁴². Üç yıl eğittikleri öğrencilerden sonra tekrar birinci sınıfa alıp bu öğrencilere de üç yıllık eğitim daha vereceklerdi⁴³. Eğitimci sadece okuma yazma dersleri değil bağ bahçe ve tarım işlerinde de öğrencilere ve köylülere rehberlik edeceklerdi⁴⁴. Böylelikle köye sadece öğretmen sağlamakla yetinilmemiş, aynı zamanda köylere modern tarım yöntemleri ile modern üretim araçlarının da girmesi sağlanmak istenmiştir⁴⁵.

İlerleyen süreçte, eğitimci adayları, stajyer olarak kendi köylerine gönderilmişler, görev yaptıkları yerlerde sağlıktan tarıma kadar pek çok çalışmayı başarıyla gerçekleştirmişlerdir. Bulundukları çevreye sundukları katkılardan dolayı o dönemin konuşma diline "eğitmen arpası", "eğitmen aşısı", "eğitmen çeşmesi" ve "eğitmen yolu" gibi deyimler ya da kavramlar sokmuşlardır⁴⁶. Tanıkların aktardığına göre, köylerde eğitim yaparken kendilerine yardımcı olması için bu eğitimcilere birinci, ikinci ve üçüncü sınıflar için⁴⁷ birer adet "kılavuz kitap" verilmiştir⁴⁸. Eğitimci kursunun kılavuz kitapları, ders içerikleri, kurs programı ve diğer materyalleri dönemin İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç'un başkanlığında oluşturulan bir komisyon tarafından hazırlanmıştır. Komisyon üyeleri pedagoji alanında uzman ve daha önce yurtdışında deneyim kazanmış altı kişilik bir ekipti⁴⁹. Hazırlanan kılavuz kitaplar hakkında bir fikir edinmek üzere üçüncü sınıf kitabındaki plan şu şekildedir⁵⁰ (Tablo 1):

⁴² Güler Yalçın, "Köy Enstitüleri Söyleşi", <https://www.youtube.com/watch?v=ht3KhYLVW4g> [16.03.2019].

⁴³ Galip Candoğan, **İvriz Köy Enstitüsündeki Öğrencilik Yıllarım**, ? bs.(Konya: Seba Ofset,1990),48.

⁴⁴ Türkoğlu, **age**,119.

⁴⁵ Tekeli, **age**,666.

⁴⁶ Mevlüt Kaplan, **Aydınlanma Devrimi ve Köy Enstitüleri**, ?. (İzmir: Özgür Eğitim Yayınları, 2003), 60.

⁴⁷ Tahsin Yücel ile Sözlü Görüşme, "Çifteler Köy Enstitüsü ve Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsü Mezunu",Çanakkale,[02.05.2019].

⁴⁸ Kastamonu Gököy Köy Enstitüsü Mezunu Fehmi Gündüz ile Yapılan Sözlü Görüşme,[20.01.2019].

⁴⁹ Mehmet Bilir, "Köy Enstitüleri Sisteminde Toplum Kalkınması Süreci", **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, s.3 (2003): 3.

⁵⁰ Meral Pazar, **Demokratik Bir Anıt Kurum Köy Enstitüleri**, 1.bs. (Ankara: Güldiken Yayınları, 2001), 34-37.

Tablo 1: Eğitmen Planı

BİRİNCİ DERS: YURDUMUZ (15 saat sürecek)
1- Kendi Köyünüzün bulunduğu yeri yazı tahtasında küçük bir yuvarlakla göster. Çocuklar da kendi defterlerinde gösterebilirler. 2- Tahtanın üst tarafına KUZEY, alt tarafına GÜNEY, sağ tarafına DOĞU, sol tarafına BATI sözlerini yaz. Çocuklar da defterlerine yazsınlar. 3- Çocuklarla konuşarak komşu köylerin yerlerini belli edin ve birer yuvarlakla gösterin. Adlarını da yazın. 4- Sürülerin yayıldığı yerleri noktalarla belli ettir ve yeşil kalemle boyattır. Adlarını da yazdır. 5- Dağların bulunduğu yerleri belli ettir ve kahverengi kalemle boyattır. Adlarını da yazdır. 6- Köyden köye giden yolları birer çizgi ile göstert.

Meral Pazar, **Demokratik Bir Anıt Kurum Köy Enstitüleri**, 1.bs. (Ankara: Güldiken Yayınları, 2001), 34-37.'den uyarlandı.

Anlaşıldığı üzere ders planları yalın ve işlevseldir. Köye göre ve köy öğrencisinin anlayacağı bir anlatım diliyle ifade edilmiş planlardır. Eğitmenler, 1937 yılının ilkbaharında kursun ikinci devresi için tekrar Çifteler'e dönmüşler ve eğitim-öğretim faaliyetlerine devam ederek kursu tamamlamışlardır⁵¹. Köy için eğitim yetiştirme denemesi olarak nitelendirilen "Çifteler Eğitmen Kursu" başarılı sonuçlara imza atınca, Milli Eğitim Bakanlığı 1937-1938 eğitim-öğretim yılında eğitim kurslarının sayısını arttırmaya karar verdi. Eğitim Kurslarından olumlu sonuçların alınmasından sonra hem bu uygulamaya bir süreklilik kazandırabilmek hem de yapılan çalışmaları yasal bir zemine oturtabilmek maksadıyla 11 Haziran 1937 tarihinde TBMM'de 3238 sayılı "Köy Eđitmenleri Kanunu" çıkarıldı⁵². Ardından da 1937-1938 eğitim-öğretim yılı için Eskişehir, Kars, Edirne, Erzincan, İzmir, Kastamonu, Kayseri, Manisa, Malatya ve Kocaeli'de 11 eğitim kursu açılmasına

⁵¹ Öztürk, **age**, 144.

⁵² "Köy Eđitmenleri Kanunu (3238 S.K.)", **Resmî Gazete**, 3639 (Haziran 1937): 1.

karar verildi⁵³. Eğitim kurslarından elde edilen başarılı verilere göre, eğitim-öğretim etkinliklerinin belli bir düzen içinde ve örgün bir eğitim kurumunda verilmesinin daha doğru olacağı sonucuna varıldı. Aslında bu, daha önce Mustafa Necati'nin zamanında çok kısa bir süreliğine de olsa açılan köy muallim mektepleri ile denenmişti. Bunun sonucu olarak; eğitim kurslarına paralel, 30 Ekim 1937 tarihinde, İzmir-Kızılcıllu ve 1 Ekim 1937 tarihinde Eskişehir-Çifteler'de "Köy Öğretmen Okulu" açıldı⁵⁴. Daha sonra 07 Temmuz 1939 tarih ve 3704 sayılı "Köy Eğitim Kursları ile Köy Öğretmen Okulları Yasası" çıkarıldı. Bu yasalar doğrultusunda "1938-39 öğretim yılında Lüleburgaz Kepritepe, 1939-40 öğretim yılında da Kastamonu-Gölköy'de benzer köy öğretmen okulları açıldı⁵⁵." Böylelikle köy öğretmen okullarının sayısı dörde yükseldi.

Köy öğretmen okullarındaki deneyimler sonucunda elde edilen birikimler daha sonra Köy Enstitülerine aktarılmıştır. Şunu da eklemek gerekir ki, Köy Enstitülerinin açılmasıyla birlikte eğitim kursları kapatılmamış, 1947 yılına kadar faaliyetleri devam etmiştir⁵⁶.

Kastamonu Gölköy Köy Enstitüsü'ne 1947 yılında giren Mustafa Bakır ile yapılan sözlü görüşmede kendisinin bu konuyla ilgili aktardıkları şöyledir⁵⁷:

" 1947 yılında ben enstitüye girdiğimde eğitimciler vardı. Askerliğini yapmış bizden büyük adamlardı. O seneden sonra daha eğitimciler almadılar. Onlar sondu."

Anlaşılabileceği üzere 1936 yılında başlayan "eğitim kursları" 1940 yılında Köy Enstitülerinin açılmasıyla kapatılmamış, enstitülerin bünyesinde 1947 yılına kadar faaliyetlerini sürdürmüştür.

Dolayısıyla eğitimcilerin yetiştirdiği öğrenciler enstitülerin öğrenci kaynağını da beslemiş oldular⁵⁸.

2.5.2. Köy Enstitülerin Yaşama Geçirilişi ve Uygulama Süreci

Köy Enstitülerinin tarihindeki en önemli şahsiyetlerin başında İsmail Hakkı Tonguç gelmektedir. Tonguç, 1893 yılında o dönem Osmanlı Devletine ait olan, bugünkü Bulgaristan'ın Tataratmaca köyünde dünyaya gelmiştir. İlkokulu köyünde

⁵³ Öztürk, **age**,146.

⁵⁴ Altunya, **age**, 29.

⁵⁵ **age**,30.

⁵⁶ Güler Yalçın, **Canlandırılan Ütopya Köy Enstitüleri**, 1.bs. (İstanbul: e Yayınları, 2012), 143.

⁵⁷ Mustafa Bakır İle Yapılan Sözlü Görüşme, "Kastamonu Gölköy Köy Enstitüsü Mezunu", İstanbul, [18.05.2019].

⁵⁸ Altunya, 2009,114.

bitirdikten sonra eğitim için İstanbul'a gitmiştir. Daha sonra Kastamonu Erkek Öğretmen Okulu'nda eğitimine devam eden Tonguç, bir süre sonra tekrar İstanbul'a dönmüş ve Eylül 1918'de İstanbul Öğretmen Okulu'ndan mezun olmuştur⁵⁹. Eğitimi bittiğinde Almanya'ya pedagoji eğitimi görmek için gönderilmiştir. Yurda döndüğünde çeşitli öğretmen okullarında görev yapan Tonguç, Pestalozzi, John Dewey ve Kerschensteiner gibi eğitim bilimcilerin fikirlerinden etkilenmiştir. Eğitim alanında düşünceler üreten Tonguç, bu alanda eserler de yazmıştır. 1931 yılında *İş ve Meslek Eğitimi*, 1932 yılında *Resim-Elişleri ve Sanat Terbiyesi* adlı kitapları yayımlanmıştır. 1932-1933 yılında Gazi Eğitim Enstitüsü Resim- iş Şubesini kuran Tonguç, Saffet Arıkan'ın Milli Eğitim Bakanı olmasıyla 1935 yılında vekâleten İlköğretim Genel Müdürü olmuştur⁶⁰.

"Köy Enstitüsü" adı bilinenin aksine ilk defa 17 Nisan 1940 yılında kullanılmamıştır. "Köy Enstitüsü" adı ilk defa İsmail Hakkı Tonguç'un yakın arkadaşı Ferit Oğuz Bayır'a yazdığı bir mektupta geçmektedir (Bayır daha sonra ilköğretim genel müdür yardımcısı olacaktır). 12 Ağustos 1937 tarihini taşıyan ve o dönem Edirne Karaağaç Eğitim Kursu'nda görev yapmakta olan Bayır'a yazdığı bu mektupta Tonguç şunları söylemektedir⁶¹:

"...bir hafta evvel güç halle İzmir'e gittim, geldim. Orada Amerikalılardan alınan kolej binalarında Eskişehir'de Mahmudiye'de senin pek hoşuna gidecek birer köy enstitüsü açıyoruz. Bu müesseselere köy çocukları alınacak..."

Köy Enstitüleriyle ilgili fikirsel düşüncelerden tam anlamıyla eyleme geçilme aşaması, Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel ve İsmail Hakkı Tonguç'un yollarının kesişmesi ile hayat bulmuştur. Hasan Ali Yücel, İsmet İnönü ve İsmail Hakkı Tonguç ile birlikte Köy Enstitülerinin üçlü troykasından biridir. Yücel'in bakanlığı sırasında "Köy Enstitüleri Yasa Tasarısı" meclise getirilmiştir. Yasa tasarısı sırasında Kazım Karabekir'in enstitü fikrinin başka ülkelerden alındığına dair eleştirileri olmuştur. Hasan Ali Yücel meclisteki tartışmalarda eleştirilere karşı enstitü fikrinin kopya olmadığı ancak uydurma da olmadığı şeklinde cevap vermiştir. Enstitü anlayışının daha önce Bulgaristan ve Meksika'da farklı şekillerde uygulanmış olduğunu söylemiştir. Fakat Yücel, başka ülkelerdeki uygulamaları aynen

⁵⁹ "Atatürk, İnönü ve Tonguç'tan" http://koyenstituleriegitim.org/?page_id=10 [16.03.2019].

⁶⁰ Pazar, **age**, 25-26.

⁶¹ İsmail Hakkı Tonguç, **Mektuplarla Köy Enstitüsü Yılları**, 2. bs. (Ankara: Çağdaş Yayınları, 1990), 12.

almadıklarını ve ülkenin kendi koşullarına göre bu yasayı yaptıklarını belirtmiştir⁶². Açıkçası ne İsmail Hakkı Tonguç ne de Hasan Ali Yücel "Köy Enstitüsü" fikrinin kendilerine ait özgün bir fikir olduğunu iddia etmişlerdir. İsmail Hakkı Tonguç'un oğlu Engin Tonguç'un aktarımı bunu doğrular niteliktedir⁶³:

"Tonguç Köy Enstitüleri ile elde edilen başarıların ancak ve ancak kolektif bir çalışma ile ve bütün katılanların olağanüstü çaba ve emekleriyle elde edildiğini birçok kereler yazmış, belirtmiştir."

Engin Tonguç'un bu konuyla ilgili bir diğer aktarımı şöyledir⁶⁴:

"Yaşamının son yıllarında bile, daha önce birçok kereler öne sürdüğü bir düşünüyü tekrarlayarak "Köy Enstitüleri konusunun kendi adına bağlanarak öne sürülmesini doğru bulmadığını" belirten bir kişinin adını kullanırken böyle bir soru sormayı zorunlu görüyorum." (...) "Tarihsel gelişme doğrultusu içinde uygun koşullar bir araya gelmese idi ne Köy Enstitüsü girişimi, ne onun günümüze kadar erişen etki ve tepkileri olurdu. Hakkı Tonguç da benzeri binlerce öğretmen arkadaşı gibi yaşamını sürdürür, geçip giderdi. Elverişli koşullar olmasaydı, bunlardan yararlanılarak eyleme girilmemiş olsaydı Tonguç'un değişik bazı düşün ve inançları olmasının bizim için hiçbir önemi bulunmaz, bu onun kişisel sorunu olmaktan öte bir anlam taşımazdı"

Köy Enstitüleri üzerine ilk bilimsel çalışmayı yapan Fay Kirby'nin bu konuyla ilgili tespitleri ise şöyledir⁶⁵:

"Köy Enstitülerinin Türkiye'nin eğitim davasının tabii ve zaruri olarak vardığı, uzun aramalar ve deneyler sonunda kolektif çalışmalarla meydana gelen bir eser olduğu, onda hiçbir sunilik ve politik çıkar bulunmadığı, incelemede apaçık belirmiş."

"Türkiye'nin eğitim problemlerinin bir çözümü olarak Köy Enstitüleri fikrinin hiçbir yabancı eğitim düşünürüne bir borçluluğu yoktur ve Tonguç'u şuna veya buna benzetmek onun büyüklüğüne hiç bir şey katmaz. Batı'nın "Büyük Eğitim Düşünürleri"nin başarıları, eğitim alanında yeni bir buluş veya önem bakımından pek fazla ömrü olmayan ufak bir deney yapmış olmak hududundan öteye geçmemiştir. Tonguç, hem de birinci sınıf önemde olmak üzere bir değil, birçok buluşu olan bir eğitimcidir ve yaptığı işler, çok daha meşhur eğitimcilerin yaptıklarının dayanamayacağı kadar sert bir imtihandan geçmiştir. Onun eğitimdeki başarıları yanında en meşhurların tutundurabildikleri çocuk oyuncağı gibi kalır⁶⁶."

Yukarıdaki tarihsel süreç ve değerlendirmelerden de anlaşılacağı gibi Köy Enstitülerinden önceki fikir ve deneyimlerin hiçbiri yok sayılmamıştır. Ancak şunu belirtmekte yarar vardır. Enstitülerin temel bir çerçevesinin olmasının yanında uygulama aşamasında koşullara göre şekillenmiş ve uygulayıcılarının bile ön göremedikleri tamamen enstitüden enstitüye değişen pratikler görüldüğü söylenebilir. Bu yönüyle Köy Enstitülerinin uygulama sürecindeki her bir deneyim

⁶² Pazar, **age**, 46.

⁶³ Tonguç, Engin, **age**,12.

⁶⁴ Tonguç, Engin, **age**,10.

⁶⁵ Kirby, **age**,6.

⁶⁶ Kirby, **age**, 82.

doğallığıyla kendini özgün kılmıştır. Böylelikle Köy Enstitülerinin Türkiye'ye özgü bir pratik olarak kendini ortaya koyduğunu söylemek mümkündür.

Bütün bu gelişmelerin ardından TBMM'de uzun tartışmalardan sonra 17-29 Temmuz 1939 tarihli Milli Eğitim Şurası'nda alınan karar doğrultusunda 17 Nisan 1940 Tarih ve 3803 sayılı yasa ile "Köy Enstitüleri Kanunu" çıkarılmıştır⁶⁷. Böylece enstitüler yasal olarak kurulmuştur. Fakat meclisteki toplam milletvekili sayısı 426 iken o günkü oylamada yasa 278 oyla kabul edilmiştir. Oylama sırasında 148 milletvekili meclise gelmemiştir. Meclise gelmeyen 148 milletvekilinin daha sonra Demokrat Parti'yi kurdukları ve siyaset yaptıkları düşünüldüğünde, yasaya karşı örtük bir muhalefetin olduğunu söylemek mümkündür⁶⁸. Kanunun kabul edildiği yıl, 10 Köy Enstitüsü birden kurulmuştur. 1946 yılına gelindiğinde enstitülerin sayısı 20'ye çıkmıştır. 1948 yılında ise enstitülerin toplam sayısı 21'e ulaşmıştır⁶⁹. (Tablo 2)

⁶⁷ Bekir Özgen, **Çağdaş Eğitim ve Köy Enstitüleri**, 1. bs. (İzmir: Dikili Belediyesi Kültür Yayınları, 1993), 27.

⁶⁸ Adnan Avcı, **Akçadağ Köy Enstitüsü Yılları (Öncesi - Sonrası)**, 1. bs. (İzmit: Alfa Basım Yayım, 2018), 142-143.

⁶⁹ Kaplan, **age**, 73.

Tablo 2: Köy Enstitüleri

Adı ve İli	Kuruluş Yılı	1946'ya kadar Müdürlük Yapan Öğretmenler
Akçadağ-Malatya	1940	Şinasi Tamer - Şerif Tekben
Akpınar- Samsun	1940	Nurettin Biriz - Enver Kartekin
Aksu-Antalya	1940	Talat Ersoy
Arifiye -Adapazarı	1940	Süleyman Edip Balkır
Beşikdüzü -Trabzon	1940	Hürrem Arman - Osman Ülkümen
Cılavuz-Kars	1940	Halit Ağanoğlu
Çifteler-Eskişehir	1937	Remzi Özyürek - M.Rauf İnan
Dicle -Diyarbakır	1944	Nazif Evren
Düziçi-Adana	1940	A.Lütfi Dağlar
Ernis-Van	1948	İbrahim Oymak
Gölköy-Kastamonu	1939	Ali Doğan Toran
Gönen-Isparta	1940	Ömer Uzgil
Hasanoğlu -Ankara	1941	Lütfi Engin - M.Rauf İnan
İvriz-Konya	1941	Recep Gürel - İ.Sefa Güner
Kepirtepe-Kırklareli	1938	Nejat İdil - İhsan Kalabay
Kızılcıllu-İzmir	1937	Emin Soysal-Hamdi Akman- Talat Ersoy
Ortaklar -Aydın	1944	Hayri Çakaloz
Pamukpınar (Yıldızeli) - Sivas	1941	Şinasi Tamer
Pazarören - Kayseri	1940	Sabri Kolçak- Şevket Gedikoğlu
Pulur -Erzurum	1942	Ahmet Korkut- Aydın Arıkök
Savaştepe - Balıkesir	1940	Sıtkı Akkay

Mevlüt Kaplan, **Aydınlanma Devrimi ve Köy Enstitüleri** (İzmir: Özgür Eğitim Yayınları, 2003), 92'den uyarlandı.

Köy Enstitülerine beş yıllık köy okullarını bitiren öğrenciler alınıyordu. Bununla birlikte üç yıllık eğitimli okulları bitiren öğrencilerin de iki yıllık hazırlık eğitimlerini başarıyla tamamlamalarından sonra ilkokul mezunu haline getirilip enstitülere kayıtları yapılıyordu. Kız ve erkek öğrencilerin bir arada eğitim gördüğü

karma eğitim uygulanan enstitülerdeki eğitim süresi beş yıldır⁷⁰. Öğrencilerin ilk üç yıl gösterdikleri başarıya göre en başarılı olanlar öğretmenliğe yönlendirilirken, diğerleri ziraat ve köy hizmeti kollarına yönlendiriliyordu. "Dördüncü sınıfa geçen öğrencilerden isteyenler, sınavla sağlık koluna geçebiliyordu. Diğer öğrenciler öğretmen adaylığını sürdürüyordu⁷¹." Enstitüler, akademik eğitim verilmesinin yanı sıra ziraat çalışmaları yapılan ve çevre halka temel sağlık hizmetleri veren kurumlardı. Yapılan çeşitli tohum üretimi ve modern tarım araçları ilk defa buralarda denenmiştir. 1942 yılında çıkarılan 4274 sayılı "Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanunu'yla" enstitülerin yasal olarak yapıları güçlendirildi⁷².

Köy Enstitüleri ilk kuruluş aşamasında bazı yerlerde daha önce var olan eğitim mekânlarını ya da farklı amaçlar için kullanılan binaları kullanmışlardır. Örneğin İzmir Kızılçullu Köy Enstitüsü'nün binası daha önce Amerikan Koleji olarak hizmet vermiştir⁷³. Fakat çoğunlukla yeni kurulan enstitülerde hiçbir yapı mevcut değildi. Boş araziden ibaret olan yerlerde öğrenciler ve öğretmenler birlikte yeni binalar inşa etmişlerdir. Bina yapım aşamalarında Hasanoğlu Köy Enstitüsü'nün yapım aşamasında olduğu gibi konaklamak için öğrenciler ve öğretmenler çadırlarda kalmışlardır⁷⁴.

"Enstitüler, öğretmenlerle öğrencilerin alın terleriyle kurulmuşlardır. Kızılçullu, Cılavuz, Düziçi, Gököy, Pazarören, Çifteler, Beşikdüzü gibi birkaç enstitünün açıldığı yerlerde başlangıçta mahtud sayıda ve ihtiyacı karşılamaktan uzak binalardan faydalanıldı. Diğerlerinde bu da mümkün olmadığı için çadırlar kurularak işe girildi. Onun için ilk yıllarda hayat, çadırli karargâhlarda geçiyordu."

Enstitüler genellikle şehirlerin dışında kuruldukları için belediye hizmetlerinden de yararlanamamışlardır. Yol, su, aydınlatma ve kanalizasyon gibi altyapı sorunlarını imece yoluyla öğrenci ve öğretmenlerle birlikte çözmek zorunda kalmışlardır⁷⁵.

İmece ruhuyla iş bölümü yapmak enstitülerdeki en önemli ilkelerden biridir. Bu ilke, daha sonraki yıllarda enstitülerle özdeşleşmiştir. Yeni bir enstitü

⁷⁰ Tonguç, **age**, 26.

⁷¹ Tahsin Yücel ile Sözlü Görüşme, "Çifteler Köy Enstitüsü ve Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsü Mezunu", Çanakkale, [02.05.2019].

⁷² Köy Enstitülerine öğretmen yetiştirmek amacıyla 1942-43 öğretim yılında Ankara Hasanoğlu Köy Enstitüsü'ne bir **Yüksek Köy Enstitüsü** eklendi.

⁷³ "Eski Amerikan Koleji, Kızılçullu Köy Enstitüsü" <http://www.milliyet.com.tr/eski-amerikan-koleji-kizilcullu-ege-2504251/> [28.04.2019].

⁷⁴ Tonguç, **age**, 23.

⁷⁵ Tonguç, **age**, 24.

kurulacağı zaman mevcut enstitülerden ekipler oluşturulup yeni yapılacak enstitüye yardıma gidilmiştir⁷⁶. Bu sayede bir kaç yıl içinde 15.000 yatılı öğrenci için yaklaşık 700 bina yapılmıştır; sebze bahçeleri, fidanlıklar, yollar, spor alanları, tiyatro sahneleri, telefon ve posta merkezleri, elektrik santralleri ile radyo dinlemek için alıcı sistemleri yapılmıştır⁷⁷. Enstitüler sadece eğitim yapılan yerler olmamışlardır. Bundan öte yaşam alanları, bireyin sosyalleştiği ve geliştiği mekânlar olarak da öne çıkmışlardır.

Enstitülerde iş alanlarında, tarlada, bahçelerde ve diğer açık alanlarda öğrenciler uygulama yaparak eğitim yaparlardı. Öğretmenden öğrenciye tek taraflı didaktik bilgi aktarımı yerine yaratıcılık ön planda tutulurdu⁷⁸. Dersler üç gruba ayrılıyordu⁷⁹ (Tablo 3).

⁷⁶ Avcı, **age**, 115.

⁷⁷ Tonguç, **age**,25.

⁷⁸ Tonguç, **age**,23.

⁷⁹ Tonguç, **age**,30; Avcı, **age**, 119.

Tablo 3: Köy Enstitülerindeki Dersler

KÖY ENSTİTÜLERİNDEKİ DERSLERİN DAĞILIMI VE AĞIRLIKLARI	
KÜLTÜR DERSLERİ (%50)	Türkçe, Tarih, Coğrafya, Yurttaşlık Bilgisi, Matematik, Fizik, Kimya, Yabancı Dil, El Yazısı, Resim İş, Beden Eğitimi ve Ulusal Oyunlar, Müzik, Askerlik, Ev İdaresi ve Çocuk Bakımı, Öğretmenlik Bilgisi, Ziraat İşletme Ekonomisi, Kooperatifçilik, Tarım İş, (Bir saati Din Dersi alanlar için), (Ayrıca; Kitap okuma, tartışma, tiyatro, gezi, araştırma gibi etkinlikler bu eğitim grubunun içindedir.)
ZİRAAT DERS ÇALIŞMALARI (%25)	Tarla Ziraatı, Bahçe Ziraatı, Sanayi Bitkileri Ziraatı, Zooteknik, Kümes Hayvancılığı, Büyükbaş Hayvancılık, Arıcılık, İpekböcekçiliği, Balıkçılık ve Su Ürünleri.
TEKNİK DERSLER VE ÇALIŞMALAR (%25)	Köy Demirciliği, Dülgerlik ve Yapıcılık, Kızlar İçin Köy Ev ve El Sanatları

İsmail Hakkı Tonguç, "Gelenekçi Okulun Yöntemlerini İzleyenler, Köye Gerekli İnsan Tipini Yaratamazlar", **Dünyaya Örnek Bir Eğitim Uygulaması Köy Enstitüleri**, ed. Talip Apaydın ve diğ., (İstanbul: Tüses Yayınları, 2000): 30; Adnan Avcı, **Akçadağ Köy Enstitüsü Yılları (Öncesi - Sonrası)**, 1. bs. (İzmit: Alfa Basım Yayım, 2018), 119.'den uyarlanmıştır.

Bunların dışında enstitülerdeki halkoyunları dersleri özgün bir uygulama olarak karşımıza çıkıyor. Birçok enstitüde güne halkoyunları oynayarak başlanırdı⁸⁰. Müzik derslerinde her öğrenci bir enstrüman çalmaya teşvik edilirdi⁸¹. Bazıları çaldığı enstrümanda ustalaşırken bazıları aynı başarıyı gösterememiştir⁸² fakat bu sayede her öğrencinin bir şekilde sanatla temas ettiği söylenebilir. Öğrenciler çeviri tiyatro eserleri sahneye koymakla birlikte kendi yazdıkları eserleri de

⁸⁰ Candoğan, **age**,123;Tahsin Yücel ile Sözlü Görüşme, "Çifteler Köy Enstitüsü ve Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü Mezunu",Çanakkale,[02.05.2019].

⁸¹ Galip Akın, **Tonguç'un Kır Çiçekleri**,2. bs.(Ankara: Güldiken Yayınları, 1999), 27.

⁸² Musafa Bakır İle Yapılan Sözlü Görüşme, "Kastamonu Gököy Köy Enstitüsü Mezunu" ,İstanbul, [18.05.2019].

sahnelemişlerdir. Bu pratikler sayesinde ilerleyen yıllarda enstitü mezunları arasından sanatçılar, özellikle de yazarlar yetişmiştir.

Demokratik kültürün yerleşmesi adına Köy Enstitülerinde yapılan önemli etkinliklerden biri de "Cumartesi Toplantıları" idi. Bu toplantılarda, hem öğrenciler hem de öğretmenler bir hafta boyunca yapılan çalışmalarını değerlendirirler, karşılıklı olarak eleştiride bulunurlardı⁸³. Öğrencilerin de öğretmenleri eleştirdiği bu etkinlikler, eğitimi dikey bir hareketlilik olarak değil, yatay bir hareketlilik olarak görmenin bir göstergesi olarak ifade edilebilir.

1945 yılında Köy Enstitüleri giderek artan bir şekilde mezun vermeye başladı. O yıl toplam 1893 Köy Enstitülü öğretmen mezun oldu⁸⁴. 1946 yılına kadar kurucularının eğitim felsefesiyle faaliyet yürüten enstitülerde, 1946 yılından sonra değişen siyasi atmosfer ile eğitim yaklaşımında değişimler olmaya başlamıştır⁸⁵.

2.5.3. Köy Enstitülerinin Kapatılış Süreci

5 Ağustos 1946'da Milli Eğitim Bakanlığına Reşat Şemsettin Sirer'in getirilmesiyle Hasan Ali Yücel'in Milli Eğitim Bakanlığı görevi son bulmuştur⁸⁶. Sirer'in daha önce Köy Enstitüleri ile ilgili olumsuz görüşlere sahip olduğu bilinmektedir⁸⁷. Bundan da anlaşılabacağı gibi; Sirer'in bakanlığa getirilişi, bundan sonraki gelişmelerin bir nevi habercisiydi. Böylelikle Köy Enstitülerinin kapanış süreci başlamış oldu.

Bu gelişmelerin ardından Köy Enstitülerinin mimarı İsmail Hakkı Tonguç da 21 Eylül 1946'da İlköğretim Genel Müdürlüğü görevinden ayrılmış ve "Talim Terbiye Kurulu" üyeliğine atanmıştır⁸⁸. İdari kadrolarda taşların yerinden oynamasının ardından, 18 Haziran 1947'de çıkarılan 5117 sayılı "Köy Enstitüleri Kanununa Ek Kanunu" ve 4 Eylül 1947'de çıkarılan 5129 sayılı "Köy Enstitüsü Mezunu Öğretmenlerle Köy Sağlık Memurlarının Geçimlerini Düzenlemek Üzere 3803, 4274 ve 4459 Sayılı Kanunlara Ek Kanunu" ile öğretmene toprak verilmesi güçleştirilmiş; dağıtılmış kitaplar, aletler, hayvanlar ve malzemeler geri alınmaya

⁸³ M.Asaf Aktan, **Canlandırıcı Eğitim Yolunda**, ? bs.(İzmir: Sedar Ofset,1991),56.

⁸⁴ Can Dündar, **Köy Enstitüleri**, Belgesel (Ankara: İmge Kitapevi Yayınları,2000)

⁸⁵ Baykurt, **Unutulmaz Köy Enstitüleri**,3.

⁸⁶ Pazar, **age**,136.

⁸⁷ Doğan Avcıoğlu, **Türkiye'nin Düzeni:Dün-Bugün-Yarın**,?. (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1998),499.

⁸⁸ Pazar, **age**,137.

başlanmıştır⁸⁹. 1947-1948 yılında çıkarılan 5012 ve 5210 sayılı kanunlarla köylünün köylerde okul yapma mecburiyetlerine son verilmiştir. 1947-48 eğitim öğretim yılında, Köy Enstitülerine öğretmen yetiştiren Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsü, Recep Peker Hükümeti tarafından 'benzer başka okullar var' gerekçesiyle kapatılmıştır. Böylelikle enstitülerin yürütücü akıl kadrolarının kaynağı kesilmiştir⁹⁰.

29 Nisan 1947'de Köy Enstitüleri için çıkarılan 184 maddelik yeni bir yönetmelikle enstitülerdeki "iş içinde eğitim" ilkesinden vazgeçilmiş, demokratik eğitim, okuma-yazma-tartışma etkinlikleri sonlandırılmış; dergi ve gazete çıkarmak gibi çalışmalar azaltılmıştır⁹¹. Bu yönetmelikte öğretmenlerin, okul yönetimine etkin olarak katılmaları engellenmiştir. Ayrıca öğrencilerin ders dışı çalışmaları da sınırlandırılmıştır. 9 Mayıs 1947 tarihli genelge ile kız ve erkek öğrenciler birbirlerinden ayrılmıştır. Kız öğrenciler kendi enstitülerinden alınıp İzmir Kızılçullu ve Trabzon Beşikdüzü Köy Enstitüsü'nde toplanmıştır. Fakat bir süre sonra Kızılçullu NATO'ya tahsis edilince buradaki öğretmen adayı kız öğrenciler Bolu Kız Öğretmen Okulu'na gönderildiler. Aslında 1946 yılından sonra kız öğrenci alımları giderek düşmüş, enstitülere erkek öğrenci ağırlıklı alımlar yapılmıştır. 1938 yılında "Köy Öğretmen Okulları"nda sadece 60 kız öğrenci varken bu sayı Köy Enstitülerinde 1946 yılında 2009'a ulaşmıştı⁹². Dönemin koşulları düşünüldüğünde kız öğrencileri zaten aileler okula göndermek konusunda direnç sahibiydiler. Kızların eğitim görmesini istemeyen geleneksel düşünce o dönemde kırsalda daha çok etkiliydi⁹³. Kız öğrencilerin farklı enstitülere aktarılması söz konusuydu. Ancak geleneksel yapıdaki aileler kızlarını enstitülere göndermek istemiyorlardı. Yer değiştirmeler sonucunda ailelerin kızlarını daha uzak yerlere göndermeyecekleri ve bu şekilde kızların enstitülerden uzaklaştırıldıkları düşünülebilir.

Öğrencilere uygun kitaplar seçilip denetimli bir şekilde kitap okumaları yönünde çalışmalar yapıldı. Böylece 20 Mayıs 1947 tarihli genelge ile enstitülerdeki öğrencilerin diledikleri kitabı okumalarının önüne engeller çıkarıldı. Hasan Ali Yücel'in Milli Eğitim Bakanlığı sırasında çevrilen dünya klasikleri enstitülerden

⁸⁹ 26 Haziran 1947 RESMÎ GAZETE Sayı:6642-10 Eylül 1947 RESMÎ GAZETE Sayı:6703; Doğan Avcıoğlu, **Türkiye'nin Düzeni: Dün-Bugün-Yarın**, ? (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1998), 500.

⁹⁰ Avcıoğlu, **1998**, 500.

⁹¹ Pazar, **age**,137;Tahsin Yücel ile Sözlü Görüşme, "Çifteler Köy Enstitüsü ve Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsü Mezunu",Çanakkale,[02.05.2019].

⁹² Kaplan, **age**,189.

⁹³ Firdevs Gümüşoğlu, **Sözlü ve Yazılı Belgeler Işığında Cılavuz Köy Enstitüsü**, 1. bs.(İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınlar,2017),297.

toplatılarak yakıldı. İroniktir ki yine aynı bakanlık 2005-06 eğitim öğretim yılından sonra klasikleri "100 Temel Eser" başlığı altında öğrencilere tavsiye etmiştir⁹⁴. 1948'de öğretim programı değiştirilmiş, iş eğitimi ilkeleri azaltılmış⁹⁵ enstitüler klasik okullar haline getirilmiştir⁹⁶.

Bu gelişmelere paralel II. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan bunalım dönemi, CHP'nin bunalıma çare için ürettiği ekonomik yaptırımlar halkta iktidara karşı bir tepki oluşturmuştu. Köy Enstitüleri zaten iktidar partisiyle sürekli özdeşleştirildiği için Köy Enstitülerine karşı toplumsal bir muhalefet giderek artmıştır. Bunlarla beraber enstitülere sadece köy çocuklarının alınması ve bunun halkçılık ilkesiyle çeliştiği savları sürekli muhalefet tarafından dillendiriliyordu. Ayrıca mecliste enstitülerde komünizm propagandasının yapıldığı iddiaları, kız ve erkek çocukların bir arada eğitim görmesinin Türk ahlak ve geleneklerine uymadığı gibi savlar mecliste de tartışma konusu oluyordu. Tüm bu gelişmelerin enstitülerin kapatılması için baskıyı arttırdığını belirtmek mümkündür⁹⁷.

Nihayetinde 04.02.1954 tarih ve 8625 sayılı Resmi Gazetede 27.01.1954 kabul tarihli 6234 sayılı "Köy Enstitüleri ile İlk Öğretmen Okullarının Birleştirilmesi Hakkında Kanun"la Köy Enstitüleri kapatılarak İlköğretmen Okulları'na dönüştürüldü⁹⁸. Böylece 17 Nisan 1940'ta yasal olarak kurulan Köy Enstitüleri resmen kapatılmış ve kısa süren bir eğitim denemesi olarak tarih sahnesinden çekilmiştir.

Engin Tonguç'a göre Köy Enstitülerinin kapatılmasında rol oynayan etkenlerden biri, toprak ağalarının olumsuz tutumlarıydı. Bununla birlikte çok bilinmeyen başka bir etken de bürokrasinin karşı çıkışıdır. Bürokrasi, Tonguç'u benimsememiştir. Döneminin bürokratları örneğin vali ve kaymakamlardan bazıları enstitülerin kapatılmasını istemiştir. Çünkü kaymakamlar ve valiler görev yaptıkları yerlerdeki köylerde okullar yapmak mecburiyetinde kalmışlardı. Engin Tonguç'a

⁹⁴ "Vatan Gazetesi 100 Temel Eser" <http://www.gazetevatan.com/milli-egitim-bakanligi--100-temel-eseri-belirledi-34178-gundem/> / [04.05.2019].

⁹⁵ Tahsin Yücel ile Sözlü Görüşme, "Çifteler Köy Enstitüsü ve Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü Mezunu", Çanakkale, [02.05.2019].

⁹⁶ Avcıoğlu, **age**, 500.

⁹⁷ Avcı, **age**, 143.

⁹⁸ **age**, 142.

göre rahatı kaçan bürokratların tutumu enstitülerin kapatılmasına neden olan bir başka etkidir⁹⁹.

Pakize Türkoğlu'nun kitabının adı gibi Türkiye'nin eğitim tarihinde "kısa süren bir hasat" dönemi yaşanmıştır. Kısa süren bu eğitim deneyimi günümüze kadar birçok açıdan tartışma konusu olmuş ve hala tartışma konusu olmaya devam etmektedir. Eğitim sisteminde yaşanan sorunlar ne zaman ele alınsa ve eğitimde yeni arayışlar, farklı eğitim modelleri ne zaman tartışılrsa konu bir şekilde "Köy Enstitüleri"ne de gelmektedir.

⁹⁹ Engin Tonguç ile Söyleşi, <https://www.youtube.com/watch?v=m0Toqclu62Y>, [14.03.2014].

3. KÖY ENSTİTÜLERİNİN BİREY ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Tarihsel süreç içinde değerlendirilmesi yapılan Köy Enstitüleri, varlıklarını sürdürdükleri kısa dönem içinde sosyal, ekonomik, siyasal ve tarihsel etkiler yaratmıştır. Köy Enstitülerinin üzerinden yarım asırdan fazla zaman geçmiş olmasına rağmen hala birçok açıdan tartışılmaktadır. Bundan sonraki bölümlerde bu çalışmanın sınırları içinde Köy Enstitülerinin birey, sosyal ve doğal çevre üzerinde ne tür etkileri olduğu tartışılacaktır.

3.1. İş İçinde Öğrenme Yaklaşımı (İş İçinde Eğitim)

İsmail Hakkı Tonguç, yalın anlatımıyla yaşam içinde öğrenme anlayışını şu şekilde ifade eder¹⁰⁰:

“Uygulanmayan bilgi boş ve gereksiz bilgidir. Bilmek demek, yapmak demektir. Bir şeyi yapabiliyorsak, biliyoruz demektir. (...) İlgili kitabı veya dergiyi okuyarak, doğayı ve toplumsal yaşamı inceleyerek bilgi edinemiyorsak, kitapta yazılanı ya da öğretmen anlatıldığını ezberleme yolunu tutmuşsak, iskolastiğin kölesi olmuşuz demektir. Köy Enstitülerinde yetiştirilen çocuklar, iskolastiğe köle olmaktan kurtarılmaya çalışılmıştır. Onların bilgileri, cila şeklinde, ezberlenerek benimsenmiş bilgi değil, iş içinde, iş aracılığıyla iş için öğrenilen gerçek ve öz bilgidir.”

Derslerde öğrenilen bilgilerin uygulama alanlarında pekiştirilmesi, enstitülerin savunduğu ve uyguladığı eğitim ilkelerinin başında gelmektedir. Bu anlayışa, uygulamanın birçok alanında rastlamak mümkündür. Savaştepe Köy Enstitüsü öğrencisi M. Asaf Aktan'ın aktardıkları şöyledir:

“Bilgi ve becerileri Tonguç'un, “İş içinde, iş aracılığıyla, iş için eğitim” ilkesini uygulayarak, yaparak ve yaşayarak öğreniyorduk. Hem iş üretiyor, hem de teknik, teorik ve pratik bilgileri kazanıyorduk¹⁰¹.”

Savaştepe Köy Enstitüsünün yapım çalışmaları sırasında ihtiyaç olan keresteler Savaştepe tren istasyonuna getirilmiştir. Öğrenciler keresteleri vagonlardan indirirlerken boyutlarına göre keresteleri dizip tasnif ederler. Okul

¹⁰⁰ Mehmet Başaran, **Özgürleşme Eylemi Köy Enstitüleri**, 5. bs. (İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, 2008), 53.

¹⁰¹ Mahmut Makal, **Bozkırdaki Kıvılcımlar**, 3.bs. (Ankara: Güldiken Yayınları, 1997), 84.

müdürü Sıtkı Akay, malzemeler indirilirken kaç metreküp kereste geldiğini öğrencilerin hesaplamasını ister. Öğrenciler kerestelerin enlerini, boylarını ve yüksekliklerini ölçerler. Hesaplama yaparken öğrencilerin zorlandığı yerlerde okul müdürü Sıtkı Akay öğrencilere yardımcı olur. Böylelikle öğrenciler kerestelerin toplam hacimlerini bulurlar¹⁰².

“Böylece kereste indirme ve taşıma işinde hem iş yapıyor, hem de yukarıda söylediğimiz iş ilkesine uygun olarak matematik hacim ölçüleri bilgimizi en canlı biçimde yerinde uygulayarak öğreniyor veya öğrendiklerimizi pekiştiriyorduk.”

Özetleyecek olursak Köy Enstitülerinde eğitim için her fırsat değerlendirilmiştir. Öğretilen teorik bilgiler yeri geldiğinde uygulama yapılarak pekiştirilmiş, bilgiler kullanılırken yapay ortamlar değil yaşamın kendi olağan akışı eğitim alanına dönüştürülmüştür. Akademik bilgi, soru üretilip kâğıt üzerinde çözüm yolları üretilmeden yani soyut olarak değil somut olarak problemin içine girilmiş ve matematik disiplinin içine somut bir şekilde nüfuz edilmiştir. Bilgi işe yaradığı için işlenmiş, ezber değil uygulama ile eğitim yapılmıştır. Eğitimi yaşam alanının içine alan anlayışla yetişen öğrenciler bu yaklaşımı yaşamlarının ilerleyen dönemlerinde kullanmışlardır.

Benzer bir uygulama Aksu Köy Enstitüsünde de yaşanmıştır. Elllerinde kazma kürek ve iş aletleriyle enstitü öğrencilerini uzaktan gören çevredeki insanlar, öğrencilerin nasıl eğitim yaptıkları konusunda kuşklar taşımakta, enstitüdeki eğitim anlayışını garipsemektedirler. Hatta öğrencilerin akşama kadar işçi gibi çalıştıklarını düşünmektedirler. Öğretmen olacak öğrenciye işçi gibi çalışmayı yakıştıramazlar. Oysa enstitülerde yaparak yaşayarak öğrenme anlayışı vardı. Eğitim iş sahalarıyla bütünleşmişti¹⁰³.

“Bir küme inşaatta iken öbür küme Türkçe ya da Matematik dersinde olurduk. Kaldı ki bu derslerde insanların alışık olduğu gibi sınıflarda dört duvar arasında değil, iş alanlarında, kimi zaman ilgili iş dersleriyle bütünleşerek bir çatının başında geometri dersi yapılabiliyordu. (...)Enstitüdeki çok yönlü eğitim ortamında tüm ders ve çalışmalar bizi peşinden koştururdu. Bunun bir nedeni ders ve etkinliklerde yaşamla ciddi bağlar kurulmasıydı.” (...)Her dersin iş içinde yapılması bir ilkeydi. Örneğin bizi o gün narenciye bahçesi olacak alanda iplerle orayı burayı ölçerken, yerleri kazarken, ağaç çiviler çakarken görenler, “yine çocukları amele gibi çalıştırıyorlar!” demiş olabilirler. Oysa biz orada zorlu bir matematik dersi yapıyor, kareyi öğreniyorduk, hem de hiç unutmamacasına. Bu arada narenciye bahçesinin planını yapıyor, ne kadar fidan gerektiğini hesaplıyorduk.”

¹⁰² age,84.

¹⁰³ Pakize Türkoğlu, **Kısa Süren Hasat Köy Enstitüsünde Öğrenci Olmak**, 3.bs.(İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Eylül 2017),25.

İş içinde eğitim uygulamasına bir başka örnek Gönen Köy Enstitüsü'nde yaşanmıştır. "Tınaz" adındaki yüksek bir tepeden enstitüye su getirmek için kazı çalışması başlatılmıştır. Öğrenciler ile öğretmenler kazı çalışması sırasında yokuş yukarı bir yeri kazarlar. Öğrenciler yokuş yukarı suyun çıkamayacağını söyleyip, yokuş yukarı kazmanın anlamsız olduğunu düşünürler. Emeklerinin boşa gideceğini düşünen öğrencilere öğretmenler "bileşik kaplar yasasına" göre suyun yukarı çıkabileceğini söylerler. Çünkü su, kazdıkları yerden daha yüksek bir tepeden gelmektedir. Bileşik kaplar yasasına göre tepeden gelen su kendi seviyesindeki yüksekliğe kadar çıkabilir¹⁰⁴.

"Öğretmen kâğıda çizip gösteriyor: *Bileşik Kaplar Yasasına göre bir sıvı hangi düzeyden bırakılırsa o düzeye çıkar, korkmayın. (...) Korkmuyoruzda. (...)Yapı işlerinden sorumlu Hasan Baştuğ ile Müdür Uzgil çıkıp geliyor. (...) Bileşik kaplar yasasını bir kez de onlar açıklıyor: Hem iş yapıyor hem fizik öğreniyorsunuz bakın*¹⁰⁵!"

Öğrenciler iş sahalarında çalışırken yapılan faaliyet dersler ile ilişkilendirilmiş. Uygulama yapılırken yaşamın içinden konular derslerin konusu olmuştur.

"Kerpiç keserkende, yeri geldiğinde öteki derslerimizin uygulamasını yapıyorduk. Örneğin, bir prizma olan kerpicin enini, boyunu ve yüksekliğini ölçerek, matematik ve geometri derslerinin uygulamasını yapıyorduk. Grupların kestikleri kerpiçleri oranlayarak kerpiç sayılarını topluyorduk¹⁰⁶."

Böylelikle derslerin konusunun sadece sınıflarda teorik olarak işlenmemiş olduğu görülüyor. Enstitülerde yapılan inşaat faaliyetleri sırasında yeri geldikçe teorik bilgiler, somut örnekler üzerinden uygulanarak öğretilmiştir. Derslerde uygulama ve teori yeri geldiğinde birleştirilmiş, yaparak yaşayarak öğrenme ilkesi derslerde uygulanmıştır.

Sözün özü; dersler, geleneksel eğitim anlayışından farklı yöntemler ile işlenmiştir. İş başında ders ilkesi ile ders yapılmıştır. Böylelikle hem iş alanlarında yapılması gereken işler tamamlanmış hem de derslerle ilgili konular uygulama yoluyla işlenmiş ve öğrenilmiştir.

¹⁰⁴"BileşikKaplarYasası"https://www.google.com/search?q=bile%C5%9Fik+kaplar+yasas%C4%B1&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwii25nmgOHhAhUBwcQBHUbeBdwQ_AUIDygC&biw=1366&bih=625#imgsrc=yECqe6L4OQ34zM: [21.04.2019].

¹⁰⁵ Baykurt, **age**,141.

¹⁰⁶ İlkokulcu Öğretmen Gözüyle Köy Enstitüleri. s:16 aktaran Mahmut Makal, **Bozkırdaki Kıvılcılcım**, 3.bs. (Ankara: Güldiken Yayınları, 1997), 84.

1940'lı yıllarda başlayan enstitülerin eğitim anlayışı aslında günümüzdeki eğitime yönelik eleştirilere cevabı o yıllarda vermiştir. Savaştepe Köy Enstitüsü Mezunları M. Asaf Aktan'ın öz anlatımı bu düşünceyi pekiştirir niteliktedir:

"İşittiğimi unuturum, gördüğümü hatırlarım, yaptığımı öğrenirim"¹⁰⁷.

3.2. Sorun Çözme Becerisi

Köy Enstitüleri hem ders programları hem de hayata geçirmiş olduğu uygulamaları ile öğrencilerin sorun çözme becerisine olumlu katkılar yaptığını söylemek mümkündür. Birey üzerinde düşünsel farklılıklar yaratmış, akıl yürütme metotlarını öğrettikleri bireyler kendi yaşamlarında bunu uygulayarak karşılaştıkları sorunları çözmüşlerdir.

Hasanoğlu Köy Enstitüsünün yüksek kısmını bitirerek 1946 yılında Aksu Köy Enstitüsünde göreve başlayan Hasan Gülel, yaz tatillerinde Antalya'da ünlü bir usta olan İbrahim Mut'un tamirhanesinde çalışmış. Bir gün tamirhaneye Isparta Gönen Köy Enstitüsünden blok patlatmış iki tane dizel motor tamire getirilir. Benzinli motorları tamir etmekte uzman olan usta, dizel bir motoru tamir etmek istemez. Hasan Gülel'in ısrarı üzerine bozuk motorların tamirini üstlenirler. Motorlardan biri tamir edilince sorunsuz çalışır; fakat diğeri çalışmaz. Çalışmayan motoru ısıtırlar, çeşitli ayarlardan sonra motor sorunsuz çalışır¹⁰⁸.

Hasan Gülel, sorun çözme becerisini enstitülerde kazandığını ve bunu yaşamında uygulayarak üretken biri olduğunu belirtmiştir¹⁰⁹:

"Düşünmeyi, varılan sonucu uygulamayı, el ile kafayı birleştirmeyi köy enstitülerinde bizlere öğretenlere yeniden minnet duydum."

Verilen örnek dikkate alındığında Gülel, kendisine sorun çözme becerisi kazandıran Köy Enstitülerinin eğitim yaklaşımını olumlu bulur. Enstitüdeki eğitim anlayışı sayesinde mevcut sorunların akıl kullanılarak çözülmesini sağlamıştır. Enstitü mezunları, öğrendikleri akıl yürütme yöntemi ile yaşamlarında ilk defa karşılaştıkları sorunların nasıl üstesinden gelineceğini öğrenmişlerdir. Başka bir ifadeyle Köy Enstitüsü mezunları akıl yürütme yöntemini kullanarak sorun çözme becerisi kazanmışlardır diyebiliriz.

¹⁰⁷ Aktan, **age**, Bkz künye sayfasından sonra sayfa no yok.

¹⁰⁸ Makal, **age**, 73.

¹⁰⁹ **age**, 74.

Enstitüler bireylerin düşünüş biçimleri üzerinde etkiler yaratmıştır. Akıl yürütme metotlarını öğrettikleri bireyler kendi yaşamlarında bunu uygulayarak karşılaştıkları sorunları çözmüşlerdir. Olaylar karşısında düşünme, sorular çıkarma ve sorunlara akılcı çözümler bulup uygulama, enstitülerin öğrencilere kazandırdığı önemli davranış biçimlerinden biridir. Bu davranış biçimlerini kazanmaları, kitap okuma alışkanlıklarına ve özellikle klasikleri okumalarına bağlanmıştır. Okudukları kitaplar sayesinde sosyal konularda düşünüş biçimleri değişmiş, sorunlar karşısında çözüm üretme yetenekleri gelişmiştir.

Hasan Gülel'in sık gittiği bir dinlenme mekânındaki pikap bir gün arızalanır. Pikabı tamirci tamir edemez. Hasan Gülel kısa bir akıl yürütmeden sonra arızaya elektrik kesintisinin yol açtığını ve bunun geçici bir sorun olduğunu anlatır. Gülel küçük bir el müdahalesi ile sorunu çözer¹¹⁰.

İlk defa karşılaşılan sorunlarla baş etmeyi; düşünme, soru sorma ve bulunan çözümü uygulama şeklindeki düşünme biçiminin, Köy Enstitülü öğretmenlere kazandırılan bir beceri olduğunu ifade etmek mümkündür. Hayattaki birçok alanda bu düşünce biçimini uygulayan öğretmenler, karşılaştıkları sorunların üstesinden gelme becerisi edinmişlerdir. Enstitüler bilginin dersliklerde kuru bir şekilde öğretildiği yerler olmamıştır. Her zaman bilginin işe yaraması gerektiği anlayışıyla eğitime yaklaşılmıştır. Diğer bir deyişle bireyler yaşamları sırasında karşılaştıkları sorunları enstitülerde edindikleri beceriler sayesinde çözebilmişlerdir.

Bu bağlamda başvurulabilecek diğer bir örnek olayda 1970'li yıllarda yaşanmıştır. Havaalanındaki uçaklara yer belirtecek “ANT” sisteminin yakıt tankını uygun bir yere yerleştirmek gerekmiştir. Boş yakıt tankı, idare binasının altındaki küçük boşluğa kazılan çukura yerleştirilecektir. Küçük boşluğa kazılan dört metre derinliğindeki çukura 10 tonluk boş yakıt kazanının nasıl indirileceği konusu sorun olur. Çünkü bina ile zemin arasında sadece tankın girebileceği kadar bir boşluk vardır. Yani yakıt tankını yukarıdan bir vinç vasıtası ile kazılan çukura indirmek mümkün değildir. Sorun karşısında çözüm üretebilmek için Hasan Gülel ve arkadaşı, Arşimet'in *Suyun Kaldırma Yasası*'nı akıllarına getirirler. Öncelikle dört metre derinliğinde kazılan çukur, su ile doldurulur. Boş yakıt tankı çukura doğru itilip suyun içine yavaşça bırakılır. Daha sonra çukurdaki su yavaş yavaş boşaltılır.

¹¹⁰ age,74.

Böylece boş kazan hasar görmeden yerine oturtulur¹¹¹. Bu örnekte de görüldüğü gibi üretilen basit bir çözümle yakıt tankı yerine yerleştirilmiştir. Buradan anlaşılacağı üzere enstitülerde öğretilen düşünüş biçimi, bireylere yaşamları boyunca rehber olmuştur. Bu düşünüş biçimi ile hayatta karşılaşılan sorunların üstesinden gelinmiştir. Enstitülü öğretmenler, enstitüde edindikleri becerileri yaşamları boyunca karşılaştıkları sorunları çözmek için kullanmışlardır diyebiliriz.

3.3. Kız ve Erkek Öğrencilerin İş Alanlarında Birlikte Çalışması: Geleneksel Cinsiyet Rollerinin Yıkılması

Kız ve erkek öğrenciler iş alanlarında çalışırken kum eleme, kireç söndürme, toprak kazma, ziraat ve inşaat işlerinde birlikte çalışmaktaydılar¹¹². Bununla birlikte erkek öğrenciler de kız arkadaşları ile enstitüde sofrayı kurma-kaldırma, yemek dağıtma gibi işleri yürütmektedirler. Birçok çalışma alanında birlikte çalışan kız ve erkek öğrenciler bitirme sınavlarına grup halinde birlikte ders çalışarak hazırlanmaktaydılar¹¹³. Yatılı okul sistemi içinde kız ve erkek öğrencilerin bir arada eğitim gördüğü ilk eğitim kurumu Köy Enstitüleri olmuştur¹¹⁴. Türkiye’de bu alanda enstitüler öncülük etmişlerdir. Geleneksel olarak tanımlanan cinsiyet rollerinin dışına çıkmış, kız erkek hep birlikte dayanışma içinde çalışılmıştır. Böylelikle kız ve erkek öğrencilerin kafalarındaki cinsiyet rolleri kavramları değişmiştir diyebiliriz. Köy Enstitülerinin birey üzerindeki etkilerinden biri de bu zihniyet dönüşümüdür.

Çifteler Köy Enstitüsü’nden sonra Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsü’nü bitiren Talip Apaydın, kız öğrencilerle eğitim mekânlarında ilk karşılaşmalarında abartılı bir heyecan içinde olduklarını ifade etmiştir. Fakat eğitim mekânlarında bir arada olmaya başladıkça kızlarla bir arada olma durumunun doğallaştığını ve bu durumun değiştiğini belirtmiştir. Hatta kız öğrencilerle bir arada olduklarında daha

¹¹¹ Makal, **age**, 76.

¹¹² Mustafa Güneri, **Hasanoğlu Hatırası Bir Köy Enstitüsünün Kaleminden ve Objektifinden (1941-1951)**, 2. bs. (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014), 167.

¹¹³ Gümüsoğlu, **age**, 298.

¹¹⁴ Avcı, **age**, 118.

özenli bir tutum içinde olduklarını, kaba davranışları yapmadıklarını ve hoş olmayan konuşmaların yapılmadığını belirtmiştir¹¹⁵.

"Hatta onların yanında daha dikkatli, daha uslu idik. Kötü konuşmuyorduk, kaba davranmıyorduk. İster istemez kendimizi topluyor, kibarlaşıyor, saygılı davranıyorduk. (...) kızlarla birlikte olduğumuz zamanlar, çalışırken, yemekte, teneffüslerde her yerde daha bir özenli daha iyi olmak zorunda kalıyorduk. Kendi kendimize çekidüzen veriyorduk. İki cinsin birbirini eğittiği, düzelttiği gerçeğini ben kendi üstümde deneyip anlamıştım."

Talip Apaydın'ın yalın anlatımından anlaşılacağı gibi kız ve erkeklerin bir arada oluşu normalleşme etkisi yaratmış, kız ve erkekler arasındaki saygıyı geliştirmiştir. Toplumsal bir varlık olan insan karşı cinsle bir arada olarak sosyal öğrenme gerçekleştirmiştir. Bunlarla birlikte geleneksel köy hayatından gelen çocukların kadın erkek ilişkilerine olan bakış açıları değişmiştir. Konu bu yönüyle ele alındığında, Köy Enstitülerinde kız ve erkek öğrencilerin bir arada olmalarının bir zihniyet değişimi yarattığı iddia edilebilir. Köy Enstitülerinde ülkemizde ilk kez kız ve erkekler bir arada eğitim görmüş, birlikte üretilen birlikte eğlenmişlerdir. Kız öğrenciler bir eğitim kurumunda ilk kez pantolan da giyerek erkeklere özgü bir giyiniş biçimini kızların da giyebileceğini göstermişlerdir. Bir başka ifadeyle toplumsal cinsiyet kurallarını değiştirmişlerdir¹¹⁶.

3.4. Düşündüğünü İfade Etme, Hak Arama

Köy Enstitülerine kayıt yaptıran öğrencilere dair ilk izlenimler; onların içe dönük, kendini ifade etmekten sakınan, ürkek bir tutumları olduğu yönündedir. Talip Apaydın'ın aktarımları bunu doğrular niteliktedir:

"Biz köyden geldiğimiz zaman utangaç çocuklardık, yani adımızı soran birine adımızı söyleyecek halimiz yoktu. O kadar utangaç çocuklardık, sinik çocuklardık. Bizi yavaş yavaş açtılar¹¹⁷."

Zamanla bu durum değişmiş, öğrenciler özgürleşerek kendilerini ifade etmeye başlamışlardır.

"Duvarın dibinde ders yaparken, bir küme arkadaşıyla gelmişti. Kim olduğunu sonradan öğrendim. Devletin vatandaşlara karşı görevlerinin ne olduğunu sordu bana. Karşısında konuşamamıştım. Gözüm, gönlüm kapalı gelmiştim köyden" ifadeleriyle Mahmut Makal Tonguç'la ilk görüşmesini yazar. Tonguç, daha sonra Makal'ın öğretmenine "Bunları önce düşünmeyi, sonra da düşündüklerini korkmadan söylemeyi öğretmelisiniz. Asırlardır sustukları için birdenbire

¹¹⁵ Talip Apaydın, **Köy Enstitüsü Yılları**, 3. bs., (İstanbul: Literatür Yayınları, 2017),73.

¹¹⁶ Gümüşoğlu, **age**, 304-305.

¹¹⁷ Talip Apaydın, Ahmet Soner, **Çifteler Köy Enstitüsü (1. Bölüm)**, Yapım 13 film prodüksiyon, 2000.

konuşmamaları gayet olağandır” ifadeleriyle pedagojinin bugün hala güncel olan işlevselliğini işaret eder¹¹⁸."

Özgürce düşüncelerini ifade etmek, düşündüğünü korkusuzca karşısındakine söyleyebilmek enstitülerin öğrencilere kazandırdığı önemli davranış biçimlerinden biri olmuştur. Çünkü öğretmenler öğrencileri saygı ve sevgi sınırları içinde her türlü düşüncelerini ifade etmeleri konusunda teşvik ederek kendilerine uygar bir ortam sağlamışlardır. Aksu Köy Enstitüsü'nde yaşanan bir olay tam olarak bu konuya örnek olarak verilebilir:

Aksu Köy Enstitüsünü ziyarete gelerek öğrencilere hitaben bir konuşma yapan dönemin Sağlık Bakanı Behçet Uz, konuşma sırasında bir öğrencinin itirazıyla karşılaşır. Konuşmasında üzerlerinde iş kıyafeti olan öğrencilere *“Siz ne biçim öğrencilersiniz? Kiminizin paçası, kiminizin yeni sallanıyor!”* diye çıkışır. Öğrencilerden Abdullah Aksakal, kendisinden bahsedildiğini düşünerek Bakana, enstitülü öğrencilerin düzenli ve tertipli olduklarını, kıyafetlerine özen gösterdiklerini, yattıkları ve çalıştıkları yerleri düzenli ve temiz tuttuklarını söyler. Bakan bir öğrencinin uluorta kendisine cevap vermesine şaşırır. Bunun üzerine öğrenciyi okul idaresine çağırarak onu uyarır ve kendisini her gittiği yerde izleteceğini söyleyip tehdit eder. Abdullah Aksakal; *“İstediğin kadar izle! Siz egemen sınıflar, suskun millete alışmışsınız. Konuşana bir yumruk vurup yere deviriyorsunuz. Ezik bir toplum oluşuyor böylece!”* şeklinde karşılık verir¹¹⁹.

Bu aktarımdan da anlaşıldığı gibi, öğrencilerin enstitülerde kazandığı davranış biçimlerinden biri saygı çerçevesi içinde eleştiri yapma becerisidir. Kendilerini özgürce ifade etmek, haksızlığa boyun eğmemek doğal bir davranış biçimi olmuştur. Haliyle böyle karşı çıkışlara alışkın olmayan, itaat ettirmeye alışmış, karşısındakine sürekli nutuk çekip karşısındakinin düşüncelerini dinlemeyen zihniyetin bu durumdan rahatsız olması doğaldır. Öte yandan enstitülerin kapatılmasını isteyenlerin, eleştirel düşünceyle yetişen öğrencilerin bir gün karşısına sorun olarak çıkacaklarını düşünmüş olabileceklerini tahmin etmek de mümkündür. Çünkü eleştirel düşünceyi yaymaları toplumsal olarak bir muhalefeti oluşturma ihtimalini doğuracağını söylemek mümkündür.

¹¹⁸ "Mahmut Makal: Canlandırılacak Köyden Bizim Köye" <https://www.ykked.org.tr/index.php/yazi-ve-makale/makaleler/132-mahmut-makal-canlandirilacak-koy-den-bizim-koy-e> [08.04.2019].

¹¹⁹ Makal, **age**,11-12.

Cumhuriyete de intikal eden geleneksel Osmanlı siyaset felsefesinde var olan yöneten-yönetilen ilişkisini belirleyen patrimonial yani "astın üste kesin itaat etme anlayışı" Köy Enstitülerinde takip edilen eğitim felsefesi ile uyumsuzluk gösterdiği söylenebilir¹²⁰. Metin Heper sorunu şöyle teşhis etmekte ve özetlemektedir.

"Devlet seçkinleri entegrasyon krizlerine karşı tedirgin, dolayısıyla çevreye karşı hoşgörülü olmamıştır. Buna karşılık, çevre de, meydan okuyucu tavrını, devlet seçkinlerinin önyargılarını güçlendirecek biçimde aşırılaştırma eğiliminde olmuştur. Devlet seçkinleri ve çevre arasında bu şekilde şekillenen ilişkinin bir nedeni, ülkedeki siyasal sistemin açılımı sürecinde merkezin farklı sosyo-ekonomik kesimler ile karşı karşıya gelmemiş olmasıdır¹²¹."

Bu yaklaşıma göre devlet seçkinlerini temsil eden bürokratlar ile çevreyi temsil eden Köy Enstitülü öğrenciler karşılaştığında ortaya çıkan çatışmanın temelinde yatan bir neden de bu durumdur. Devlet ve vatandaş arasındaki arakanalların olmayışı, sıklıkla dile getirildiği gibi merkezin çevre üzerindeki tahakkümünü kolaylaştırmıştır. Zira Cumhuriyetin ilk yıllarında bürokratlar hatta sıradan işleri yapan memurlar bile vatandaşın hizmet beklentisini çoğu zaman görmezden gelmişlerdir. Yurttaş, devletin makamlarından sıradan bir iş talep ettiğinde devletin soğuk yüzüyle karşılaşmıştır. 1942 yılında Çifteler Köy Enstitüsünü bitirip Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsü'ne giren Ali Yılmaz'ın başından geçen iki anektot bu durumu özetler niteliktedir.

Hasanoğlu Köy Enstitüsünde okul arazisinin ağaçlandırılması için fidanlara ihtiyaç duyulduğu bir sırada Ankara'dan fidan almak için öğrencilerden Ali Yılmaz ile bir arkadaşı görevlendirilmiştir. Ankara valiliğine giden Ali Yılmaz ve arkadaşı valilik makamından onay almak için ellerindeki resmi yazıyı imzalatmaları gerekmektedir. Valilik binasında sabah saatlerinde yazıyı imzalayacak ne bir vali muavini ne de valinin kendisi vardır. Uzunca bir süreden sonra ilk önce vali yardımcısı sonra da dönemin Ankara valisi Nevzat Tandoğan gelir. Ali Yılmaz, evrakı imzalatmak için vali muavininin odasına birkaç kez nazikçe girer fakat her defasında "çık dışarı, dışarıda bekle" karşılığını alır. Vali muavini bu sırada gazete okuyup kahvesini içmektedir. Ali Yılmaz vali muavinini bir hayli dışarıda bekler. En sonunda tekrar odasına girer ve vali muavinine zaten çok geç geldiğini, kamu görevine bu saatte gelemeyeceğini, ayrıca oldukça fazla bekletildiğini söyler. Bunun üzerine muavinle tartışarak koridora kadar çıkarlar. Tartışmanın gürültüsü ile vali

¹²⁰ Metin Heper, **Türk Kamu Bürokrasisinde Gelenekçilik ve Modernleşme**, 1. bs. (İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 1977), 58.

¹²¹ Metin Heper, **Türkiye'de Devlet Geleneği**, 1. bs. (İstanbul: Doğu Batı Yayınları, 2006), 173.

Tandoğan odasından dışarı çıkar, konuyu sorar ve meseleyi yatıştırdıktan sonra evrakı kendisi imzalar. Böylece onay işi bitmiş olur¹²².

İkinci olay, yine Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsündeki uygulama bahçeleri için fidana ihtiyaç duyulduğu bir sırada yaşanmıştır. Buna göre, Ali Yılmaz, Ankara Irmak fidanlığından bir miktar fidan alıp enstitüye trenle dönecektir. Fakat trenin geliş saati değiştiği için ertesi sabah gelecek bir başka treni beklemek zorunda kalır. Ancak geceyi Irmak Tren İstasyonunun bekleme salonunda geçirmek zorundadır. Bu sırada, bekleme salonunda bir istiklal gazisi ile askere gidecek bir genç vardır. Sobayı yakar, fakat istasyon şefi yukarıdaki odada bir müfettişin kalacağını ve müfettişin rahatsız olacağını söyleyerek bekleme salonundaki herkesi dışarı atar. Sonuçta, geceyi dışarıda sabahlayarak geçirirler. Ali Yılmaz bunun üzerine sabah istasyon şikayet defterini ister, ancak alamadan trenle Ankara'ya geri döner. Ankara garında da durumu yazmak için şikayet defterini ister, yine defteri vermezler. Eğer defteri vermezlerse bakana kadar gideceğini söyleyince en sonunda şikayet defterini verirler. Deftere şikayetini yazdıktan bir süre sonra Irmak istasyonundaki istasyon şefinin görev yerinin değiştirildiğini öğrenir¹²³.

Netice itibari ile her iki anlatıda bürokrasinin keyfi tutumuna bir itiraz söz konusudur. Görüldüğü gibi, her iki örnekte de bir hak arama mücadelesi vardır. Yıllardır imparatorluk coğrafyasında yaşayan halkı sindirmeye alışmış, devlet otoritesini temsil eden kişilerin sürdürdüğü geleneksel tavır sarsılmıştır. Ali Yılmaz'ın tutumu alışıldık, biat eden yurttaşın tutumu değildir. İşte enstitülü öğrencilerin en önemli özelliklerinden biri de bu hak arama bilincine varmış olmaları ve haklarını yasal yollardan savunma refleksini gösteriyor olmalarıdır. Enstitüler öğrencilere bu ruhu aşılamışlardır. İzmir Kızılçullu Köy Enstitüsü mezunu Haşim Kanar'ın enstitü mezunlarının yaklaşımlarını ifade ettiği çarpıcı aktarımında bu ruhu görmek mümkündür¹²⁴.

"Onlar, 'Evet efendim', 'İsabet buyurdunuz beyefendi' gibi sözleri, üstlerinin karşısında el ovuşturmayı öğrenmemişlerdi."

Denilebilir ki enstitülerde yetişen gençlerin çeşitli durumlar karşısında sergilemiş oldukları bu tür yaklaşımlar, enstitülerin kapatılmalarında sınırlı da olsa

¹²² Makal, **age**, 28.

¹²³ **age**, 29.

¹²⁴ Gümüşoğlu, **age**, 429.

bir rol oynamıştır. Bu konuyla ilgili Engin Tonguç'un tespitleri de bu fikri destekler niteliktedir¹²⁵.

"(...)Bürokrasinin kendisini benimsememesinin daha sonra çok olumsuz etkileri olmuştur. Yani yıkım döneminde, Köy Enstitülerinin yıkımı anlatılırken (...) Ayrıca Köy Enstitülerinden yetişen çocukların da yetişme yöntemlerindeki özellikler nedeniyle gördükleri haksızlıklara karşı isyan etmeleri de bürokrasiyi çok rahatsız etti. Mesela çocuk öğretmen olarak onsekiz yaşında bir köye gitmiş, o köyde bir takım haksızlıklar görüyor, işte muhtar rüşvet alıyor, bilmem nahiye müdürü varsa o benzer bir şey yapıyor, jandarma kötü davranıyor falan, bunlar doğru kaymakama veya valiye gidiyor. Diyorlar ki bizim köyde böyle bir durum var, bunu önleyin. Alışmamış üst düzey il bürokrasisi bunlara. Azarlamaya kalkıyorlar, azarlayınca aynı tonda çocuk cevap veriyor. Bütün bunlar da rahatsız etti bürokrasiyi"

Konuyla başka açıdan bakıldığında hak arama bilincine sahip enstitülü öğrencilere olumlu bakılmamış ve Köy Enstitülü öğrencilerin sergiledikleri bu türden tutumlar enstitülere karşı olumsuz yaklaşımlara sebep olmuştur denilebilir.

3.5. Cumartesi Toplantıları

Köy Enstitülerinde yapılması gereken işler belirli bir plan dahilinde düzenlenir, yapılan işler takip edilir ve sürecin sonunda yapılan işlerin değerlendirmesi yapılırdı. Bu yaklaşımla ilgili Tahsin Yecel'in aktarımları şöyledir¹²⁶.

"Köy Enstitülerinde etkili bir öğrenci yönetimi vardı. Her sınıfta öğrenciler sınıf başkanı, kitaplık ve temizlikten sorumlu başkanlarını seçerdi. Öğrencilerin tümü de bir genel başkan ve enstitünün çeşitli işleri için birer başkan seçerdi. Seçimlere öğretmenler karışmazdı. Seçimler bir ya da iki ayda bir yinelenirdi. Enstitüde dersliklerin temizliğini her sınıf kendisi yapardı. Derslikler dışındaki yerler için her hafta bir sınıf temizlik nöbetçisi olurdu, Bu sınıf ders yapmaz, yalnız temizlikle uğraşırdı."

Enstitülerde temizlik, düzen, mutfak işleri ve hayvanların bakımı gibi işler sırayla nöbetçi olan sınıflar tarafından başlarındaki sorumlu öğretmenler ile birlikte yapılırdı. "Çalışmaları öğrenci başkanı ve nöbetçi öğretmen izlerdi¹²⁷." Nöbetçi sınıfların yaptığı işler Cumartesi günleri öğleden sonraları yapılan toplantılarda değerlendirilirdi. Bu değerlendirmelerde başarılı çalışmalar takdir edilir, başarısız ya da eksik kalan işler eleştirilir, daha iyi nasıl yapılacağı konusunda fikir alışverişinde bulunulurdu. Bu toplantılarda öğretmenler de eleştirilirdi. "Eleştirilen öğrenciler ve öğretmenler de kendilerini savunurdu¹²⁸." Böylece

¹²⁵ "Engin Tonguç ile Söyleşi" <https://www.youtube.com/watch?v=m0Toqclu62Y> ,[14.03.2014]

¹²⁶ Tahsin Yücel ile Sözlü Görüşme, "Çifteler Köy Enstitüsü ve Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsü Mezunu",Çanakkale,[02.05.2019].

¹²⁷ agk, Sözlü Görüşme,[02.05.2019].

¹²⁸ agk, Sözlü Görüşme,[02.05.2019].

kırmadan eleştirme, kalabalık önünde soru sorma, konuşmak ve değerlendirme yapmak gibi alışkanlıklar ediniliyordu¹²⁹. Yapıcı tenkitler sayesinde oluşan hataların tekrarlanmasının da önüne geçiliyordu¹³⁰. Cumartesi Toplantıları ile eleştirel düşünce içselleştirilmiş, herkesin eleştirilebileceği uygulamalı olarak gösterilmiş oluyordu. Bilimsel düşüncenin eleştirel bir ortamda gelişebileceği düşünüldüğünde "Cumartesi Toplantıları" sadece eksik işlerin tespit edildiği bir zemin olarak değerlendirilmemelidir. Demokrasi kültürünün oluşturulmaya çalışıldığı bir zemin olarak da görülmelidir. Bunların ötesinde Cumartesi günleri birçok enstitüde kültürel eğlenceler de düzenlenirdi. Bu konuyla ilgili Tahsin Yücel'in aktarımı şöyledir.

"Cumartesi toplantılarından sonra enstitülerde öğretmen ve öğrencilerin birlikte düzenlediği eğlence programları tertip edilirdi. Nöbetleşe olarak her hafta cumartesi akşamı için, bir sınıf gece eğlencesi programı hazırlardı. Programda şarkılar, konserler, ulusal oyunlar, orta oyunu, fıkralar, monologlar olurdu; bazen bir piyes temsil edilirdi. Bu gecelerde eğlenmenin yanında bazı öğrencilerin sanat yetenekleri de ortaya çıkardı¹³¹."

Bu etkinlikler sayesinde öğrenci ve öğretmenler sanatsal ve kültürel faaliyet içinde olurdu. Sanatsal ve kültürel faaliyetin üretim aşamasında olan bireylerin bu yöndeki yeteneklerinin gelişmesine olanak verilir, yaşadıkları coğrafyanın kültürel değerlerini tanımaları sağlanmış olurdu.

Cumartesi Toplantıları her şeyden önce bir eğitim kurumunda demokratik bir tartışma ortamı sunmuştur. Karşılıklı olarak öğrenciler ve öğretmenler birbirlerini eleştirmişlerdir. Karşılıklı değerlendirmeler ile daha olumlu bir iletişim iklimi oluşturulmuştur. Enstitülerde sorumluluk bilinciyle çalışmalara dahil olan öğrenci ve öğretmenler düşünce üreterek yönetime beraberce bir katılım sağlamışlardır¹³². Bunların dışında birlikte üretim sürecinin içinde olan bireyler beraberce eğlenerek dayanışma ruhunu bu alanda taşımışlardır. Bireylerin sanatsal ve kültürel yeteneklerinin ortaya çıkması için uygun bir ortam da sağlanmıştır. Bu toplantılar sırasında gerçekleşen önemli etkilerden biri de öğrencilerin eleştirel düşünme pratiğini edinmiş olmalarıydı. Bilimsel düşüncenin en temel özelliklerinden biri olan eleştirel düşünceye sahip öğrencilerin yetişmesinde, enstitülerin eğitim anlayışı süreklilik sağlasaydı günümüze olumlu yansımaları olabilirdi. Nitekim enstitü mezunlarından Fakir Baykurt, Talip Apaydın, Mahmut Makal, Ümit Kaftancıoğlu,

¹²⁹ Güneri, **age**,117.

¹³⁰ Avcı, **age**, 112.

¹³¹ Yücel, **agk**, Sözlü Görüşme,[02.05.2019].

¹³² Gümüşoğlu, **age**, 313.

Adnan Binyazar, Ali Yüce gibi kişiler edebiyat ve sanatın farklı alanlarında kendilerini ifade etmişlerdir.

3.6. Halkoyunları

Enstitülerdeki önemli etkinliklerden biri de halkoyunları çalışmalarıydı. Sabahları erkenden uyanılırdı. Okulun meydanında toplanan öğrenciler, öğretmenlerle birlikte ve öğrencilerin çaldığı enstrümanlar eşliğinde halkoyunlarını birlikte oynarlardı. Bu, her gün yapılan bir etkinlikti.

Bazı erkek öğrenciler halkoyunlarını oynamak konusunda çekimser davranmışlardır. Çünkü geldikleri yerlerde erkeklerin halkoyunu oynamaları ayıp sayılmaktaydı. Ayrıca kızlarla ele ele tutuşup oyun oynamak hem kız hem de erkek öğrenciler için ilk başlarda sorun olmuştur. Zamanla bu tutumlarından vazgeçen öğrenciler hep birlikte halkoyunları oynamışlardır. Enstitülü öğrenciler zaman zaman diğer enstitülere gittiklerinde bilmedikleri halk oyunlarını öğrenmişler, kendi bildiklerini de misafir gittiği yerdeki enstitü öğrencilerine öğretmişlerdir.

Kars Cılavuz Köy Enstitüsü mezunu Halise Sarıkaya'nın halkoyunları ile ilgili söyledikleri şöyledir¹³³:

"Kars, Artvin, Ardahan yörelerinin folklorünü öğrenmiştik. Cumartesi pazar günleri halkoyunları oynardık."

Öğrenciler sadece enstitülerin kuruldukları ilin halkoyunlarını değil, yakın çevrenin de folklorünü tanımış ve öğrenmişlerdir.

Bunlara ek olarak halkoyunlarını da mandolinle çalmayı öğrenen bir hayli öğrenci olmuştur. Enstitülü öğrenciler kendi yörelerinde olmayan birçok halkoyununu enstitüde öğrenmişlerdir¹³⁴. Sonuç olarak yaşadıkları ülkenin folklorik unsurlarını bu sayede tanıyıp öğrenmişlerdir. Geleneksel olarak erkekler oyun oynamaz ya da kızlarla el ele tutuşup oyun oynanmaz anlayışı konusunda birey üzerinde zihniyet değişikliği olmuştur. Enstitüler arası kültürlenme yoluyla halkoyunları karşılıklı olarak öğrenilmiştir diyebiliriz.

Enstitüdeki halk oyunları faaliyetleri sadece enstitüdeki öğrencileri etkilememiş çevre üzerinde de yansımaları olmuştur. Enstitüde halk oyunları ile güne

¹³³ Ahmet Soner, **Cılavuz Köy Enstitüsü (5. Bölüm)**, Yapım 13 film prodüksiyon, 2000.

¹³⁴ Candoğan, **age**, 56.

başlandığı yaygın bir uygulamadır. Hacı Angı İvriz Köy Enstitüsü'nde güne halaylar ve horonlar ile başladıklarını, sabah saatlerinde çalınan davulların çevre köyler için kalk borusu yerine geçtiğini aktarıyor¹³⁵. O günlere kadar köylünün bildiği en önemli zaman kavramı namazın kılınma zamanını haber veren ezani vakitti. Müslüman Anadolu köylüsünün günü planlamada kullandığı ezani vakitle birlikte sabahları enstitülerden gelen enstrüman sesleri yeni bir hatırlatıcı olmuş, köylüleri geleneksel zaman kavramının dışında yeni bir anlayışla tanıştırmıştır.

İzmir Kızılçullu Köy Enstitüsü'ne 1 Ağustos 1940 tarihinde 455 numara ile kayıt yaptıran Haşim Kanar aktarımı şöyledir:

"19 Mayıs törenine ilk defa katıldık, Alsancak Altay Stadına gittik. Herkes bandoyla katılıyor; biz kendi mandolinlerimizle, kendi davullarımızla törene katıldık. Halk ayağa kalktı. Milli oyunlara başladık, zeybekler oynadık. Ulusal oyunlarımızın, halk türkülerimizin ülke çapında yayılmasında köy enstitülerinin çok büyük katkısı vardır¹³⁶."

Enstitülerde öğrenilen halkoyunları sayesinde enstitülü öğrenciler üzerinde toplumsal etkiler oluşmuştur. Bazı enstitülerde halkoyunlarını iyi bilen öğrenciler bildikleri oyunları öğretmek için diğer enstitülere gitmişler. İlk olarak öğrenciler kendi yöresinin dışında olan farklı halkoyunları ile tanışmışlardır. Örneğin kendi yöresindeki halkoyunları ağır ve bireysel oynanırken hareketli ve ekiple oynanan oyunlar öğrenmişlerdir¹³⁷. Ülkenin farklı yerlerindeki folklorik unsurları karşılıklı olarak tanıma fırsatı bulmuşlardır. Ulusal oyunlar, birlikte oynanınca ekip ruhu pekişmiştir. Enstitülerde özellikle sabahları oynanan bu oyunlar sayesinde öğrenciler güne daha canlı ve istekli başlamıştır. Böylece eğitime başlamak ve motivasyonu sağlamak için özgün bir güne başlama yöntemi kendiliğinden doğmuştur. Bu özgün uygulama sayesinde öğrenciler güne daha motive başlamışlardır. Böylece güne halk dansları yaparak başlayan öğrenciler mutlu bir şekilde günlük işlerini yapmışlardır. Özetle enstitülerde öğretilen halk oyunları sayesinde karşılıklı kültürel etkileşim olmuştur. Yeni kurulacak enstitülerdeki inşaatlara yardımcı olmak için giden farklı enstitünün öğrencileri halkoyunlarını bir sosyalleşme aracı olarak kullanmışlardır diyebiliriz. Kendi bildiklerini yardıma gittikleri enstitüye öğretmişler, gittikleri

¹³⁵ Hacı Angı, **İvriz'den Cumhuriyet'in Başkentine Bir Köy Enstitülünün Anıları**, 5. bs. (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018), 63.

¹³⁶ Ahmet Soner, **Kızılçullu Köy Enstitüsü (2. Bölüm)**, Yapım 13 film prodüksiyon, 2000.

¹³⁷ Türkoğlu, **Kısa Süren Hasat**, 128.

yerden de bilmedikleri halkoyunlarını öğrenmişlerdir¹³⁸. Farklı yörelerden gelen öğrenciler kendi kültürlerini tanıtmış diğer kültürleri tanımışlardır. Tek taraflı etkilenmek yerine karşılıklı etkileşim olmuş, aynı ulusun insanı olmak duygusu oluşmuş, bir nevi ulusal birliktelik için bağlar güçlendirilmiştir. Dolayısıyla halk dansları enstitülere farklı bölgelerden gelen, davranış ve düşünüş biçimi benzeşmeyen öğrencileri yakınlaştırma aracı olarak işlev görmüştür diyebiliriz.

3.7. Köy Enstitülü Öğretmenlere Karşı Olumsuz Yaklaşımlar

Enstitülü öğretmenler hayatlarının bazı aşamalarında ayrımcılığa maruz kalmışlardır. Bazı durumlarda yasal hakları bile ellerinden alınmıştır. Yükseköğretim mezunları askerliklerini teğmen olarak yaparken enstitü mezunu öğretmenlerin bazılarına bu hak verilmemiş, yer yer keyfi uygulamalarla karşılaşmışlardır. Kepirtepe Köy Enstitüsü mezunu Haydar Sonçağ askerlik görevini yaparken ayrımcı tutumlarla karşılaşmıştır. Yedek subay eğitimi alırlarken sınıflarında her meslektan arkadaşlarının olduğunu belirten Sonçağ; derse giren her askeri öğretmenin sadece enstitülü öğretmenleri ayağa kaldırıp topluluk içinde enstitülü öğretmenlerin teşhir edildiğini aktarmıştır. Yapılan aktarımlara göre birinci not döneminde en iyi notları enstitülü öğretmenlerin almasına rağmen bazıları teğmen yapılmayıp çavuş olarak mezun edilmişlerdir¹³⁹.

12 Ekim 1947 tarihinde Veli Demiröz ve Bekir Semerci'nin Hasan Ali Yücel'e yazdığı mektupta bu durum açıkça görülmektedir¹⁴⁰:

"Sayın Büyüğümüz,

Size bundan evvel gelmiş, Yedek Subay Okulu'ndaki durumumuzu bildirmiştik. Şimdi imtihanlarımız neticelendi. Çifteler'de iftiraya uğrayan arkadaşlardan Muhabare Bl. den Bekir Semerci, Levazım Bl. den Veli Demiröz, Nakliyeden Mustafa Ünel, Top Taburundan İhsan Güvenç, Hüseyin Elmasyapar, Piyadeden Turan Aydoğan, Talip Apaydın kasten 3-4 dersten(sınıf arkadaşları arasında en iyi tanınmalarına rağmen) sözlüye bırakılmışlardır. Bu ders bu cumartesi sona erecektir. Bu arkadaşları çavuş çıkarmak için uğraşılıp gereken tedbirler alınmaktadır."

Özetlemek gerekirse enstitülü öğretmenler kamusal alanlarda görev yaparken ayrımcılığa maruz kalmışlardır. Teğmen yapılmayıp çavuş olarak görevlendirilmekle tehdit edilmişlerdir. Bir başka ifadeyle aldıkları eğitim küçümsenerek askeri

¹³⁸ Arif Baş, **Köy Enstitüsü Yıllarımla Anılarım**, 3. bs. (İstanbul: Martı Yayınları, 1993), 25.

¹³⁹ Makal, **age**,103.

¹⁴⁰ Canan Yücel Eronat, **Köy Enstitüleri Dünyasından Hasan Ali Yücel'e Mektuplar**, 3. bs.(İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018), 12.

rütbenin, enstitülü öğretmenlere karşı bir aşağılama aracı olarak kullanıldığını ifade etmek mümkündür. Her yüksekokul mezununun hakkı olan teğmen rütbesi bazı askeri kurumlarda enstitülü öğretmenlere keyfi olarak verilmemiştir. Bu tutumlara maruz kalmalarının en büyük gerekçesi olarak enstitülü öğretmenlerin potansiyel komünist olarak görülmeleri ve devlet için bir tehdit olarak algılanmaları gösterilebilir.

Enstitülü öğretmenler görev yaptıkları bazı köylerde politik baskılara da maruz kalmışlar, karşılaştıkları suçlamalar ile cezaevlerine girmişlerdir. Ahmet Öztaş 1948 yılında Köy Enstitüsünden mezun olduktan sonra kendi köyü olan Gönen-Bandırma yolunun sekiz kilometre içerisindeki Bostancıköy'de 23 yıl görev yapmıştır. 1960'lı yıllardan sonra köyde Adalet Partisi'nin etkisi hissedilmeye başlanmıştır. Adalet Partisi'ni desteklemeyenlere komünist yakıştırmaları yapılır. Ahmet Öztaş da Köy Enstitülü bir öğretmen olarak potansiyel olarak komünist sayılanların başında gelir. Bir gün köy kahvesinde Adalet Partisini destekleyenler ile Adalet Parti'sini desteklemeyenler arasında bir tartışma çıkar. Ahmet Öztaş'ı komünizmi savunmakla itham ederler. Adalet Partililere köyde elektrikçilik yapan, aynı zamanda da Ahmet Öztaş'ın öğrencisi olan bir genç karşılık verir. Tartışma hararetlenince Ahmet Öztaş araya girip tartışmayı yatıştırır. Fakat ertesi gün köyde Ahmet Öztaş'ın ve öğretmeni savunan gencin komünizm propagandası yaptıkları iddiasıyla bazı köylüler tutanak düzenleyip imzalarlar. Sonuçta Ahmet Öztaş ve genç tutuklanır¹⁴¹.

Enstitülü öğretmenler çoğu zaman farklı fikirler savunduklarında egemen sınıflar tarafından komünistlik suçlamasıyla karşılaşmışlardır. Komünistlik suçlamasının, enstitülü öğretmenleri dize getirmek için bir araç olarak kullanıldığını söylemek mümkündür. Aslında enstitülerdeki öğrencilerin kendilerine yöneltilen komünistlik suçlamalarına karşın komünizmi bilmedikleri de söylenebilir. Fakir Baykurt bu durumu şöyle anlatır:

"(...) Şiirlerime komünistlik kattığım. Oysa komünistliğin ne olduğunu hala bilmiyorum. Arkadaşlar da bilmiyor¹⁴²."

Basit gündelik siyasi tartışmalar bile komünizm propagandası suçlamalarına neden olmuştur. O dönemde siyasi olarak farklı düşünmek komünist olmakla eş

¹⁴¹ Makal, **age**, 110.

¹⁴² Baykurt, **age**, 140.

tutulmaktaydı. Soğuk savaş döneminde antikomünizmin Türkiye’de de yaygın bir anlayış hatta resmi devlet söylemine egemen olduğunu belirtmek gerekir.

Enstitülü öğretmenler, enstitülerin kapatılma gerekçelerinden biri olan komünistlik suçlamasıyla yaşamlarının birçok aşamasında karşılaşmışlardır. Köy Enstitülerinin kuruluşu, soğuk savaşın başlama dönemine denk düşmektedir. Sonrasında Türkiye’de antikomünist söylem Türk toplumunda güçlü bir karşılık bulmuştur. Enstitülü öğretmenler bu söylemin de etkisiyle sürekli komünistlik suçlamalarıyla muhatap olmuşlardır¹⁴³.

Ayrımcılık konusundaki bir diğer örnek; enstitülü öğretmenlerin görev yaptıkları bazı köylerde amirleri tarafından enstitü mezunu oldukları için aşağılanmaları ve horlanmalarıyla ilgilidir.

H. Nedim Şahhüseyinoğlu 1954-55 eğitim öğretim yılında Malatya-Adana yolu üstünde Suçatı köyüne atanır. Okul bakımsız kalmıştır. Köylü okula sahip çıkmamış, okulun içinde köyün hayvanlarını beslemişlerdir. Ayrıca köy çocukları da okulu tuvalet gibi kullanmışlardır. Muhtar o dönem okulun bakımı için öğretmene hiç destek olmamıştır. Öğretmen H.Nedim Şahhüseyinoğlu eşi ile okulu temizleyip onarmaya çalışır. Bir gün okulun çatısını tamir ederken köye Milli Eğitim Müdürü gelir ve öğretmeni çağırır. Öğretmenin üzerindeki kıyafetler iş kıyafetleridir. Öğretmeni herkesin içinde “*Sen öğretmen misin, işçi misin? Şu kadın kim?*” diye azarlar. Öğretmen Milli Eğitim Müdürüne bağırmasını söyler, kendisini okula davet ederek içeride konuşmayı önerir. Bunun üzerine milli eğitim müdürü daha da sinirlenip “*Sen de mi köy enstitülüsün? N’olacak, Enstitülülerden böyle öğretmen çıkar!*” şeklinde bağırıp köyden ayrılır. Ertesi gün köye gelen müfettişler konuyla ilgisi olmayan bir şekilde enstitülü öğretmenlerin kılık kıyafetlerinin öğretmenlikle bağdaşmadığını, amirlere karşı saygısızca davrandıklarını, ayrıca öğretmene okulun işlerini yapmamasını, köylüye yaptırması gerektiğini söylerler. Eğer öğretmen okulun işlerini işçi gibi yaparsa köylünün öğretmene saygı duymayacağını ifade ederler¹⁴⁴.

Enstitülü öğretmenler görev yaptıkları bazı yerlerde enstitü mezunu oldukları için peşin olarak yargılanmışlar ve topluluk içinde kaba ifadelere maruz kalmışlardır. Kılık kıyafetleri işçilere benzediği iddiasıyla horlanmışlardır. İş içinde iş ilkeleri ve

¹⁴³ Gümüsoğlu, **age**,424.

¹⁴⁴ Makal, **age**,118.

eğitim anlayışları olumsuzlanmıştır. Buna en büyük neden üretmek, tüketime karşı olmak, birlikte iş yapma anlayışının dönemin egemen düşüncesi tarafından komünistlik olarak değerlendirilmesidir.

H.Nedim Şahhüseyinoğlu değerlendirmesi ise şöyledir.

“Evet, eşim ve ben köy çocuklarıydık. Üretmeden tüketmeyi aşâğılık sayıyorduk. Köy Enstitülerinde öyle öğrenip öyle yetişmiştik. Bu nedenle çalışmayı ve halkla kaynaşmayı yeğlemiştik. Ama soruşturmalar, üç gün maaş kesimi ve sürgün... Çevresi parmaklıklarla çevrilmiş, çatısı kapı ve penceresi onarılmış bir okul. Karşılığında “KÖY ENSTİTÜLÜ MÜSÜN?” horlaması...”

Özetlemek gerekirse enstitülü öğretmenler görev yaptıkları bazı köylerde önyargılarla karşılaşmışlardır. Enstitülü öğretmenlerin eğitim ve işi eş zamanlı olarak uygulamaları komünizm suçlamalarına maruz kalmalarının nedenlerindendir diyebiliriz.

İvriz Köy Enstitüsü mezunu İbrahim Şimşek, enstitü mezunu öğretmenlerin maruz kaldığı bir başka olumsuz süreç yaşamıştır. Görev yaptığı Niğde ilinin Gelveri bucağında sokakta dolaşırken yanına yaklaşan biri kendisine helayı sorar. Bunun üzerine Şimşek, umumi helayı kişiye tarif eder. Daha sonra bu kişinin CHP milletvekili adayı Asım Eren olduğunu öğrenir. Bu gelişmenin ardından Şimşek, milletvekili adayı ile parti propagandası yapmakla suçlanır. Bir süre sonra bucağa gelip seçim çalışması yapan DP milletvekilleri Hüseyin Ülkü ve Zihni Paşa ile de tartışma yaşayınca hakkında soruşturma açılır. Hakkında açılan siyasi parti progandası yapmak suçlamasıyla ifade verir. Soruşturmadan sonra Niğde ilinin merkeze uzak ve ulaşımı güç olan Çatin köyüne atanır. Köyde okula devam eden öğrenci olmamasına rağmen buraya görevlendirilmiştir. İlçe merkezine maaşını almaya gittiği bir gün sokak ortasında jandarmalar tarafından kaymakamlığa zorla götürülür. Kaymakam, karşısına aldığı İbrahim Şimşek'e hakaret edip kendisini vali ve milletvekillerine efelenmekle suçlar. Kaymakam kendisine cevap veren Şimşek'in kollarını jandarmalardan birine sıkıca tutuşturup diğer jandarmayla da Şimşek'e tokat attırır. Daha sonra Şimşek'i dışarı attırır. Şimşek'in yaşadığı bu utanç verici olaydan sonra ruh sağlığı bozulur ve bir süre rapor alır. Fakat yaşadığı olayın etkisinden kurtulamayan Şimşek, görev yerinin değiştirilmesi için girişimlerde bulunur. Bir çözüm olmayınca öğretmenlik mesleğinden istifa etmek zorunda kalır¹⁴⁵.

¹⁴⁵ İbrahim Şimşek, **Köy Enstitüsünden Öğretmenliğe Öğretmenden Öğrenciye**, 1. bs.(İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2017), 2.

Netice itibari ile öğretmen görev yaptığı yerde çeşitli iftiralara maruz kalmıştır. Maruz kaldığı suçlamardan dolayı sürgün edilmiştir. Bununla da kalmayıp fiziksel şiddete de maruz kalınca ruh sağlığı bozulmuş ve devamında içine düştüğü bunalımdan dolayı mesleğini bırakmak zorunda kalmıştır. Şimşek enstitülü öğretmenlerin maruz kaldığı en trajik olaylardan birini yaşamıştır. Yaşadığı bu durumun sebeplerinden biri de sadece Köy Enstitülü bir öğretmen olmasıdır.

3.8. Kadınların Eğitim ve Sosyal Yaşama Katılımı

Kadın öğretmenlerin varlığı enstitülerde önemli etkiler yaratmıştır. Cumhuriyetin ilk kadın mimarlarından Mualla Eyüboğlu, Hasanoğlu Köy Enstitüsünün yapım ve kuruluş aşamasında mimar olarak görev almış ve daha sonrasında bu kurumda öğretmenlik yapmıştır.

Mualla Eyüboğlu, Hasanoğlu Köy Enstitüsünün yapı kolu başı öğretmeni idi. Eyüboğlu, Hasanoğlu Köy Enstitüsü'nde hamam, kantin ve müzik okulu binasının yapılmasını sağlamış, çocuk bahçesi gibi alanların da tasarımlarını yapmıştır¹⁴⁶. Bir kadın öğretmenin varlığı hem kız öğrencilerin hem de erkek öğrencilerin üzerinde etkili olmuştur. Dönemin koşulları düşünüldüğünde kız öğrenciler için hemcinsleri olan bir öğretmenle aynı ortamda olmak onları rahatlatmış, özgüvenlerini sağlamalarına yardımcı olmuştur. Giyim kuşam konusunda kız öğrencilere model olmuştur.

Mualla Eyüboğlu, farklı enstitülere görevli olarak gittiğinde gittiği yerlerden kumaş, yöresel poşu, kilim vs. almış. Aldığı yöresel giysileri modern kıyafetler ile yeniden tasarlayıp giyermiş. Kız öğrenciler onun bu tür tasarımlarına hayranlık ile bakarmış. Bir başka ifadeyle Eyüboğlu kıyafet tasarımı üzerinden kız öğrencilere farklı bakış açıları katmıştır diyebiliriz.

“Mualla öğretmenin kendi giyimi kuşamı daha güzeldi. Çoğunlukla öteki enstitülerin yapı işlerini denetlemeye gider, başka illeri kültürleri görüp, kilimleri, poşuları, alalı yün çorapları bulup alır, onları stilize ederek giyerdi. O yüzden trenden indiğinde ilk işimiz onun giysilerine bakmak olurdu. Alalı bir Yörük çorabının altına Avrupa malı bir bot giyer, tüvit bir takımın üstüne bir Yörük poşusu sarardı. Hatta incecik kilimlerden birinden sık bir kaban diktirmiş, nakışlı bir Yörük torbasını çanta yapmış olur; biz buna şaşırır hayranlık duyardık. Sonraları Ankara ve İstanbul kentsoylularının özendiği böyle modaları ilk yaratan kişiydi Mualla Eyüboğlu¹⁴⁷.”

¹⁴⁶ Çandar, age, 62.

¹⁴⁷ Türkoğlu, Kısa Süren Hasat, 337.

Mualla Eyüboğlu'nun yaşına yakın erkek öğrenciler üzerinde de etkileri olmuştur. Erkek öğrenciler derslerine giren bu kadın öğretmene bilgisi ve görgüsünden dolayı saygı duyar, dersini "bir kadın gibi değil Mimar Sinan'ı dinler gibi dinlerlerdi"¹⁴⁸. Bir başka etki ise, alışılmış cinsiyet rollerinin dışında model olmasıydı.

Mualla Eyüboğlu enstitüye yakın bir köy evini kiralayıp o evde yalnız başına kalmıştır. Evi, gelenek ve modernle harmanlayıp yeniden dizayn etmiştir. Yaptığı bu düzenleme ile özellikle kız öğrenciler üzerinde hayranlık uyandırmıştır. Bir kadının erkeklere muhtaç olmadan hayatı şekillendirebileceğini onlara göstermiştir. O dönem bir kadının erkeklerden ayrı, tek başına yaşama iradesi göstermesi, Mualla Eyüboğlu'nun kız öğrencilerin zihinlerinde geleneksel cinsiyet rollerinin yıkılmasını sağladığını ifade etmek mümkündür.

Mualla Eyüboğlu enstitülerdeki kız ve erkek öğrencilerin davranış ve düşünüş biçimlerini etkilemiştir. Onlara rol model olmuş, kadına karşı bakış açısının değişmesinde etki sahibi olmuştur. Eyüboğlu, geleneksel erkeğe bağlı kadın modelini değiştirmiştir. Hasanoğlu Köy Enstitüsü'nün inşa sürecinde arazide bulunarak yapım aşamalarını takip etmiştir. Kadın bir mimarın böyle bir projede görünür olmasının, enstitülerin kadın aklına verdiği değeri gösterdiğini, eğitilmiş kadınların görünürlüğüne katkı sağladığı söylenebilir.

Hasanoğlu Köy Enstitüsünde 10 Temmuz 1941'de temel atma töreninde ilk kazmayı dönemin İlköğretim Genel Müdür Yardımcısı Ferit Oğuz Bayır vurduğunda Mualla Eyüboğlu hemen orada alkışlamıştır¹⁴⁹. Şantiye sahasında bir kadın mimarın varlığının imece ile binaları inşa eden kızlı erkekli grubun içinde var olan kız öğrencilere cesaret verdiğini ve kız öğrencilere rol model olduğunu söyleyebiliriz.

II. Dünya Savaşı koşullarından etkilenen bazı meslek erbabı kişilerin de yolları enstitülerle kesişmiştir. Almanya'dan gelen Madam Steir buna örnek teşkil eder. Madam Steir'in Macar asıllı kocası savaş esiridir. Madam, kızı Edit ile Türkiye'ye gelmiş, bir süre Ankara'daki bir elçilikte aşçı olarak çalıştıktan sonra yolu Hasanoğlu Köy Enstitüsüyle kesişmiştir. Asıl mesleği iç mimarlık olmasına rağmen enstitüde yemek öğretmeni olarak çalışır. Kendisinden önce yemek dersleri veren Ankara Kız Teknik Okulu'ndan gelen öğretmenlerden farklı olarak pasta ve

¹⁴⁸ Türkoğlu, **age**, 337.

¹⁴⁹ Güneri, **age**, 22.

kurabiye yapmamış eldeki malzemelerden ihtiyaca yönelik yemekler yapmayı öğretmiştir. Ayrıca ilkesel olarak yemekhanede birlikte yemek yaptığı öğrencilerin günlük tabeladan düşülmesini istemiş. Böylece yemekler, kimin için ve niye yapıldığına yönelik bir üretim şekliyle yapılmıştır. Ölçüleri Ankara Kız Teknik Yüksekokulu'ndan gelen öğretmenler gibi gramla değil tasla, avuçla ve elle ölçmeyi öğretmiştir. Bir başka özelliği de tutumlu olmasıdır.

“Steir’in bize kazandırmak istediği yemek yapma alışkanlığının başında tutumluluk gelirdi. Malzeme ve yaptıklarımızı ziyan etmemek vazgeçilmez ilkesiydi. Bu konudaki kimi kuralları bize itici bile geliyordu. Örneğin yediğimiz pirzoların kemiklerini yeniden kaynatıp çorba yapmamız, hatta ikinci kez kaynatıp onu da yemeklerde kullanmamız gerektiğini söylerdi¹⁵⁰.”

Özetle II. Dünya Savaşı koşulları enstitüleri dolaylı yönden etkilemiştir. Savaş koşullarından kaçıp sığınacak ülke arayan insanlar Türkiye’de iş alanlarında çalışmıştır. Enstitülerde görev yapan bu kişiler mesleki becerilerini ve düşünsel yaklaşımlarını öğrencilere aktarmışlardır. Öğrenciler bu kişilerin yaklaşımlarından etkilenmiştir. Ayrıca enstitülere yetenekleriyle farklı bakış açıları katmışlardır. Sonuç olarak enstitülerdeki farklı kadın yaklaşımları öğrencilerin bakış açılarına zenginlik katmıştır. Bununla beraber enstitüler kadın aklının görünür olduğu bir alan olmuştur. Son olarak yabancı kadınların yaşamları üzerinden arka planda II. Dünya Savaşı'nın yarattığı koşulların yansımaları görülmüştür.

Kadınların enstitülerdeki varlığı erkek öğrencilerin kadın-erkek ilişkilerine karşı bakış açılarının değişmesine neden olmuştur. Kadınların varlığını ilkbaşlarda yadırgayan erkek öğrenciler, zamanla bu bakış açılarını değiştirmişlerdir. İvriz Köy Enstitüsü mezunu Galip Candoğan'ın anlatımları bu tespiti doğrular niteliktedir¹⁵¹:

"Bizim köylerimizde ne bayan öğretmen vardı, ne de okuyan bayan. (...) Okulda bulunan bayan öğretmenlerin bizim gördüklerimizden ve bildiklerimizden çok değişik giyinmelerini çok yadırgıyorduk. (...) Bayan öğretmenlerimizin erkek öğretmenlerimiz gibi derslerimize girmeye başlamalarıyla kendilerini yakından tanımaya başladık. Geçen zaman içinde bayan öğretmenlerimizin erkek öğretmenlerimizden bir farkı olmadığını yaşayarak öğrendik. İş yerlerinde birlikte çalışıyor, birlikte nöbet tutuyor ve her yerde birlikte oluyorduk. Öğretmenlerimizi bu yakından tanıma köylerden getirdiğimiz düşünce kalıplarını kırmaya başladı. (...) Artık bizim kafamızda yeni bir kadın tipi doğmaya başlamıştı."

Enstitülerde görev yapan kadınların varlığı sayesinde özellikle erkek öğrencilerin zihniyetleri değişmiştir. Bir arada olma hali kadın erkek ilişkilerinin normalleşmesini sağlamıştır. Köylerden enstitülere taşınan geleneksel kadına bakış

¹⁵⁰ Türkoğlu, **Kısa Süren Hasat**,358.

¹⁵¹ Candoğan, **age**, 23-124.

açısı değişmiş, yerini kadın ve erkeğin bir arada olma durumunun olağan karşılanmasını sağlamıştır.

3.9. II. Dünya Savaşı Koşullarında Enstitülerde Askerlik Uygulamaları

Hitler, 28 Şubat 1941’de İnönü’ye bir mektup yazmıştır. Bu mektupta Alman askerlerinin Türk sınırlarına 85 kilometreden daha fazla yaklaşmayacağını güvencesini vermiştir. İnönü bu teminata güvenmez ve Trakya’da savunma hattı kurar. Bu savunma hattı kurulurken aynı zamanda Trakya boşaltılmaya başlanır. Hitler’in Türkiye’ye saldırması ihtimaline karşılık okullarda öğrenciler sivil savunma ve askerlik dersleri alır. Hasanoğlan Köy Enstitüsündeki öğrenciler de bu eğitimlerden geçerek askeri eğitim alırlar¹⁵². Hasanoğlandaki öğrenciler Mustafa Güneri'nin "*Hasanoğlan Hatırası Bir Köy Enstitülünün Kaleminden ve Objektifinden (1941-1951)*" adlı kitabındaki fotoğraflara bakıldığında, arazide silahlı eğitim aldıkları açıkça görülmektedir (Şekil: 1).

Şekil 1: Hasanoğlan Köy Enstitüsünde Askerlik Dersi

Mustafa Güneri, *Hasanoğlan Hatırası Bir Köy Enstitülünün Kaleminden ve Objektifinden (1941-1951)*, 2. bs. (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014)

¹⁵² Güneri, age, 96.

Her ne kadar kuruluştaki amaçlarda askeri eğitim söz konusu değilse de bu gelişmenin II. Dünya Savaşı koşulları altında değerlendirilmesi gerekir. Sonuç olarak Kepirtepe Köy Enstitüsünün dahi Ankara'ya taşınmasına yol açacak denli savaş geriliminin yüksek olduğu bir dönem söz konusudur. Askeri eğitim olası savaşa karşı tedbir amaçlı bir uygulama olarak değerlendirilebilir.

Enstitülerde askerlik dersi işleniş bakımından dönemsel ve kurumsal farklılıklar göstermiştir. İvriz Köy Enstitüsüne 1946-47 eğitim öğretim yılında kayıt olan Hacı Angı, kendi dönemlerinde askerlik dersini müdür yardımcılarının verdiğini belirtmiştir. Fakat kendilerinden önceki dönemlerde askerlik dersinin daha farklı olarak 40 günlük “askerlik kampı” şeklinde işlendiğini, bu kampa katılan öğrencilerin tamamen enstitü ile ilişkilerinin kesildiğini vurgulamıştır¹⁵³. Benzer bir anlatımda Çifteler Köy Enstitüsünü ardından Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsünü bitiren Talip Apaydın yapmıştır; askeri üniforma giyerek enstitüden ayrı bir kampta 20 günlük bir silahlı eğitim aldıklarını belirtmiştir¹⁵⁴. Yine Çifteler Köy Enstitüsünü ardından Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsünü bitiren Tahsin Yücel'le yapılan görüşmede kendisi, ordunun çadırlar kurduğunu, askerlik eğitimlerini bu çadırli kampta gördüklerini aktarmıştır¹⁵⁵. Bununla birlikte Kastamonu Gököy Köy Enstitüsüne 1940 yılında kayıt yaptıran Fehmi Gündüz ile yapılan görüşmede kendisi Askerlik dersinin işlenişini şöyle anlatır:

“Bizim askerlik dersleri sınıfta işlenirdi. Dersleri öğretmenler değil dışarıdan gelen subaylar verirdi¹⁵⁶.”

II. Dünya Savaşının 1939-1945 arasında sürdüğü düşünüldüğünde bu dönemsel farklılık daha anlaşılır hale geliyor. Savaşın sürdüğü yıllarda öğrenciler birebir askeri disiplin içinde silahlı eğitimler almışlar, savaş bitiminde dersler pratikten teoriye dönüşmüştür.

Silahlı eğitimlerin dışında askeri yöntemler bazı enstitülerin günlük işleyişlerinde de görülmektedir. 1943-48 yılları arasında Isparta Gönen Köy Enstitüsü öğrencisi olan Fakir Baykurt'un anılarında bu durumun izlerini görmemiz mümkün. Kendisi askeri disiplinle ilgili hissettiklerini şöyle aktarmaktadır:

¹⁵³ Angı, **age**, 62.

¹⁵⁴ Apaydın, **age**, 79-80.

¹⁵⁵ Tahsin Yücel ile Sözlü Görüşme, "Çifteler Köy Enstitüsü ve Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsü Mezunu", Çanakkale, [02.05.2019].

¹⁵⁶ Fehmi Gündüz ile Sözlü Görüşme "Kastamonu Gököy Köy Enstitüsü Mezunu", [20.01.2019].

"Öğretmenler kümeleri birer daha denetledi. Küme başkanları sayılarımızı enstitü başkanına götürdü. O da kümelere "hazrol" çekip müdüre koştu. Bütün enstitünün 820 öğrenciyle görüşe hazır olduğunu bildirdi. Askerlikteki gibi. Böyle yapılmasını Ankara mı istiyor acaba¹⁵⁷? "

Bu aktarımdan anlaşılacağı gibi günlük yoklamalar askeri bir disiplin içinde alınmıştır. Öğrenciler askeri disiplinin okulda varolmasını anlamlandırmaya çalışmışlardır. Öğrenciler bu türden uygulamaların varlığını, devlet politikasının bir yansıması olarak algılamışlardır diyebiliriz.

Savaş tehdidinin ortadan kalkmasıyla ders programlarından "askerlik" dersi de tamamen kaldırılmıştır. 1952 yılındaki "Öğretmen Okulları ve Köy Enstitüleri Programını"ndaki "Haftalık Ders Dağıtma Cetveli"ni incelediğimizde ders programında "askerlik" dersinin olmadığını görmek mümkündür¹⁵⁸. Eldeki verilerden hareketle her enstitüde aynı ders işleme metodu uygulanmamış ve uygulamada farklılıklar olduğu anlaşılmaktadır. Bütün bunlara rağmen dönemsel ve kurumsal farklar olsa da öğrencilere derslerde askeri metotlar uygulandığını, öğrencilerin silahlı askeri bir disiplin altında eğitim yaptıklarını ve enstitülerde militarist bir uygulamanın olduğunu iddia edebiliriz.

¹⁵⁷ Baykurt, **age**, 132.

¹⁵⁸ Öğretmen Okulları ve Köy Enstitüleri Programı, Haftalık Ders Dağıtma Cetveli, (Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1952),19.

4. KÖY ENSTİTÜLERİNİN ÇEVRE ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

4.1. DOĞAL ÇEVRE ÜZERİNDEKİ ETKİLER

4.1.1. Ekoloji Üzerindeki Etkiler

Köy Enstitülerinde hem derslere hem de yaşama yansıyan bir çevre yaklaşımı söz konusudur¹⁵⁹. Bilinçli bir çevre politikası ve sürdürülebilir bir doğal çevre döngüsü oluşturulmaya çalışılmıştır. Öğretmenler öğrencilere çevre bilinci aşılamışlardır. Kısa ve uzun vadede bu çevre yaklaşımının yansımaları görülmüştür. Öğrenciler enstitülerden mezun olup öğretmen olduktan sonra öğrendikleri deneyimleri görev yaptıkları köylere de taşımış, böylelikle köylerin ekolojisini değiştirmişlerdir.

1942 yılında Çifteler Köy Enstitüsünü bitirip Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsü'ne giren Ali Yılmaz, Başhüyük köyünde görev yaparken, köye sekiz dekarlık bir ormanlık alan ile bir uygulama bahçesi kurmuştur. Bahçeye elma, armut ve vişne gibi meyve fidanları dışında çeşitli sebzeler de eker. 64 çeşit bitkiyi öğrencileri ile birlikte uygulama bahçesine eker. Yılmaz, bu bitkilerin İç Anadolu şartlarına uyumunu ve verimini dener. Neticede bağ ve bahçe yetişince önceleri gelişmelere şüpheyle yaklaşan köylülerin tavırları değişir¹⁶⁰. Yine Ali Yılmaz görev yaptığı bir başka yer olan Sarayönü'nde de okulun bahçesindeki bakımsız ağaçlara bakım yapar. Bakımlı ağaçların meyvelerini daha sonra satarak okula gelir sağlar¹⁶¹.

Ali Yılmaz'ın bir diğer yönü de bitki bilimci olmasıdır. Yılmaz yaklaşık 320 endemik bitki topladığını, bunları katalog haline getirdiğini ve bunun kendi türünde ülkemizde ilk yayın olduğunu belirtmiştir. Yılmaz'ın bununla birlikte bir de “*İç Anadolu Ekin Tarlalarındaki Arsız Otlar*” (1943-1993) Latince Türkçe Alfabetik Kitap adında kitabı bulunmaktadır¹⁶². Bu örnekten yola çıkarak enstitülerin ülkenin

¹⁵⁹ Türkoğlu, **Tonguç ve Enstitüleri**,217.

¹⁶⁰ Makal, **age**,29.

¹⁶¹ **age**,30.

¹⁶² Ahmet Soner, **Çifteler Köy Enstitüsü**, Yapım 13, 2004. Belgesel Film.

endemik bitki türlerinin keşfedilmesinde ve kayıt altına alınmasında önemli bir katkısının olduğunu söylemek mümkündür.

Enstitülü öğretmenler öğrendikleri becerileri gittikleri yerlerde uygulayarak yörenin ekolojik ve tarımsal döngüsünü olumlu yönde etkilemişlerdir. Atıl durumda olan ağaçlardan gelir sağlayarak okullarda sürdürülebilir ve devlete maliyeti olmayan bir gelir döngüsü yaratmışlardır. Ortaya çıkardıkları somut faydadan yararlanan köylünün bakış açısını değiştirmişlerdir. Modern tarım yöntemlerini köylere sokarak köylünün ekonomik faaliyetlerinin canlanmasını sağlamışlardır. Tüm gelişmelere dayanarak köy ve köylünün ekonomik olarak geliştiğini ifade edebiliriz.

Çevrenin ekolojisini uzun vadede değiştirmek enstitülerin amaçlarından biri olmuştur. Galip Naşit Arı'nın Kayseri Pazarören Köy Enstitüsünün üzerinde yazan yazısı bu amacı özetlemektedir:

“Bozkırı baştanbaşa yeşile öreceğiz, Tanrı'nın geç kaldığı işi biz göreceğiz¹⁶³.”

Hacı Angı, öğretmenlerinin ağaç dikme konusunda kendilerine aktarılan duyarlıklarını ifade ederek; ağaç dikmenin iklimi düzenleyici, doğal afetleri önleyici ve yağmur döngüsünün sürekliliği için faydalı olduğunu belirtmiştir¹⁶⁴. Ağaç dikme konusu sadece bir peyzaj çalışması olarak görülmemiş, sürdürülebilir bir çevre döngüsü olarak algılanmış ve öğrencilere çevrenin doğal zincirini sürdürmek için bilinç kazandırılmıştır.

Enstitülerin çevrenin ağaçlandırılması üzerindeki etkilerini göstermek için Köy Enstitüsü dergisinde yayınlanan haberlerden bazı verileri sunmakta yarar vardır¹⁶⁵:

“Çekirdekten 1205 zerdali, 3500 badem 1000 akasya, 1000 elma ve armut fidanı yetiştirildi. (...) Çelikten yetiştirilen 3000 kavağın 1000'i başka yerlere dağıtılacak. Terbiye tavalara 100 elma, 700 dut, 100 İdris, kendi yerlerine de 300 elma, 25 dut, 25 vişne 25 kayısı dikildi. Ormana 500 akasya ile 100 akkavak dikildi.”

Yapılan bu faaliyetler ile ülkedeki meyve ağacı çeşitliğinin ve orman varlığının arttığını söylemekle birlikte, enstitülerin çevrenin ağaçlandırılması üzerinde olumlu çalışmalar yaptığını belirtmemiz mümkündür.

¹⁶³ Angı, **age**, 72.

¹⁶⁴ **age**, 74.

¹⁶⁵ Başaran, **age**, 80.

4.1.2. Arkeolojik Buluntular

Enstitülerin inşa çalışmaları sırasında bazı arkeolojik buluntular ortaya çıkarılmıştır. Yol yapımı ve su kanallarının kazılması gibi çalışmalarda bu eserlere rastlanmıştır. Böylelikle Anadolu'nun kültürel mirasının ortaya çıkmasına katkı sunulmuştur. Örneğin Hasanoğlu Köy Enstitüsü'nün yapımı sırasında arazide inşaat kazıları yapılırken rastlantı sonucu Eski Tunç Çağı'na ait bazı buluntular ortaya çıkarılır. Hatti sanatına ait bu eserlerin bir kısmı bugün Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde sergilenmektedir¹⁶⁶ (Şekil: 2).

Gönen Köy Enstitüsü öğrencisi Fakir Baykurt'un aktarımlarından arkeolojik buluntulara enstitülerin katkısı bu örnekten de anlaşılmaktadır. Enstitüye su getirmek için kanal açma çalışmaları sırasında çeşitli arkeolojik eserler bulunmuştur:

"Kazı boyunca bir kaç yerden eski taş çıktı. Kiminde Roma, Yunan yazıları, kiminde kabartma resimler. Bir tanesi yılanlı. Müdür Uzgil yılanın sağlık simgesi olduğunu söyledi. Bunları getirip okulun girişine koyduk. Bu kadar yukardan eski taş çıkmasına herkes şaşırıyor. Kimi yerler kayalık değil. Oralarda eski yerleşmeler olmuş belki. Bilmiyoruz kesin¹⁶⁷."

Yapım ve su getirme çalışmaları sırasında yapılan kazılar sonucu tarihi kalıntıların ortaya çıkması dolaylı olarak da olsa kültürel tarihe bir katkı sunmuştur. Kazı çalışmaları her ne kadar bilinçli olarak yapılmış arkeolojik çalışmalar olmasa da kültürel varlıkların bulunması ve günümüzde müzelerde sergileniyor olması enstitülerin arkeoloji tarihine katkı sunduğu gerçeğini değiştirmez. Anadolu'nun kültürel mirasının ortaya çıkmasında Köy Enstitülerinin dolaylı katkılarının olduğunu belirtebiliriz.

¹⁶⁶ Güneri, **age**,165.

¹⁶⁷ Baykurt, **age**,142.

Şekil 2: Hasanoğlan Köy Enstitüsünün Yapımı Sırasında Bulunan Eski Tunç Çağına Ait Hatti Kabartması

Mustafa Güneri, **Hasanoğlan Hatrası Bir Köy Enstitülünün Kaleminden ve Objektifinden (1941-1951)**, 2. bs. (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014)

4.1.3. Ulaşım

Kuruluş aşamasında enstitülerin demiryolu hatlarına yakın yerlerde yapılmasına dikkat edilmeye çalışılmıştır. Bazı enstitüler demiryollarına oldukça yakinken bazıları uzak kalmıştır. Özellikle, demiryolu ile getirilen inşaat malzemelerinin taşınması enstitü ve istasyon arasındaki mesafenin uzunluğundan dolayı bazı yerlerde sorun olmuştur. Malzemeler güç koşullarda taşınmıştır. Bu nedenle Hasanoğlan'da ana demiryolu hattına ek bir yan hattın yapılması gerekmiştir. Bu ek hat, enstitülü öğrenciler tarafından yapılmıştır. Bu hatların yapımıyla ulaşımda sağlanan kolaylıktan sadece enstitüler fayda sağlamamış, civardaki yerleşim birimleri de ulaşım imkânlarından yararlanmıştır. Hasanoğlan Köy Enstitüsünün kuruluşunda enstitüye yedi km uzaklıktaki Lalahan istasyonundan ulaşım sağlanırken üçüncü yılda enstitü yakınına bir tren istasyonu yapılmıştır. İstasyonun gelişi hem öğrencileri hem de köylüleri sevindirmiştir. Başlangıçta tek bir kulübeden ibaret olan istasyon, zamanla genişletilmiştir. Demiryolu hattına indirilen

yüklerin daha çabuk taşınması için ana hattın yanından ek bir hat yapılmıştır¹⁶⁸. Bu gelişme ile sadece enstitüye kolaylık sağlanmamış aynı zamanda köylünün de merkezle olan bağlantısı kısalmış, böylelikle merkez de köylü için daha ulaşılabilir olmuştur. Bozkırın ortasındaki bir yerleşim birimi enstitünün çevre üzerinde yarattığı değişim ile ulaşım ağına daha yakın hale gelmiştir. Eğer enstitü o bölgeye yapılmıyorsa köy ile demiryolunun mesafesi ilk yapıldığı haliyle kalacaktı. Enstitü kendisi için kısalttığı mesafe ile köyü de yola yakınlaştırmış oldu. Böylelikle köyün ana hatta yaklaşması sağlanarak sosyal ve ekonomik dönüşümünün hızlanmasına katkı sunulmuş olduğunu belirtmek mümkündür.

4.1.4. Hayvan Sağlığı

1943 yılında Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsü'ne giren Mestan Yapıcı, eğitimin çevre koşullarına göre düzenlenmesi gerektiğini düşünmüştür. Yapıcı, eğitimi durağan değil canlı bir organizma olarak algılamıştır. Eğitim, içinde bulunduğu koşullara nasıl evrilir ve fayda sağlar onu göstermiştir. Cılavuz Köy Enstitüsünde tarım öğretmeni olarak görev yaparken enstitüdeki kuzular hastalanır. Hayvanlarda çiçek hastalığı olduğu anlaşılır. Bu hastalık, civar köylerde de vardır. Mestan Yapıcı, hemen ders programını değiştirir. Öğrencilere çiçek hastalığını anlatır. Elde çiçek aşısı yoktur. Aşırı temin etmenin zaman alacağı düşünüldüğünden ilkel yöntemler kullanılarak çiçek aşısı üretilir. Kuzuların çiçek hastalığından kaynaklanan yaralarının kabukları bıçak yardımıyla bir fincana doldurulur. Fincana süt konarak fincan bir gün güneş gören bir yerde bekletilir. Daha sonra fincana iğne geçirilen bir ip daldırılıp, bu iğneli iplikle kuzuların kulakları delinir¹⁶⁹. Bu ilkel aşılama sonrası hayvan ölümleri durmuştur. Aynı yöntemi civar köydeki tüm koyunlara da öğrenciler ile birlikte uyguladılar. Bir başka deyişle eğitim, durağan yapıdan çıkmış, koşullara göre şekillenmiştir. Elde edilen çözüm ile çevre köylerdeki hayvanların sağlığına kavuşması sağlanmıştır. Böylelikle köylü için hem ekonomik yönden önem taşıyan hem de temel beslenme kaynağı olan hayvanların sağlığı korunmuştur. Köylünün ekonomisini ayakta tutan ve beslenme döngüsü olan hayvancılığın enstitüler aracılığı ile destekleklendiğini söylemek mümkündür.

Hayvan sağlığını korumak için yapılan bir başka çalışma ise şöyledir: Mestan Yapıcı enstitüde büyükbaş hayvan sayısının artmadığını fark etmiştir. Bu durumu

¹⁶⁸ Güneri, **age**,118-119.

¹⁶⁹ Makal, **age**,19-20.

doğumlardan sonra ishal olup uzun süre yaşayamayan buzağı ölümlerine bağlamıştır. Buna neden olabilecek etkenleri araştırırken buzağılara doğumdan sonra ilk anne sütünün emzirtilmediğini tespit etmiştir. Çünkü civardaki geleneksel inanışa göre bu ilk sütün buzağılara dokunacağı düşünülmekte ve bu nedenle bu sütü insanlar içmektedir. Fakat annesinin ilk sütünü ememeyen buzağının sindirim sistemi sağlıklı çalışmamakta, buna bağlı olarak da buzağılar ishal olmaktadır. Mestan Yapıcı yeni doğan buzağılardan birine geleneksel inançlara göre ilk anne sütünü emzirtmemiş, ikinci doğan buzağıya ise anne sütünü emzirtmiştir. Öğrencileri ile birlikte yaptığı gözlemlerde anne sütü içen buzağıda ishal görülmediğini tespit etmiştir¹⁷⁰. Bu yöntem ile buzağı ölümleri durdurulmuştur. Enstitüdeki hayvan ölümlerini durduran bu yöntem, civar köylerde de uygulanarak civar köylerdeki hayvan ölümleri de durdurulmuştur.

Netice itibari ile Mestan Yapıcı, soruna bilimsel yöntemlerle yaklaşarak öncelikle sorunu tespit etmiştir. Tespit ettiği sorun için çözüm yolları üretmiş, üretilen çözüm yöntemi ile çevredeki hayvan popülasyonunun sağlık sorunu çözülmüştür. Yapılan tüm çalışmalar öğrencilerin de dahil olduğu bir süreç halinde işlemiştir. Yapıcı, sorunun kaynağına öğrencileriyle birlikte inmiş ve öğrenciler yaparak yaşayarak öğrenme modeliyle bilgiyi doğal ortamında deneyerek öğrenmişlerdir. Yapılan ve geliştirilen uygulamalar çevreye de yayılmıştır. Belki günümüze kadar Köy Enstitüleri eğitim faaliyetlerine devam edebilseydi Türkiye’deki tarım ve hayvancılığın potansiyeli çok daha verimli şekilde değerlendirilebilirdi demek mümkündür.

4.1.5. Mimari

Enstitülü öğretmenler köylerde görev yapmaya başladıktan sonra kısa vadede köylerin çehresinin değişmesinde rol sahibi olmuşlardır. Bu konuyla ilgili şu şekilde bir örnek vermek mümkündür:

Ahmet Öztuna 1944 yılında Eskişehir Çifteler Köy Enstitüsünden mezun olduktan sonra Eskişehir’e 22 kilometre uzaklıktaki kendi köyü olan İmişehir’de göreve başlamıştır. Köydeki yerleşimi ve estetik olmayan ev yapılarını değiştirmek için çalışmalar yapmıştır. Bu amaç doğrultusunda köye yeni bir imar planı yapılması için çalışmalarda öncü olmuştur. Bunun neticesinde imar planı İmar Bakanlığı’na

¹⁷⁰ age,20.

onaylanmış, böylece İmişehir Türkiye’de imar planı onaylanan ilk köy olmuştur. Köydeki eski ve biçimsiz evler yıkılarak yerlerine yeni, kiremitli ve beyaz badanalı evler yapılmıştır. Ayrıca köye bir kütüphane ile çocuk parkı da yapılmıştır¹⁷¹. Özetleyecek olursak enstitülü bir öğretmenin gayreti ile köyün çehresi değişmiştir. Köyde planlı bir konut yerleşim anlayışı oluşmuştur. Köy estetik bir görünüşe kavuşmuş ve köylülerin vakit geçirebileceği sosyal ve kültürel alanlar inşa edilmiştir.

İç Anadolu köylerindeki evler genellikle kerpiç damlı ve taş yapılı evlerden oluşmaktadır. Köylerin mimarisi uzunca yıllar bu şekliyle sürüp gitmiştir. Köy Enstitüleri çalışmaları sırasında etraftaki köylerde küçük çaplı da olsa inşaat çalışmalarında bulunarak mimari etkiler yaratmıştır. Bu çalışmalar kapsamında Hasanoğlu köyünün çeşmesinin su toplanma alanı Hasanoğlu Köy Enstitüsü öğrencileri tarafından tamir edilmiştir¹⁷²(Şekil: 3). Çeşmenin su toplanma alanının üzeri açıkken temiz su kaynağı kuvvetle muhtemel kirleniyordu. Temiz su kaynağını korumak için eski koruma yapısının yerine yeni bir koruma alanı enstitülü öğrenciler tarafından yapılmıştır. Mustafa Güneri’nin çekmiş olduğu fotoğraflarda, çeşmenin önceki ve sonraki halinin fotoğraflarına bakıldığında, önceki durumunun ilkel görünümlü olduğu, sonrasında çekilen fotoğrafta ise çeşmenin modern mimari bir görünüme kavuştuğu görülmektedir.¹⁷³(Şekil: 4). Enstitüler sadece çevreden etkilenmemiş aynı zamanda bulundukları çevreyi de dönüştürmüşlerdir. Karşılıklı bu etkileşim sayesinde modern mimari usulle inşa edilen yapılar enstitüler aracılığı ile köylere girmiştir. Klasik pragmatik köy mimarisi modern ve estetik mimari ile tanışmıştır. Böylelikle enstitülerin çevrenin mimari açıdan çehresine nüfuz ettiklerini, öğrencilerin bulundukları çevreden tek taraflı olarak etkilenmediklerini, aynı zamanda çevrelerini de etkilediklerini söyleyebiliriz.

¹⁷¹ age,60.

¹⁷² Güneri, age, 16.

¹⁷³ age, 16.

Şekil 3: Hasanoğlan Köyündeki Çeşmenin Hasanoğlan Köy Enstitülü Öğrenciler Tarafından Yapılmadan Önceki Hali

Mustafa Güneri, **Hasanoğlan Hatırası Bir Köy Enstitülünün Kaleminden ve Objektifinden (1941-1951)**, 2. bs. (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014)

Şekil 4: Hasanoğlan Köyündeki Çeşmenin Hasanoğlan Köy Enstitülü Öğrenciler Tarafından Yapıldıktan Sonraki Hali

Mustafa Güneri, **Hasanoğlan Hatırası Bir Köy Enstitülünün Kaleminden ve Objektifinden (1941-1951)**, 2. bs. (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014)

Köy Enstitüsü mezunu öğretmenler göreve başlayınca kendileri için köylerde öğretmen evleri yapılmış ve bu öğretmen evleri bazı köylerde geleneksel aile anlayışını değiştirmiştir. Ataerkil olan kalabalık ev yaşantısı çözülmüş, onun yerine çekirdek aile modeli gelmiştir. Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsü öğrencisi Galip Akın bu durumu şöyle açıklamıştır¹⁷⁴:

"Öğretmen evi, yaşamımıza önemli güvenceler getirdi. Kendimize güvenimiz arttı. Köyümüzde çağdaş konut örneklemesinde geç de olsa, somut bir yaşamı gösterme fırsatı doğdu. Bu köyde çok başlı aile biriminden, tek başlı küçük aileye geçişin başlangıcı oldu.(...) Bu ailedeki toplumsal değişimin ilk belirtisiydi. Sorun böylece ortaya çıkınca Köy Enstitüleri hareketi yalnız okuma-yazma gibi salt bir eğitim hareketinden öte, toplumsal değişimin itici gücünü her alanda egemen kılma, bu hareketi başlatıp, sürdürme hareketidir. İçedönük, durağan, ekonomik ve toplumsal yaşam değişimi sağlayacak mekanizmaların hareketini sağlamayı da amaçlıyordu denilebilir."

Köylerde inşa edilen öğretmenevleri sadece köylerde yapılan yeni hane modeli olarak öne çıkmamış, aynı zamanda sosyolojik yapıyı da değiştirmiştir. Kalabalık halde yaşayan ataerkil aileler, çekirdek aile yaşantısına geçmiştir. Böylece, kalabalık aile içinde söz sırası gelmeyen kadın eşinin yanında söz sahibi olma şansı bulmuştur. Köy Enstitülü öğretmenler bu gelişmenin öncüsü olmuşlardır. Mimari olarak köylerdeki öğretmenevleri bu değişimin bir aracı olarak öne çıkmıştır diyebiliriz.

¹⁷⁴ Akın, **age**,57-58.

4.2. SOSYAL ÇEVRE ÜZERİNDEKİ ETKİLER

4.2.1. Enstitülerin Çevre Ekonomisine Katkıları

Enstitülerin yapım çalışmaları sırasında gerekli inşaat malzemeleri sadece şehir merkezlerinden satın alma yoluyla giderilmemiş, civardaki imkânlardan da yararlanılmıştır. Bu yarar tek taraflı olmayıp, yöreye de fayda sağlamıştır. Enstitülerin yapımı sırasında bazı inşaat malzemeleri çevre köylüler tarafından enstitülere satılmıştır. Örneğin, Hasanoğlan köylüleri Hasanoğlan Köy Enstitüsü'ne kum ve taş taşıyarak bunları para ile enstitüye satmıştır¹⁷⁵. Buradan da anlaşılacağı üzere enstitüler, ilk yapım aşamalarında kuruldukları yörenin ekonomisine katkı sunmuş, ekonomik bir canlılık yaratmıştır. Civar köylülerden inşaat malzemelerinin alınması ile taşıma maliyetinden de tasarruf edilmiştir diyebiliriz.

Çevre üzerinde ekonomik etkiye bir diğer örnek, enstitülerdeki ekmek üretimi konusudur. Her enstitüde ekmek ihtiyacı aynı yöntem ile karşılanmamıştır. Bazı enstitüler kendi fırınlarını inşa edip ekmeklerini pişirmişlerdir. Fırın olmayan enstitülerde ekmek ihtiyacı satın alma yoluyla giderilmiştir.

İvriz Köy Enstitüsü ekmek ihtiyacını Ereğli'den sağlardı¹⁷⁶. Hacı Angı konuyu şöyle aktarıyor:

“Diğer enstitüler ekmeklerini kendi fırınlarında pişirirken İvriz'in ekmek ihtiyacı Ereğli'den karşılanırdı. Bizim Enstitüde nedense fırın yoktu. Tahta serenli bir at arabası her gün enstitüye ekmek taşırdı.”

Ekmeğini kendi üreten enstitüler bu anlamda çevrelerine ekonomik bir katkı sunmazlarken İvriz Köy Enstitüsü ihtiyaç olan ekmeği dışarıdan satın aldığı için çevre ekonomisine girdi sağlamıştır demek mümkündür.

Üretmeden tüketmek enstitülerin karşı çıktığı bir anlayıştı. İhtiyaçlar enstitülerin imkânları ile karşılanmalıydı. Çifteler Köy Enstitüsünde okulun tarlaları ekilip elde edilen buğday okulun değirmeninde öğütülürdü. Böylece ihtiyaç olan un elde edilip okulun kendi fırınında ekmek pişirilirdi¹⁷⁷.

¹⁷⁵ Güneri, **age**,10.

¹⁷⁶ Angı, **age**,70.

¹⁷⁷ Ahmet Özkan, **Köy Enstitüleriyle Aydınlağa Doğru: Bir Yürüyüşün Hikayesi**, 2.bs.(İstanbul: Kategori Yayıncılık, 2017),53.

Enstitülerde üretmeden tüketmek anlayışı olmaması nedeniyle imkanlar dahilinde ihtiyaçlar kurumların kendi içinde giderilirdi. Ekmek pişirmek için gerekli buğday enstitülerin tarlalarında yetişir böylece dolaylı olarak tarımsal faaliyet de yapılmış olurdu. Enstitüler devlete olan maliyetlerini kendi içlerinde yaptıkları üretimle azaltmışlar ve kendi içlerinde sürdürülebilir bir ekonomik döngü modeli oluşturmuşlardır diyebiliriz.

Zaman zaman enstitüler çevredeki insanların emeğinden yararlanmış ve yine bu insanların ürünlerini satın alarak bazı ihtiyaçlarını çevreden sağlamışlardır. Çevre insanı zaman zaman enstitülerde emek yoğun çalışmış, bazı zamanlarda da ellerindeki ürünleri enstitülere satmışlardır. Böylelikle enstitülerle çevre arasında karşılıklı bir ekonomik döngü oluşmuştur diyebiliriz. İvriz Köy Enstitüsü öğrencisi Galip Candoğan'ın aktarımları bu fikri destekler niteliktedir¹⁷⁸:

"Okulumuza çok yakın olan bu köylülerin işlerini görmek, eğlencelerimizi seyretmek, mallarını satmak ve okulda çalışmak için her zaman okula gelip gitmeleri eksik olmazdı."

Enstitüler çevresine sağladığı iş imkânları ve satın alma yolu ile ekonomik kazanç sağlamıştır. Çevre için alternatif bir kazanç kapısı olarak ortaya çıkmıştır diyebiliriz.

Enstitülerin çevre köylerin ekonomik ve toplumsal yaşamlarında değişimlere neden olmuştur. İbrahim Yasa "Hasanoğlan Köyü (1955)" adlı kitabında Köy Enstitüsünden sonra Hasanoğlan Köyünün zamanla civar köyler için bir pazara dönüşerek kasaba özellikleri kazanmaya başladığını belirtmiştir¹⁷⁹.

Kastamonu Gököy Enstitüsüne 1947 yılında giren Mustafa Bakır ile yapılan sözlü görüşmede kendisinin aktardıkları şu şekildedir¹⁸⁰:

"Okulda tarım derslerinde öğrendiğim bazı şeyleri gittiğim köylerde benden örnek aldılar. Gittiğim köyde aşılama bilmiyorlardı. Yabani meyvelere aşılama yaparken benden gördüler öğrendiler. Böylece meyvecilik yapılmaya başlandı. Yine aynı şekilde fenni arıcılığı benden görerek öğrenen köylüler oldu. Ürettiğim balları satarak para kazandım. Arıcılığı benden öğrenen köylüler de para kazandı. Görerek, yaparak öğrenmeyi, okuldan öğrendiklerimi öğretmeyi vazife sayıyordum."

¹⁷⁸ Candoğan, **age**,125.

¹⁷⁹ İbrahim Yasa "Hasanoğlan Köyü (1955), 238." aktaran Bekir Özgen, **Çağdaş Eğitim ve Köy Enstitüleri**, 1 bs.(İzmir: Dikili Belediyesi Yayınları, 1993), 183.

¹⁸⁰ Musafa Bakır İle Yapılan Sözlü Görüşme, "Kastamonu Gököy Köy Enstitüsü Mezunu" ,İstanbul, [18.05.2019].

Mustafa Bakır'ın anlatımından hareketle Köy Enstitüsü öğretmenlerin çevreye öğrettiği üretim biçimlerinin çevre ekonomisine katkı sağladığını söyleyebiliriz.

Yine aynı şekilde Arifiye Köy Enstitüsü balıkçılığın gelişmesi üzerinde doğrudan etki sahibi olmuş ve çevre köylülerin "Sapanca Gölü'nde balıkçılık yapılmaz" kanaatini değiştirmiştir. Enstitünün girişimlerini izleyen köylüler balıkçılık üzerine endüstriyel bir ortam yaratmıştır. Buna benzer bir değişim de Trabzon Beşikdüzü Köy Enstitüsünde olmuştur. Beşikdüzü'nde yapılan balıkçılık sayesinde balıkçılık gelişmiştir. Bir başka örnek ise Kars Cılavuz Köy Enstitüsünde yapılan hayvancılık ve arıcılık çalışmalarıdır. Bu sayede yörenin ekonomisi canlanmıştır¹⁸¹. Bütün bu gelişmeler değerlendirildiğinde Köy Enstitüleri sayesinde çevrede sosyal ve ekonomik gelişmelerin yaşandığı söylenebilir.

4.2.2. Sanatsal Faaliyetler -Tiyatro, Sinema, Konser

Sanatsal faaliyetler Köy Enstitülerinde öne çıkan etkinliklerdendir. Öğrenciler ve öğretmenler sanatsal etkinliklerin bizatihi içinde olmuşlardır. Enstitülerde tiyatro etkinlikleri yaygın olarak yapıldı. Bu konuda öncü kurum, Hasanoğlu Köy Enstitüsüydü, zira bu enstitü enstitüler içinde en özgün tiyatro sahnesine sahipti. Binlerce yıl sonra Anadolu'da inşa edilen ilk anfitiyatro idi bu. Açık hava tiyatrosunun planı mimar ve yapı kolu başkanı Mualla Eyüboğlu tarafından çizilmiş, yapı öğrencilerin işçiliği ile tamamlanmıştır. Açık hava tiyatrosunda Shakespeare, Moliere, Sofokles ve Gogol'un oyunlarının yanı sıra öğrencilerin kendi yazdıkları "Bizim Köy" gibi oyunlar da sahnelenmiştir¹⁸². O güne kadar tiyatro ile tanışmamış birçok kişi enstitüde yapılan bu açık hava tiyatrosu ile tiyatro ile tanışmış, seyirci olmanın ötesinde oyuncu ve yazar olarak da bu deneyimi yaşamışlardır.

Kars Cılavuz Köy Enstitüsü mezunu Halise Sarıkaya'nın enstitülerdeki tiyatro etkinlikleri ile ilgili düşünceleri şu şekildedir¹⁸³:

"Cılavuz'da telif oyunları öğrendik. Molliere(...), onun dışında kendi yazdığımız oyunları da oynardık. Tiyatro sayesinde toplum karşısında konuşabilmeyi, daha rahat olmayı öğrendik."

¹⁸¹ Özgen, **age**,83.

¹⁸² Güneri, **age**, 122-125.

¹⁸³ Ahmet Soner, **Kızılçullu Köy Enstitüsü (2. Bölüm)**, Yapım 13 film prodüksiyon ,2000.

Halise Sarıkaya'nın yalın ifade edişinden hareketle Köy Enstitülerindeki tiyatro etkinlikleri sayesinde öğrencilerin özgüven kazandığını ve toplumsal alanlarda daha rahat varolduklarını söyleyebiliriz.

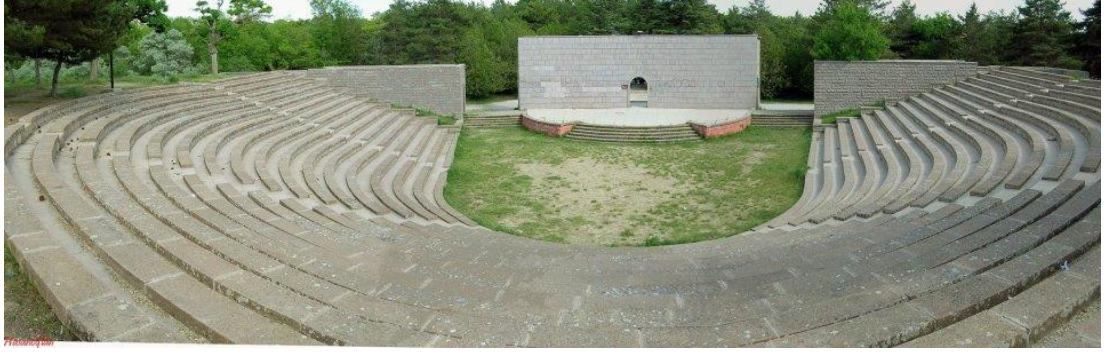
Enstitülerin belki de en önemli katkılarından biri de öğrencilerini sanatla tanıştırmış olmasıdır. Hasanoğlan Köy Enstitüsü öğrencileri Ankara'daki tiyatro, opera ve konser gibi kültürel etkinliklere de katılmışlardır. Kırsalın yoksunlukları içinde büyüyen gençler hayatlarında ilk defa böyle bir deneyim yaşamışlardır¹⁸⁴. Günümüzde hayli popüler olan 'yaratıcı yazarlık' ve 'masal anlatıcılığı' atölyeleri gibi sanatsal aktiviteler enstitülerde eğitim sürecinin bir parçası idiler. Bununla birlikte sanatsal faaliyetler sadece öğrencilerin dahil olduğu bir alan olmakla kalmamıştır. Zaman zaman çevredeki halk da bu tür etkinliklere davet edilerek sanatın çevreye nüfuzu da söz konusu olmuştur. Sonuçta yaparak yaşayarak öğrenme modeli bu alanda da kendini göstermiştir.

Şekil 5: Hasanoğlan Köy Enstitüsü Amfi Tiyatrosu İnşa Edilirken

Mustafa Güneri, **Hasanoğlan Hatırası Bir Köy Enstitülünün Kaleminden ve Objektifinden(1941-1951)**, 2. bs. (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları,2014)

¹⁸⁴ Türkoğlu, **Kısa Süren Hasat**, 410.

Şekil 6 : Günümüzde Geçmişteki Hasanoğlu Köy Enstitüsü Amfi Tiyatrosu

"Günümüzde Geçmişteki Hasanoğlu Köy Enstitüsü Amfi Tiyatrosu"
<http://www.hasanoglan.com/SubPages/galeri/galeri.aspx#dxig6> [28.04.2019].

Enstitülü öğretmenler görev yaptıkları köylerde halkı tiyatral etkinlikler ile buluşturmuşlardır. Trabzon Beşikdüzü Köy Enstitüsüne 1948 yılında giren Fahri Özdemir ile yapılan görüşmede kendisinin anlatıkları kırsalın sanatla buluşmasına örnek verilebilir:

"1954-56 yılları arasında Çanakkale Ayvacık Misvak köyünde öğretmenlik yaptım. Köyün meydanında "Aman Oğlum" isimli bir piyes sahneye koydum. Okuldan taşıdığımız sıralara seyircileri oturttuk. Çocuklara getirttiğim çarşafı sahne yaptık. Babası padişah olan ve çalışmayı sevmeyen bir çocuğun hikâyesinin anlatıldığı tiyatronun konusu köylülerin çok ilgisini çekti¹⁸⁵."

Enstitüler, eğitim öğretim faaliyetleri dışında öğrencilere sinema sanatını ve teknolojiyi de ilk defa tanıştırmaya aracılık etmiştir. İvriz Köy Enstitüsünde Cumartesi günleri yemekhanede film seyredilip ardından filmler hakkında eleştiriler yapılmıştır.¹⁸⁶ Dönemin koşullarına göre birçok Anadolu kasabasında bile sinema salonu yokken İvriz Köy Enstitüsünde sinema seyretmek çocuklar için kuşkusuz yeni bir deneyim olmuştur. Enstitüdeki öğrencilerin köy çocukları olduğunu ve birçoğunun radyo bile görmediğini düşündüğümüzde sinema onlar için önemli bir yeniliktir.

Enstitülü öğrenciler becerilerini dış ortamlara da taşımışlardır. 1949-50 eğitim öğretim yılında emekli öğretmen Abdurrahim Erdem'in mesleğe veda gecesinde İvriz Köy Enstitülü öğrenciler Ereğli Bez Fabrikasının sinema salonunda bir konser vermişlerdir¹⁸⁷. Enstitülü öğrencilerin konseri beğeni toplamış ve eğitim camiası üzerinde de olumlu etkiler bırakmıştır. Köy çocuklarının toplum karşısında

¹⁸⁵ Fahri Özdemir ile Sözlü Görüşme, "Trabzon Beşikdüzü Köy Enstitüsü Öğrencisi 396 okul numaralı 1948 Girişli Öğretmen", İstanbul,[14.05.2019].

¹⁸⁶ Angı, **age**,53.

¹⁸⁷ **age**,53-54.

konser vermek gibi bir etkinlik yapması onların sosyal dünyası için bir ilktir. Kırsalda fikri dahi sorulmayan bu gençler sahneden yetişkinlere sanatsal bir anlatıyla hitap ederek kendilerine biçilen sosyal statünün üzerinde bir davranış sergilemişlerdir. Enstitüler öğrencilerine bu tarz etkinlikler ile toplum karşısında kendilerini ifade etme şansı vermişlerdir. Sanat, enstitülü öğrencilerin kendilerini toplum karşısında ifade ettikleri bir dil olmuştur.

4.2.3. Sağlık Hizmeti

1940'lı yıllarda sağlık hizmetleri büyükşehirlerin dışında yaşayan insanlara kısıtlı imkânlarla sağlanıyordu. Hasanoğlu Köy Enstitüsünde sağlık memurluğu bölümü açıldıktan sonra enstitüde on beş yataklı bir de hastane yapılmıştır. Enstitüye bir dönem gönüllü olarak gelen Doktor Ali Menteşoğlu'ndan sonra enstitüde kadrolu doktorlar görev yapmaya başladılar. Hastane sadece enstitüdeki öğrencilere değil Hasanoğlu köyündeki köylülere de sağlık hizmeti vermiştir¹⁸⁸. O günlerin koşullarında Anadolu'nun birçok kasabasında bile sağlık hizmetleri sınırlı olduğu düşünüldüğünde, Hasanoğlu gibi bozkırın ortasındaki bir köyün mütevazı da olsa hastaneden yararlanmış olması Köy Enstitülerinin çevresinde yarattığı olumlu koşullara örnek verilebilir. Bu konuyla ilgili bir başka örnek Antalya Aksu Köy Enstitüsünde görev yapan doktor Bedia Hüdaverdi'dir. Hüdaverdi kadın bir doktor olması nedeniyle sadece enstitüdeki öğrencilerin sağlık sorunlarıyla ilgilenmemiş, çevredeki köylüleri de tedavi etmiştir. Kadın olmasından dolayı çevre köylerdeki birçok kadına doğum yaptırması beklenmiştir. O da kimi zaman gece yarısı at sırtında köylere giderek birçok köylü kadına doğum yaptırmış, sıtmalılı çocukları tedavi etmiştir. Pakize Türkoğlu'nun bu konuyla ilgili aktratırımı şöyledir:

"O sadece bizim değil adeta çevrenin de doktoruydu. Onlara verdiği hizmetle çevre köylülerin gönlünde taht kurmuştu. Bu hizmetleri verirken hiçbir beklentisi olmadan koşar, kadınlara doğum yaptırır, bir çocuğu sıtmanın elinden kurtarır gelirdi. O günün koşullarında genç bir kadın doktor için bu hizmetleri vermek kolay değildi. Gecenin karanlığında İhsaniye köyünden bir adam çıkar gelirdi atıyla, "Karım doğuramadı, ölüyor Dr. Hanım" diyerek. Doktor ata binmeyi bilmiyordu. Bunu duyan adam ona, "Sırtımda götürebilirim diyor, doktor hanım şaşıırıyordu ne yapacağını. Kimi zaman büyük öğrencilerden birini, kimi zaman hemşireyi de alarak, kimi zaman kimseyi almadan, kimi zaman atla, kimi zaman taş arabasıyla, gece de gündüz de alıp götürüyorlardı. Yorgun argın döndüğünde üzülyordu onlar için. Anlatıyordu başından geçen tehlikeleri. Ama bir iki gün sonra hastasının iyileştiği haberini duymak ona mutluluk veriyordu"¹⁸⁹.

¹⁸⁸ Güneri, **age**,116.

¹⁸⁹ Türkoğlu, **Kısa Süren Hasat**, 118-119.

Enstitüler ellerindeki imkânları sadece öğrenci ve çalışanlarına değil civardaki halka da sunarak halk sağlığına fayda sağlamışlardır diyebiliriz.

1950'li ve 60'lı yıllarda sıtma hastalığı özellikle köylerde büyük sağlık sorunlarına yol açmıştır. Fenni sağlık koşullarından yoksun köylüler çareyi dini yöntemlerde aramışlardır. 1950 yılında Kızılçullu Köy Enstitüsünün sağlık kolundan mezun olan Osman Kaya kendi köyünde göreve başlamış, sıtma hastalığıyla mücadele edip köylünün sağlık konusundaki dini bakış açısını değiştirmiştir. Köyde sıtma hastalığıyla mücadele edemeyen halk, din hocalarının okuduğu iplikleri bileklerine bağlayarak sıtmadan korunmaya çalışmışlardır. Bunun faydasını görememelerine rağmen bu uygulamaya çaresizce devam etmişlerdir. Osman Kaya elindeki ilaçlarla köylüye iğne yaparak sıtmalı kişileri tedavi etmiştir. Civardaki köylerden de gelenleri aynı şekilde iyileştirmiştir¹⁹⁰. Böylelikle köylünün çare için başvurduğu yöntemlerden vazgeçmesini sağlamış, köylü de zihniyet dönüşümü yaratmıştır. Köylülerin fenni yöntemlere olan şüphesinin ortadan kalkması sağlanmıştır demek mümkündür.

Enstitülerden sadece öğretmenler mezun olmamıştır. Enstitülerde köylerde temel sağlık hizmetleri vermeleri için sağlık memurları da yetiştirilmiştir. Köylerde basit müdahaleler ile sağlık sorunlarını çözebilen sağlıkçılar ortaya çıkmıştır. Hacı Angı babasıyla bir gün eşeğe ot yüklerken kulağına otun kılıcığının kaçtığını aktarır. Kılçık, kulak zarına dayandığı için yürüdüğünde bile çok rahatsız edici bir ses çıkardığından normal yaşamını etkilemiştir. Köydeki sağlık memurunun basit müdahalesi ile Hacı Angı'nın kulağındaki sorun tedavi edilmiştir¹⁹¹. Olağan koşullarda kırsalda olan insanların en yakın sağlık kuruluşuna ulaşması zordur. Ulaşım olanaklarının kısıtlı olduğu köylerde enstitü mezunu sağlık memurları tıbbi müdahale gereksinimini karşılamış oluyorlardı. Bundan dolayı enstitü mezunu sağlık memurları aracılığıyla köylere sağlık hizmeti ulaştırılmıştır. Sağlık memurları uyguladıkları basit tedavi yöntemleri ile kalıcı sağlık sorunlarının önüne geçmişlerdir denilebilir.

Köy Enstitüleri kurulduktan sonra da eğitim kursları, enstitülerin bünyesinde çalışmalarına bir süre daha devam etmiştir. Köylerde hizmet veren eğitimcilerin, köylerdeki sağlık sorunlarının üstesinden gelmek için yararlı

¹⁹⁰ Makal, **age**,173.

¹⁹¹ Angı, **age**,47.

çalışmaları olmuştur. Köylerde yaptıkları evler ile sağlıklı yaşama yollarını köylülere öğretmişlerdir. Özellikle köylerdeki salgın hastalıkları önlemek için ilçenin sağlık görevlileriyle yaptıkları işbirliği sonucunda, salgın hastalıkların önlenmesini sağlamışlardır. O dönem köylerde sık görülen sıtma hastalığının azalmasında da eğitimciler yarar göstermişlerdir¹⁹². Sonuç itibarı ile enstitülerin bünyesinde kurulan sağlık kuruluşları civar yerlere sağlık hizmeti sunmuştur. Enstitülerden yetişen sağlık çalışanları uyguladıkları bilimsel yöntemler ile kırsaldaki insanın modern tıbbı karşı olumsuz bakış açısını değiştirmiştir. Yine enstitülerin bünyesinden yetişen eğitimciler, özellikle köylerde sağlıklı yaşam modeli oluşturmuş ve salgın hastalıkların önlenmesinde yarar sağlamışlardır diyebiliriz.

4.2.4. Teknolojik Yenilikler

Enstitülü öğretmenler görev yaptıkları köylerde bazı elektrikli cihazları kullanarak ilk defa köylülere bu cihazları tanıtmış ve köylerde yeniliğin taşıyıcısı olmuşlardır. 1940'lı yıllarda Anadolu'da birçok köyde bilinmeyen radyo, fener ve lüks lambası gibi cihazlar enstitülü öğretmenler tarafından ilk defa köylere sokulmuştur. Yine aynı şekilde bazı tarımsal araçlar köylere ilk defa enstitülü öğretmenler tarafından getirilmiştir.

Bu konuyla ilgili Ali Yılmaz'ın aktarımı şöyledir:

“Köyüme ilk kez 1948 yılı yazında bataryalı radyo, lüks lambası benimle girdi. Radyonun gelişi bazılarında tepki yarattı. İnsanların imanı zayıflar, gençler haylazlığa alışırlar ahlaksız olurlarmış. Gene köyüme ilk kez Golden Starting elmayı, hale şeftalisini (Ziraat Fakültesi Deneme Bahçesi'nden aşı kalemi olarak aldım ve köye getirdim, babam onları bahçemizdeki ağaçlarına aşıladı.) getirdim. Semizotu, dolmakabak, ıslah edilmiş iyi cins domates tohumlarını da 1943 yılında ben getirdim. 1952 yılında ilçeye ve köyüme ilk kez traktör, mibzer, römork, araba, sokulu traktör pulluğu ve discharrov yöreye benimle geldi¹⁹³.”

Yıldızeli Köy Enstitüsü mezunu Zeki Aydın'ın öğrencisi olan Naci Yaver'in sözlü aktarımına göre; Zeki Aydın Erzincan'ın Refahiye ilçesinin Akarsu köyünde görev yaparken köydeki değirmenden faydalanıp basit bir dinamo ile elektrik üretmiş ve ürettiği elektriği kendi lojmanında kullanmıştır. O güne kadar köyde elektrik yokken Zeki Aydın köyü elektrikle tanıştırmıştır¹⁹⁴.

¹⁹² Candoğan, **age**,48.

¹⁹³ Makal, **age**,31.

¹⁹⁴ Naci Yaver ile Görüşme, Sivas Yıldızeli Köy Enstitüsü mezunu Zeki Aydın'ın öğrencisi, İstanbul [14.03.2019].

Bu bağlamda bir başka örnek vermek gerekirse, Trabzon Beşikdüzü Köy Enstitüsü'ne 1948 yılında 396 öğrenci numarası ile giren Fahri Özdemir ile yapılan sözlü görüşmede kendisinin aktarımı şöyledir:

"1954 yılında Çanakkale Ayvacık Misvak Köyünde görev yaparken philips marka eski bir radyo aldım. O güne kadar köylüler radyoyu bilmiyordu. Radyoyu köylüler ilk defa gördüler. Köydeki kahvade köylülerle radyo dinlerdik¹⁹⁵."

Bir kitle iletişim aracı olan radyo, Köy Enstitüsü öğretmen tarafından köylüye tanıtılmıştır. Köylü teknolojik bir cihazla tanıştığı gibi eğlence ve iletişim aracı olarak da radyonun işlevini tanımıştır.

Enstitüsü öğretmenler görev yaptıkları köylere ilk defa basit araç gereçleri tanıtmışlardır. Örneğin Aksu Köy Enstitüsü mezunu Mehmet Şener kendi köyü olan Kaş'a bağlı Sütleyen köyüne dair anlattıklarından bazıları şöyledir¹⁹⁶:

"...İlk gaz lambasını köye götürdüm. Gaz yok. Bakkala gaz getirmesini söyledim...." Gaz yeteri kadar talep görmemiş çünkü gazı sadece orman işçileri araç gereçlerini yağlamak için satın alıyorlar. İki yılda ancak bir teneke gaz satabildiği için bakkal gaz getirmemiş."

"Ev yapılırken duvarın birine ocak konur. Baca yapılır. Ocakta odun yakılır. Geceleri aydınlanır. Soğukta ısınır. Ekmeğimizi yemeğimizi orada pişiririz. Yüzyıllar öncesinin çok yönlü kullanımı. Soğukta ocağa yakın olanlar ısınır. Uzaktakiler titrer. Bunun yolu soba denilen nesnenin köye girmesi. Savaş sonrası yoklar çok. Olanaklar kıt. Elmalı'ya gittim. Geçmişte üstü saca örtülü eskimiş bir evin saclarını aldım. Söktüm. Zamanın en güçlü taşıtı deveyle köyüme götürdüm. Teneke makası, çekiç gibi araçları köydeki demirci dükkânında yaptık. Eski saclardan soba ürettim. Görenek başladı."

Aslında Mehmet Şener'in köye getirdiği yenilikler belki de uzun yıllardır bilinen gelişmelerdi. Fakat köylüler bu gelişmelerden habersizdiler. Enstitüsü öğretmenler; köylülerin daha önce hiç görmedikleri ancak yaşamlarını kolaylaştıracak gaz lambası, soba ve çekiç gibi araç gereçleri onlara tanıtmışlardır. Çünkü enstitülerde eldeki imkânları kullanarak atıl durumda olan malzemelerden işe yarar şeyler yapmayı öğrenmişlerdir. Öğrendikleri deneyimleri görev yaptıkları yerlerde de uygulamışlardır. Bir başka deyişle enstitüsü öğretmenler bu köylere geç kalan çağı atlatmışlardır.

Sözün özü enstitüsü öğretmenler teknolojiyi köylere taşıyan ve uygulayan insanlar olmuşlardır. Yeni teknolojik tarımsal araç gereçler ile ilkel tarımsal yöntemler değişerek köylerde modern tarımın temeli atılmıştır. Teknolojik tarım araç

¹⁹⁵ Fahri Özdemir ile Sözlü Görüşme, "Trabzon Beşikdüzü Köy Enstitüsü Öğrencisi 396 okul numaralı 1948 Girişli Öğretmen", İstanbul, [14.05.2019].

¹⁹⁶ Makal, **age**, 54.

ve gereçlerinin köylere girmesi, tarımsal verimliliği arttırarak köylerde bu sayede ekonomik bir canlanma olmuştur. Enstitülü öğretmenlerin görev yaptıkları yerlere teknoloji götürdüğünü söylemek mümkündür.

4.2.5. Kız Çocuklarının Okullaşmasında Enstitülerin Etkisi

Enstitülü öğretmenler köylerde eğitimci olmalarının yanı sıra gelenek ve dini baskılar ile de mücadele etmişlerdir. Özellikle de bu baskıya maruz kalan köyün kız çocuklarının önünü açmışlardır. M. Asaf Aktan 1952 yılında Edremit'in Zeytinli köyünde görev yaparken köyden bazı öğrencileri, Edremit ortaokuluna kayıt yapmaları konusunda yönlendirmiştir. Böylece köyden iki aile kız çocuklarını ortaokula kayıt ettirmiştir.

Kız öğrenciler erkek öğrencilerle otobüs ile Edremit'e gidip gelirler. Fakat köyün imamı kızlarını okula gönderen babalara baskı yapar. Kızları erkeklerle okula göndermenin dine göre uygun olmadığını söyler. Bu söylemlerin ardından babalar kızlarını okuldan almayı düşünürler. Köyde öğretmenlik yapan M. Asaf Aktan, imamı yanlış davranışından dolayı uyarır, aileleri de kızlarını okuldan almamaları için ikna eder. Fakat bir süre sonra imam baskıya devam eder. M. Asaf Aktan durumu köyde bulunan karakol komutanıyla paylaşır. Karakol komutanı durumu mahkemeye intikal ettirir. Köylü, imam hakkında olumsuz ifade vermez. Fakat mahkeme gününden sonra imam kızların ailesine bir daha baskı yapmaz. Üzerlerindeki baskı kalkan aileler kızlarını okula devam ettirir. Kızlardan Gülümser isimli kız öğrenci ortaokuldan sonra eğitimine devam etmez. Fakat Beyhan Ünver, eğitimine devam eder. İ.Ü. Tıp fakültesini bitirerek doktor olur ve Edremit Devlet Hastanesi'nde iç hastalıkları uzmanı olarak çalışır¹⁹⁷.

Özetleyecek olursak enstitülü öğretmenler köyde geleneksel otorite olan imam ile çatışmışlardır. Köyün o günlere kadar rakipsiz danışılanı, bir başka tabirle kanaat önderi olan imamın otoritesi sarsılmıştır. Enstitülü öğretmenler yaptıkları müdahale ile köydeki bağınazca tutumu geriletmişlerdir. Bu sayede kız çocuklarının eğitim almasının önünü açmışlardır. Köyde yaratılan bu zihniyet değişikliği ile kız çocuklarının yüksek eğitim görmesinin önü açılmış, öğretmen artık köyün kanaat önderi imamın alanını daraltmıştır. Enstitülü öğretmenlerin tavırları ile köylüde bakış

¹⁹⁷ age,88-89.

açısı değişmiş nicelik olarak az sayıda kız öğrenci eğitim alsa da imamın köylü üzerindeki baskısının kırıldığını ifade etmek mümkündür.

Köylerde kız çocuklarının okula gitmesi her dönemde sorun olmuştur. Köylerde okula giden kız öğrencilerin sayıları erkeklere göre daha azdır. Bazı durumlarda Köy Enstitüsü öğretmenlerin sergilediği çaba ile kızların da okula gitmesini sağlayan gelişmeler olmuştur.

1952 yılında Aksu Köy Enstitüsünden mezun olan Mahmut Pazar Diyarbakır'ın Silvan ilçesine bağlı Helin köyünde göreve başlamıştır. Okul yapımı henüz tamamlanmamıştır. Okulun tamamlanmayan bölümlerini öğrencilerle birlikte tamamlar. Okulun kız öğrencisi yoktur. Öğrenciler kısa sürede Türkçe öğrenip okuma yazma da öğrenirler. Okulun ihtiyaçlarını öğrenciler ile birlikte gideren öğretmenin başarısı köylüleri etkiler. Öğretmenin çalışmalarından etkilenen köylüler ertesi yıl kız öğrencileri de okula gönderirler¹⁹⁸. Bu vakada da görüldüğü gibi, öğretmenin yarattığı olumlu etki köylüde güven duygusu yaratmıştır. Gelenek ve dine dayalı toplum yapısından gelen insanların zihniyetine etki eden öğretmenin çalışmaları sayesinde kız çocukları da eğitime dahil olmuşlardır. Öğretmenin yaklaşımı köyün kız çocuklarının okula gitmesini doğru bulmayan zihniyete dayalı davranış biçimini değiştirdiğini söylemek mümkündür.

4.2.6. Siyaset Köy İlişkisi

Çok partili siyasete geçiş sürecinde köyün ve köylünün siyaset sahnesine dahil olması söz konusu olmuştur. Köylü artık elindeki oy gücüyle basamakları hızlıca atlayıp siyasetten çıkar elde edebileceğini anlamış, siyasetten temel düzeyde haklar talep etmek yerine daha işlevsel faydalar beklemiştir. Siyasette etkin olan eğitimli elitlerin arasından sıyrılıp etkin olma fırsatı yakalamıştır¹⁹⁹.

Bu koşullar altında köylerde nüfusun daha fazla olduğu bu dönem siyasi partiler için köyler potansiyel oy kaynağı olarak önem arz etmekteydi. Politik bilince sahip olmayan, siyasetten temel altyapı, eğitim ve sağlık hizmetleri için talepte bulunmayan köylüler, siyasiler için kolay ikna edilebilme özelliği taşıyorlardı.

¹⁹⁸ age,171.

¹⁹⁹ Joseph S. Szyliowicz, çev. Resul Babaoğlu "Türkiye Kırsalında Siyasetin Dinamikleri", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, c. ?, s.61 (2017): ?. 493-510.

Bu şartlar altında 1949 yılında Gönen Köy Enstitüsünden mezun olan Ali Kara, Antalya'nın Tefenni ilçesine bağlı Başpınar köyünde görev yaparken, siyasiler için kolay ikna edilebilme özelliği taşıyan köyün politik tavrını değiştirmiştir. Köye ziyarete gelen dönemin milletvekilleri belediklerini bulamamışlardır. Hizmet beklemeyen, soru sormayan, itiraz etmeyip devlet büyüğüne koşulsuz saygı duyan köylü artık yoktur. Köye gelen milletvekilleri, eğitim için seküler okul talep eden köylülere imam hatip ve kuran kurslarının varlığından söz edince, köylüler "Siz milletvekilleri niye çocuklarınızı kuran kursuna göndermeyip kolejlere gönderiyorsunuz!" itirazlarıyla karşılık vermişlerdir. Bu durumdan rahatsız olan milletvekilleri, dini eğitimin fakir köylülere gerekli olduğunu belirtmişler ve daha sonra Başpınar köyünün yapısını enstitülü öğretmenini değiştirdiğini ima ederek köyden ayrılmışlardır²⁰⁰.

Netice itibari ile Köy Enstitülü öğretmen Ali Kara, köylü üzerinde yarattığı etki ile köyde politik bir bilinç oluşturmıştır. Özellikle din temelli siyaset yapan partilerin siyaset yapma alanlarını daraltmıştır. Oluşan bu politik bilinçle din temelli siyaset yapan siyasetçilere, köylünün yaşamına fayda sağlamayan siyasi yaklaşımlara, köy halkı pirim vermekten vazgeçmiştir. Bu dönüşümde enstitülü öğretmenin sorgulayan, yaşamın içinden talepleri olan insan anlayışının etkisi olduğu ifade edilebilir.

Bu konuyla ilgili diğer bir örneğe geçerse, Fakir Baykurt henüz Gönen Köy Enstitüsünde öğrenciyken Türkiye'de 1946 yılının Temmuz ayında gerçekleştirilen ilk tek dereceli seçimler sırasında Burdur'un Armut köyünde sandık başkanı olarak görevlendirilmiştir. Seçim sırasında köy muhtarının mührü bile köyün beyinin oğullarındadır²⁰¹. Seçim atmosferi içinde köylüler Demokrat Parti ve Halk Partisi arasında hangi partiye oy vereceklerini tartışırken Baykurt, daha farklı bir yönde siyasi tutum almış ve bu yaklaşımı da köylülere sergilemiştir. Kendisi o günlerdeki atmosferi şöyle aktarmıştır:

"Çok partili demokrasiye geçiyoruz. Adaylar gelip konuşuyor. İzmir'den Mehmet Özbey önce camiye, sonra okula uğradı. Öğretmen çağırıp onunla da tanıştırdı beni. Karamanlı bucağından yüksek su mühendisi Ahmet Çınar da aday. Daha bir sürü, bir sürü.. "Herkes dilediğine verecek oyunu.Sen Halk Partisine verdir; ne olur ne olmaz.." Halk Partisi bir damla özgürlük bıraktı mı yurttan? Eğer elimdeyse, verdiririm Demokrat Parti'ye! Ama onun da içi bey dolu. Toprak Yasası'na karşı çıkıyor. Armut ise beylerin köyü: Şekip Bey, Fahri Bey..Öyle ters iş ki!. Ortada oy verecek parti yok. Sosyalist Parti'nin kurulduğunu duydum,

²⁰⁰ Makal, **age**,167.

²⁰¹ Fakir Baykurt, **Köy Enstitülü Delikanlı**, 1. bs. (İstanbul: Papirüs Yayınları, 1999),164.

adayları bizim ile gelmiyor. Zor bir durumun içinde duyumsuyorum kendimi.(...) Köylülerimiz "Demokrat Parti" adını heceleyip duruyor. Birkaç büyük aile Halk Partisi'nde kararlı. Ama ben özgürlük yanlısıyım. İşte önüme bir görev çıktı. Küçük de olsa bir köyün sandık başkanıyım. Çok iyi yapmalıyım görevimi. Ne demek iyi yapmak? Köylüleri etkileyip özgürlüğe oy verdirmeliyim, öyle düşünüyorum²⁰²."

Yine Baykurt'un aynı gün için yaptığı bir başka değerlendirme şöyledir:

"Demokrasiyi, seçimi, cumhurbaşkanının ulusa verdiği sözü anlattım. Demokrat Partiye güvenilmeyeceğini, içinde beyler, ağalar olduğunu, Halk Partisi'ni yıllardır denediklerini, en iyisinin Bağımsızları seçmek olduğunu anlattım²⁰³."

Değerlendirmeler ışığında konuya baktığımızda, dönemin politik atmosferi içinde bir Köy Enstitülü öğretmen ilk defa yapılan seçimlerde o güne kadar köyde tabu sayılabilecek birçok siyasi tutumu tartışmaya açmıştır. Köylüyü sorgulamaya ve düşünmeye sevk ederek, köylünün sergileyecekleri politik tutumu etkilemiştir. Bu anlamda köyde siyasi bir fikir tartışma ortamı yaratarak bir anlamda köyde politik bir bilinci harekete geçirmeye çalışmıştır. Köydeki seçmenin iki siyasi parti arasında sıkışmasına karşı üçüncü bir siyasi alternatifini gündeme getirmiştir. Böylelikle çok partili siyasi döneme geçilme çabaların olduğu bir ara dönemde, demokrasinin alternatif seçeneklerinin olduğu daha ilk günlerden topluma gösterilmiştir. Bu sınırlı örneklerin bile Köy Enstitülerinin kırsalda yarattığı politik bilince örnek gösterilebileceğini ifade etmek mümkündür.

²⁰² age,161-162.

²⁰³ age,166.

5. SONUÇ

Köy Enstitülerinin modernlik ve çağdaşlık paradigması üzerinden koşulsuz savunusunu yapmak doğru değilse de Köy Enstitülerini ideolojik, ırkçı ve cinsiyetçi temalar üzerinden olumsuzlamak da sağlıklı bir değerlendirme olmayacaktır. Bunun yerine bu deneyimi anlamaya çalışmak, olumlu ve eksik taraflarını ele almak, şayet devam edebilseydi günümüzdeki yansımalarının ne olabileceğini tartışmak daha doğru bir yaklaşım olacaktır.

İsmail Hakkı Tonguç'un 1956 yılında "Demet" dergisinin 96. sayısında yayınlanan röportajında “*Köy Enstitüleri yeniden açılabilirler mi?*” sorusuna verdiği cevap şöyledir:

"Geleceğin okulunu çocuklar için bir cennet haline getirmek ülküsü zafer çelenkleriyle süslenirse, Köy Enstitüsü denemesinin kazandırdığı değerlerden yararlanarak, ulusumuzun karakterine en uygun eğitim kurumları yaratılabilir. Buna yakışacak adı bulmakta zorluk çekilmez²⁰⁴."

Köy Enstitüsü deneyimini yaşamış kişilerin anıları bu çalışmanın en temel veri kaynağı oldu. Söylem analizi yöntemiyle tezin konusu olan hususlar ortaya çıkarıldı. Enstitülerin kişiler ve çevre üzerinde ne tür etkileri olduğu irdelendi. Seyredilen belgesellerde ön plana çıkarılan konular ile bu tezin konusu olan bilgiler özümşenip analiz edilmeye çalışıldı. Yapılan görüşmelerdeki anlatılardan çıkan alt metinlerle birlikte eldeki tüm veriler değerlendirildi. Böylece kişilerin öne çıkan ifadeleri değil arka planda anlatıkları ele alınmış oldu.

Köy Enstitülerinde kız ve erkek öğrencilerin bir arada eğitim görmesi eğitim faaliyetlerinin dışında da değerlendirilmelidir. Köy Enstitüleri sayesinde kız ve erkeklerin bir arada eğitim görmesi geleneksel köy yaşantısından gelen çocukların bakış açılarını değiştirmiştir. Kız ve erkeklerin bir arada eğitim görmesinin normal

²⁰⁴ Mahmut Makal, **Köy Enstitüleri ve Ötesi**, 3.bs.(Ankara: Güldiken Yayınları,1997),76.

bir durum olduğunu kavramaları sağlanmıştır. Geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine göre sadece kızlara özgü olarak tanımlanan işler, enstitülerde hep beraber kızlı erkekli imece usulüyle yapılmıştır. Bu durumun geleneksel cinsiyet rollerine karşı bakış açısını değiştirdiğini söylemek mümkündür. Ayrıca enstitülerin, yatılı okullarda karma eğitimin ilk uygulandığı mekânlar olarak ülkemizde öncü kurumlardan biri olduğunu unutmamak gerekir.

Öğretmen kadroları açısından baktığımızda enstitülerin kadın aklının görünür olduğu bir mekân olarak öne çıktığını söyleyebiliriz. Köy Enstitüleri özellikle eğitilmiş kadınlar için kendilerini göstermek adına bir fırsat sunmuş, böylece enstitülerde eğitimci olarak görev yapan kadınlar, kendilerini ifade edebilecekleri bir alan bulmuşlardır. Çünkü enstitülerde kadın aklına ve emeğine değer verilmiştir. Bu eğitilmiş kadınların özellikle öğrenciler üzerinde olumlu ve önemli etkileri olmuştur. Kız ve erkek öğrencilerin kadına karşı bakış açısını değiştirmiştir denilebilir. Kız öğrenciler enstitülerde görev yapan eğitilmiş kadınların varlığı sayesinde kendilerinde cesaret bulmuş ve özgüvenleri artmıştır. Erkeğe bağlı olmayan güçlü kadın örnekleri cinsiyetçi bakış açısını değiştirmiştir.

Enstitülerde geçirilen süreçten sonra birey, temel insan haklarının farkına varmıştır. Bir başka ifadeyle enstitüler bireye insan hakları bilincini, vatandaş haklarını ve devletin vatandaşlara karşı sorumluluğunu öğretmiştir. Enstitülerdeki demokratik platformlar sayesinde birey, demokratik kültürü davranış biçimi haline getirmiştir. Fakat bu durum enstitülü öğretmenlerin zaman zaman bürokrasiyle çatışmalarına da sebep olmuştur. Geleneksel yöneten-yönetilen devlet anlayışını sürdüren devlet bürokrasisi hak talep eden yurttaşın tavrına alışamamıştır. Bu durumun bir yansıması olarak Köy Enstitülerinin kapanma sürecinde bürokrasinin tutumunu etkilemiştir. Bürokrasi enstitülerin kapanması yönünde tutum sergilemiş ve enstitülerin kapatılmasında önemli bir rol oynamıştır.

Halkoyunları, enstitülerin belki de en özgün uygulamalarından biri olarak görülebilir. Kız ve erkekler birlikte halk dansları oynamışlardır. Halkoyunları oynayarak güne başlamak, coşkuyu ve dayanışma ruhunu arttırmıştır. Bu durum, kızlar ve erkekler arasındaki ilişkilerin normalleşmesi yönünde etkin olmuştur. Enstitüler sayesinde halkoyunlarının ülke genelinde yaygınlaşması bir başka etki olarak ifade edilebilir. Bunlarla beraber aynı coğrafyayı paylaştığı insanların halk danslarını öğrenen öğrencilerde aynı ulusun insanı olma duygusu güçlenmiştir

denilebilir. Aynı ülkenin yurttaşı olmanın hissedilmesinin bir başka yolu da folklorik öğelerin paylaşılmasıdır. Bu sayede halkoyunları, ulus olma yolunda enstitüler aracılığı ile bir işlev görmüştür demek mümkündür.

Enstitülerde öğrenciler -başta fiili uygulamalarla ilgili olmak üzere- sorunların üstesinden gelme becerisi de edinmişlerdir. Enstitülerde öğrencilere düşünme, akıl yürütme ve sorgulama gibi yöntemler kazandırılmıştır. Bu sayede bireyler sorunlar karşısında sorun çözme becerisi edinmişlerdir. Öğrencilerin eğitimleri boyunca derslerde ve çalışma alanlarında fiili uygulamalarla sorun çözme pratikleri kazanmaları sağlanmıştır. Bu beceri daha sonra yaşamları boyunca birçok yerde kullanılabilecek bir yetiye dönüşmüştür.

"İş içinde eğitim" yaklaşımı Köy Enstitüleri eğitim sisteminin temel eğitim felsefesinin önemli bir unsurudur. Bu yaklaşım ilk başlarda hem öğrenciler hem de enstitülere karşı önyargıları olan kişiler tarafından yadırganmıştır. İş içinde eğitim sayesinde hem enstitüler için gerekli işler yapılmış hem de yaparak yaşayarak kalıcı öğrenmeler sağlanmıştır. Bu sayede enstitülere su kanalı açarken "bileşik kaplar yasası", çatı yaparken de "Pisagor Teoremi" gibi akademik bilgiler öğrenilmiştir. İş içinde eğitim anlayışı sayesinde eğitim teoriden pratiğe dönüşmüş ve bu sayede kalıcı öğrenmeler gerçekleşmiştir.

Köy Enstitüleri, kurulduğu yıllardan günümüze her zaman komünizm suçlamalarının muhatabı olmuştur. Enstitülerin yürütülen 'iş içinde eğitim' yaklaşımı ve 'imece çalışmaları' gibi faaliyetler komünizmin çalışma prensipleriyle bağdaştırıldığı için bu suçlamalara maruz kalınmıştır. Kız ve erkek öğrencilerin bir arada eğitim görmesi, enstitülü öğrenci ve öğretmenlerin tek tip işçi tulumuna benzer bir iş kıyafeti giymeleri de bu suçlamalara bir başka gerekçe olmuştur. Hatta Hasanoğlu Köy Enstitüsünün müzik binasının, (anfityatrodaki kulis odalarının) yukarıdan orak ve çekice benzetilmesi bu suçlamaları daha da pekiştirmiştir.

Enstitü mezunları da komünizm suçlamalarından payını almışlardır. Askerlik görevini yaptığı sırada birçok Köy Enstitülü öğretmen bu yüzden ayrımcı davranışlara maruz kalmışlardır. Yüksekokul mezunu olan kişilere verilen "yedek subaylık" hakkı enstitülü öğretmenlere verilmemek için çeşitli gerekçeler öne sürülmüştür. Bu gerekçelerin başında peşin olarak enstitülü öğretmenlerin komünist olduğu suçlaması gelmektedir. Komünizm o dönem vatan hainliği ile eş tutulduğu için öğretmenlere de bu şekilde bakılmıştır. Dönemin antikomünizm siyaseti komünizmi paranoya haline getirdiği için enstitülü öğretmenler görev yaptıkları

köylerde bu suçlamalarla sürekli karşılaşmışlardır. Enstitülerin kuruluş yıllarına denk düşen Soğuk Savaş'ın başlaması da komünizm paranoyasını tetikleyen en önemli unsurlardan biridir.

Köy Enstitülerinde ortaya çıkan bir başka yaklaşım ise askeri uygulamalardır. Bazı enstitülerde silahlı, askeri eğitimler verilmiştir. Bir eğitim kurumunda bu türden bir uygulamanın ders olarak verilmesi tartışılması gereken bir konudur. Köy Enstitüleri deneyiminin II. Dünya Savaşı koşullarında uygulandığını düşündüğümüzde, askeri uygulamalar muhtemel bir savaşın çıkma ihtimaline karşı hazırlık bağlamında değerlendirilebilir. Almanya'nın Türkiye'yi de işgal edeceğinin konuşulduğu bir dönemde enstitülerdeki bu türden uygulamaları bu bağlamda değerlendirmek gerekir. Bütün bunlara rağmen enstitülerdeki bu türden pratiklerin varlığı, kısa süreli de olsa enstitülerde askeri yöntem ve yaklaşımların var olduğu şeklinde ifade edilebilir.

Enstitülerdeki eğitim felsefesiyle yetişen öğretmenler görev yaptıkları yerlerde ekolojiye de katkı sağlamışlardır. Doğal çevrenin ağaç varlığının artmasını sağlamışlar, kuruldukları bölgelerde ağaçlandırma çalışmaları yaparak doğal çevrenin çehresini değiştirmişlerdir. Üstelik yetiştirdikleri türlü fidanları kırsalın yararına sunmuşlardır. Ayrıca enstitülü öğretmenler aracılığı ile Anadolu'ya özgü birçok endemik bitki türü de kayıt altına alınmıştır.

Arkeolojik buluntular enstitülerin kültürel varlığa bir başka katkısıdır. Bazı enstitülerin yapımı esnasında su kanalı açma ve yol yapımı gibi çalışmalar sırasında çeşitli tarihi eserler ortaya çıkarılmıştır. Bu buluntular müzelerde sergilenmektedir. Bu sayede enstitülerin Anadolu'nun kültürel varlığına bir katkı yaptığını söyleyebiliriz.

Köy Enstitüleri, kurulduğu çevrenin ulaşım koşullarının iyileşmesini de sağlamıştır. Kurulduğu yerler itibari ile enstitüler demiryolları ya da anayollara yakın yerlerde konumlandırılmışlardır. Enstitülerin varlığı sayesinde ulaşım ağı hareketlenmiş, bu durumdan da civardaki yerler de fayda görmüşlerdir. Enstitülerin yakınındaki yollar sayesinde çevrenin merkezle bağları güçlenmiştir. Böylelikle kırsal yerlerde ekonomik ve sosyal dönüşüm hızlanmıştır denilebilir.

Enstitüler bünyesinde bulunan sağlık kurumlarından çevredeki halk da yararlanmıştır. Enstitü mezunu sağlık çalışanları basit tıbbi yöntemler ile kırsaldaki birçok hastalığı tedavi etmişlerdir. Yine enstitülerin bünyesinden yetişen eğitmenler

köylerde sıtma gibi salgın hastalıkların yayılmasını engellemişlerdir. Enstitü mezunları sayesinde, geleneksel tedavi yöntemleriyle yetinen kırsaldaki insanın modern tıbbı karşı olumsuz fikirleri değişmiş, bu anlamda önyargılar yıkılmıştır. Bütün bunların hepsi enstitülerin uyguladığı sağlık politikası sayesinde gerçekleşmiştir.

Enstitüler sayesinde civar yerleşim birimlerine yeni mimari unsurlar girmiştir. Bu sayede kırsal alan sınırlı da olsa modern mimari ile tanışmıştır. Mimari yapılar aynı zamanda toplumsal değişimleri de tetiklemiştir. Köylerdeki öğretmen evleri modeli ile geniş aile yapısı değişmiş, anne ve babanın olduğu çekirdek aile yapısına geçişler başlamıştır.

Enstitüler civar köylerden ekmek ve diğer ürünleri satın alarak çevreye ekonomik bir kazanç sağlamışlardır. Yine bazı enstitülerde civardaki köylülerden enstitüye gündelik işler için çalışmaya gelen insanlar olmuştur. Böylelikle enstitüler çevrenin ekonomisini küçük çaplı da olsa canlandırmışlardır demek mümkündür.

Tiyatro ve sinema sanatı enstitüler aracılığı ile kırsaldan gelen öğrencilere tanıtılmıştır. Anadolu'da Türkler tarafından ilk amfitiyatro enstitülü öğretmen ve öğrenciler tarafından yapılmıştır. Tiyatro sanatı köylere kadar enstitülü öğrenciler tarafından götürülmüştür. Kırsalın sanatla buluşması enstitülerin sosyal çevreye bir etkisi olarak ifade edilebilir.

Kısıtlı şartlar altında görev yapan enstitülü öğretmenler görev yaptıkları yerlerde hayvan sağlığı üzerinde önemli etkilere sahip olmuşlardır. Kısıtlı imkânlarla geliştirdikleri aşılama yöntemleri ve basit bilimsel gözlemler sayesinde hayvan ölümlerini önemli ölçüde durdurmuşlardır. Böylelikle kırsal için ekonomik öneme sahip hayvancılığa enstitülü öğretmenler tıbbi yöntemlerle fayda sağlamışlardır. Birkaç hayvanın bile bir köy ailesi için ne kadar önemli olduğunu düşünürsek, bunun azımsanmayacak bir başarı olduğu kabul edilmelidir.

Köy Enstitülü öğretmenler görev yaptıkları köylere fener, lamba ve radyo gibi teknolojik araçları ilk defa sokmuşlardır. Yine aynı şekilde modern tarım araç gereçleri enstitülü öğretmenler aracılığı ile bazı köylere girmiştir. Enstitülü öğretmenler köylerdeki değirmenlerden faydalanıp elektrik üretmişlerdir. Köyler böylece ilk defa elektrik ile tanışmıştır. Bir başka ifadeyle enstitülü öğretmenler, köylere teknolojinin taşıyıcısı olmuşlardır diyebiliriz.

Köy Enstitüsü mezunu öğretmenler görev yaptıkları köylerde dini gerekçeler ve geleneklerle mücadele edip kız çocuklarının okullaşmasını da sağlamışlardır.

Köyün kanaat önderi imamın geleneksel otoritesini sarsmışlardır. Enstitülü öğretmenler yaptıkları eğitim faaliyetleri ile köylüde güven duygusu yaratıp köylünün eğitime olan olumsuz bakışını değiştirmişlerdir. Bu sayede bazı köylerde aileler kız çocuklarını da okula göndermeye başlamışlardır. Netice itibari ile kız çocuklarının okullaşmasında enstitülü öğretmenlerin belirgin bir etkisi olmuştur.

Köy Enstitüleri ve Köy Enstitülü öğretmenler 1940'lı yıllarda siyasete yön veren bir aktör olarak öne çıkmışlardır. Özellikle enstitülü öğretmenler görev yaptığı köylerde köylüye politik bir bilinç kazandırmışlardır. Çok partili siyasete geçme hazırlıklarının olduğu bu dönemde, enstitülü öğretmenlerin köylerde yarattığı politik bilinç, dönemin siyasetçileri tarafından hemen fark edilmiştir. Enstitülü öğretmenler özellikle din temelli siyaset yapan politikacıların kolay ikna ettiği köylüleri, seküler talepleri olan seçmene dönüştürmüşlerdir. Bu durum, dönemin din temelli siyaset yapan politikacılarını rahatsız etmiştir. Dolayısıyla enstitülerin kapatılması sürecinde siyasiler belirgin bir rol oynamışlardır.

Elbette Köy Enstitülerinin hayata geçirildiği yıllarda nüfusun çoğunluğu köylerde yaşıyordu. Köy eğitime yönelik olan bu çaba, değişen sosyolojik yapı nedeniyle 'tekrar kurulabilir mi' ya da 'nerede kurulabilir' gibi sorulara bu tezin sınırlılıkları içinde cevap vermek mümkün değildir. Ancak Köy Enstitülerinde uygulanan eğitim felsefesinin, günümüz eğitim kurumlarına uyarlanabileceğini öne sürebiliriz. Dünyadaki farklı eğitim metotları ülkemizin eğitim sisteminde denenmektedir²⁰⁵. En azından dünyadaki farklı eğitim metotlarına gösterilen ilgi kadar, geçmişte bu coğrafyada başarıyla uygulanmış bir eğitim yaklaşımına da fırsat verilebilir. Köy Enstitülerinin metotlarının ne gibi sonuçlar verebileceği ya da veremeyeceği ancak bu sistemin en azından bazı yerlerde pilot uygulama olarak denenmesiyle ortaya çıkabilir. Köy Enstitüsü yaklaşımının hayata geçirilmesi için en azından böyle bir deneme fırsatı sunulmasının önemli kazanımlar sunabileceği düşünülebilir.

Örneğin "Köy Enstitüleri"ndeki "Cumartesi Toplantıları"ndaki demokratik yaklaşım, günümüzün eğitim sisteminde eksik olan bir taraftır. Bugün okullarda öğretmenler, idareciler ve öğrencilerin bir araya geleceği bu tür platformlar olsa,

²⁰⁵ "Türkiye'de Waldorf Pedagojisinden Esinlenen Kuruluşlar "
<http://www.egitimsanatidostlari.org/turkiyede-waldorf-pedagojisinden-esinlenen-kuruluslar>
[21.04.2019] .

eğitim sistemi daha demokratik bir yapıya kavuşabilir ve böylece eğitim daha insan odaklı bir hale getirilebilir. Birbirini dinleyen ve anlama çabası içinde olan insanların birlikte yön verdiği bir eğitim anlayışı yaratılabilir. Bu sayede eğitimdeki sorunlara çözümler yukarıdan değil eğitimin kendi paydaşları içinden çıkabilir. Bir başka deyişle eğitim dikey hareketlilikten yatay hareketliliğe geçebilir ve daha çözüm odaklı hale gelebilir.

Öğretmenlik mesleğimi rutin şekliyle sürdürmeyi kabullendiğim bir dönemde, "Köy Enstitüleri" başka bir çıkış yolunun mümkün olduğunu anlamamı sağladı. Bu duygu ve şevk beni yeniden canlandırdı ve coşkullandırdı. O güzel insanların yıllar öncesinden bana gönderdiği selamı aldım. Yolumuza devam ederken düştüğümüz yerden kalkabilmek için dermanın kendimizde olduğunu düşünmekteyim. Köy Enstitüsü modelinin sınıflarda yaratıcılığı kısıtlanan öğrencilere ve biz öğretmenlere yeni bir çıkış yolu sunabileceği kanaatindeyim.

Eğitimde mesleki tükenmişliğin yaşandığı, ayrıca dünyadaki farklı eğitim modellerine öykünmenin başladığı bir dönemde, Köy Enstitüleri gibi bu coğrafyada başarılı olmuş bir modelin izinden gitmenin eğitim için yararları olabileceğini düşünüyorum.

KAYNAKÇA

Angı, Hacı. **İvriz'den Cumhuriyetin'in Başkentine bir köy enstitülünün anıları.** 5. bs. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Mayıs 2018.

Apaydın, Talip. **Köy Enstitüsü Yılları.** 3.bs. İstanbul: Literatür Yayınları, Ocak 2017.

Avcı, Adnan. **Akçadağ Köy Enstitüsü Yılları(Öncesi -Sonrası).** 1. bs. İzmit: Alfa Basım Yayım,2018.

Avcioğlu, Doğan. **Türkiye'nin Düzeni: Dün-Bugün-Yarın.** ? bs. İstanbul: Tekin Yayınevi, 1998.

Aydın, Galip. **Tonguç'un Kır Çiçekleri.** 2. bs. Ankara: Güldiken Yayınları,1999.

Baş, Arif. **Köy Enstitüsü Yıllarımla Anılarım.** 3. bs. İstanbul: Martı Yayınları,1993.

Baykurt, Fakir. **Köy Enstitülü Delikanlı.** 2. bs. İstanbul: Literatür Yayınları,2018.

_____. **Köy Enstitülü Delikanlı.** 1. bs. İstanbul: Papirüs Yayınları, 1999.

_____. **Unutulmaz Köy Enstitüleri.** 4. bs. İstanbul: Literatür Yayınları,2018.

Candoğan, Galip. **İvriz Köy Enstitüsündeki Öğrencilik Yıllarım.** .? bs. Konya: Sebat Ofset,1990.

Creswell, John W. **Nitel Araştırma Yöntemleri.** çev. Mesut Bütün , Selçuk Beşir Demir. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2006.

Çandar, Tuba. **Hitit Güneşi 'Mualla Eyüboğlu Anhegger'**. 3.bs. İstanbul: Doğan Kitap, 2003.

Çavdar, Tefik. **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950**. 1.bs. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 1995.

Erdoğan, İrfan. **Milli Eğitime Dair**. 1.bs. İstanbul: Nobel Yayın Dağıtım,2010.

Eronat, Canan Yücel. **Köy Enstitüleri Dünyasından Hasan Ali Yücel'e Mektuplar**. 3. bs. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları,2018.

Gümüsoğlu, Firdevs. **Sözlü ve Yazılı Belgeler Işığında Cılavuz Köy Enstitüsü**. 1. bs. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınlar,2017.

Güneri, Mustafa. **Hasanoğlan Hatırası Bir Köy Enstitülünün Kaleminden ve Objektifinden(1941-1951)**. 2. bs. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları,2014.

Heper, Metin. **Türk Kamu Bürokrasisinde Gelenekçilik ve Modernleşme**.1. bs. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları,1977.

_____. **Türkiye'de Devlet Geleneği**. 1. bs. İstanbul: Doğu Batı Yayınları,2006,173.

Kaplan, Mevlüt. **Aydınlanma Devrimi ve Köy Enstitüleri**. bs. İzmir: Özgür Eğitim Yayınları,2003.

Kirby, Fay. **Türkiye'de Köy Enstitüleri**. .?,Ankara:İmeceYayınları,1962.

Makal Mahmut, **Aydınlanma Devrimi ve Köy Enstitüleri**. 1. bs. İzmir: Özgür Eğitim Yayınları,2003.

_____. **Bozkırdaki Kıvılcım**. 3. bs. Ankara: Güldiken Yayınları, 1997.

_____. **Köy Enstitüleri ve Ötesi**. 3. bs. Ankara: Güldiken Yayınları,1997.

Nejat, Ethem. **Türklük Nedir Terbiye Yolları**. yayına haz. Faruk Öztürk. İstanbul: Kızılelma Yayıncılık, 2001.

Oran, Baskın. **Türk Dış Politikası**. c.1, 10. bs. İstanbul:2004.

Özgen, Bekir. **Çağdaş Eğitim ve Köy Enstitüleri**.1. bs. İzmir: Dikili Belediyesi KültürYayınları,1993.

Özkan, Ahmet. **Köy Enstitüleriyle Aydınlığa Doğru: Bir Yürüyüşün Hikayesi**. 2. bs. İstanbul: Kategori Yayıncılık, Nisan 2017.

Öztürk, Cemil. **Atatürk Dönemi Öğretmen Yetiştirme Politikası**. .? bs. İstanbul: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1996.

Pazar, Meral. **Demokratik Bir Anıt Kurum Köy Enstitüleri**. 1. bs. Ankara: Güldiken Yayınları,2001.

Punch, Keith F. **Sosyal Araştırmalara Giriş**. çev. Dursun Bayrak, H. Bader Arslan, Zeynep Akyüz. Ankara: Siyasal Kitabevi,2011.

Timur, Taner. **Türk Devrimi ve Sonrası**. 5. bs. Ankara:İmge Yayınları,2001.

Tonguç, Engin. **Devrim Açısından Köy Enstitüleri ve Tonguç**. 1. bs. İstanbul: ANT Yayınları,1970.

Tonguç, İsmail Hakkı. **Mektuplarla Köy Enstitüsü Yılları**. 2. bs. Ankara: Çağdaş Yayınları,1990.

Türen, Ahmet Özgür. **Köy Enstitüleri Dosyası**.10. bs. İstanbul: Destek Yayınları, 2018.

Türkoğlu, Pakize. **Tonguç ve Enstitüleri**.1. bs. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları,1997,119.

_____. **Kısa Süren Hasat Köy Enstitüsünde Öğrenci Olmak**. 3. bs. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017.

Yalçın, Güler. **Canlandırılan Ütopya Köy Enstitüleri**. 1. bs. İstanbul: e Yayınları,2012.

Yasa, İbrahim. "Hasanoğlu Köyü (1955), 238." aktaran Bekir Özgen, **Çağdaş Eğitim ve Köy Enstitüleri**.1 bs. İzmir: Dikili Belediyesi Yayınları,1993.

"Öğretmen Okulları ve Köy Enstitüleri Programı, Haftalık Ders Dağıtma Cetveli", Ankara: Milli Eğitim Basımevi,1952.

KANUN-YASA

"Maarif teşkilâtına dair kanun (789 S.K.)", **Resmi Gazete**, 338(Nisan1926): 522-525.

"Köy Eğitimcileri Kanunu (3238 S.K.)", **Resmi Gazete**, 3639 (Haziran 1937): 1.

"Köy Enstitüleri Kanunu (380 S.K.)", **Resmi Gazete**,4491 (Nisan 1940):233-237.

ANSİKLOPEDİ MADDESİ

?, "Sabahattin Ali-Nihal Atsız Davası". **Cumhuriyet Ansiklopedisi 1941-1960** , c. 2, 4. bs.İstanbul: Yapı Kredi Kültür Yayınları, 2003: 57-58.

MAKALE

Eski, Mustafa. "Mustafa Necati", Atatürk Araştırmaları Dergisi, c. 12, s. 35 (1996): 475.

Fırat, S. Ümit. "Kümeleme Analizi: İstihdamın Sektörel Yapısı Açısından Avrupa ÜlkelerininKarşılaştırılması". **İÜ Sosyal Bilimler Dergisi**. c. 3. s. 2 (1997): 50-59.

Joseph S. Szyliowicz, çev. Resul Babaoğlu "Türkiye Kırsalında Siyasetin Dinamikleri", Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, c. ?, s.61 (2017): 493-510.

Karaömerlioğlu, M.Asim. Türkiye’de Köycülük, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 2-Kemalizm1 bs.(İstanbul: İletişim Yayıncılık,2001):284-298.

R,F. “Tamimi Maarif”. **Resimli Ay**. c. 3, s. 17 (1909): .? (Aktaran: “Tonguç, İsmail Hakkı. "Gelenekçi Okulun Yöntemlerini İzleyenler, Köye Gerekli İnsan Tipini Yaratamazlar". **Dünyaya Örnek Bir Eğitim Uygulaması Köy Enstitüleri**, ed. Talip Apaydın ve diğ.,(İstanbul: Tüses Yayınları,2000).

Tekeli, İlhan.**Osmanlı İmparatorluğu'ndan Günümüze Eğitim Kurumlarının Gelişimi,Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi 3. cilt** ..bs.(İstanbul:İletişim Yayınları),665.

Tonguç, İsmail Hakkı. "Gelenekçi Okulun Yöntemlerini İzleyenler, Köye Gerekli İnsan Tipini Yaratamazlar". **Dünyaya Örnek Bir Eğitim Uygulaması Köy Enstitüleri**, ed. Talip Apaydın ve diğ., (İstanbul: Tüses Yayınları,2000).

Toprak, Zafer. "Gazi Mustafa Kemal ve Kültür Devrimi'nin Başlangıcı: Harf Devrimi 1928,"içinde "**Cumhuriyet'in Kazanımları**, ed. Bülent Çukurova, Fevzi Çakmak. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, 2017: 75-86

BELGESEL FİLM

Ahmet Soner, **Cılavuz Köy Enstitüsü (5.bölüm)**, Yapım 13 film prodüksiyon, 2000.

Ahmet Soner, **Çifteler Köy Enstitüsü (1.bölüm)**, Yapım 13 film prodüksiyon, 2000.

Ahmet Soner, **Kızılçullu Köy Enstitüsü (2.bölüm)**, Yapım 13 film prodüksiyon ,2000.

Can Dünder, **Köy Enstitüleri**, Belgesel Ankara: İmge Kitapevi Yayınları,2000.

SÖZLÜ GÖRÜŞMELER

Fahri Özdemir ile Sözlü Görüşme, "Trabzon Beşikdüzü Köy Enstitüsüne 1948 Girişli", İstanbul, [14.05.2019].

Fehmi Gündüz İle Yapılan Sözlü Görüşme, "Kastamonu Gölköy Köy Enstitüsü Mezunu" ,İstanbul, [20.01.2019].

Musafa Bakır İle Yapılan Sözlü Görüşme, "Kastamonu Gölköy Köy Enstitüsü Mezunu" ,İstanbul, [18.05.2019].

Naci Yaver ile Sözlü Görüşme, "Yıldızeli Köy Enstitüsü Mezunu Zeki Aydın'ın Öğrencisi", İstanbul, [14.03.2019].

Tahsin Yücel ile Sözlü Görüşme, "Çifteler Köy Enstitüsü ve Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü Mezunu",Çanakkale, [02.05.2019].

İNTERNET KAYNAĞI

"Atatürk, İnönü ve Tonguç'tan" http://koyenstitulieriegitim.org/?page_id=10
[16.03.2019].

"Bileşik Kaplar Yasası".
https://www.google.com/search?q=bile%C5%9Fik+kaplar+yasas%C4%B1&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwii25nmgOHhAhUBwcQBHUbeBdwQ_AUIDygC&biw=1366&bih=625#imgrc=yECqe6L4OQ34zM:
[21.04.2019].

"Engin Tonguç ile Söyleşi". <https://www.youtube.com/watch?v=m0Toqclu62Y>
[14.03.2019].

"Eski Amerikan Koleji, Kızılçullu Köy Enstitüsü". <http://www.milliyet.com.tr/eski-amerikan-koleji-kizilcullu-ege-2504251/> [28.04.2019].

"Günümüzde Geçmişteki Hasanoğlu Köy Enstitüsü Amfi Tiyatrosu".
<http://www.hasanoglan.com/SubPages/galeri/galeri.aspx#dxig6> [28.04.2019].

"Hasan Ali" www.meb.gov.tr/meb/hasanali/egitimekatkilarikoy_enstitu.htm /Köy Enstitüleri, [24.02.2019].

"Köy Enstitülerinin Kapanış Hikayesi". <http://www.cavdarli.org/koy-enstitulerinin-kapanis-hikayesi.html/> [19.03.2019].

"Mahmut Makal: Canlandırılacak Köyden Bizim Köye".
<https://www.ykked.org.tr/index.php/yazi-ve-makale/makaleler/132-mahmut-makal-canlandirilacak-koy-den-bizim-koy-e> [08.04.2019].

"Mustafa Necati Bey" <http://webb.deu.edu.tr/ketam/index.php/hakkimizda/mustafa-necati>, [25.02.2019].

"T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, Önceki Bakanlar".
<http://www.meb.gov.tr/meb/>, [08.03.2019].

"Türkiye'de Waldorf Pedagojisinden Esinlenen Kuruluşlar".
<http://www.egitimsanatidostlari.org/turkiyede-waldorf-pedagojisinden-esinlenen-kuruluslar> [21.04.2019] .

"Vatan Gazetesi 100 Temel Eser". <http://www.gazetevatan.com/milli-egitim-bakanligi--100-temel-eseri-belirledi-34178-gundem/> / [04.05.2019].

Güler Yalçın, "Köy Enstitüleri Söyleşi".
<https://www.youtube.com/watch?v=ht3KhYLVW4g> [16.03.2019].

EKLER

Ek 1.

KASTAMONU GÖLKÖY KÖY ENSTİTÜSÜ 1945 MEZUNU FEHİMİ GÜNDÜZ İLE YAPILAN GÖRÜŞME

Adı : Fehmi GÜNDÜZ
Doğum Tarihi : 26.05.1927
Doğum yeri : Safranbolu, Davutobası Köyü
Görüşme Tarihi: 20.01.2019

-Öncelikle bu görüşmeyi kabul ettiğiniz için çok teşekkür ederim. Kaç doğumlusunuz, nerede doğdunuz?

F.G-1927 Safranbolu Davutobası köyünde doğdum.

-İlk eğitiminizi köyde mi aldınız?

F.G- Köyde aldım. Bulunduğum köyde öğretmen yoktu. Varmış ama benim okul çağında gitmiş, öğretmeni almışlar oradan. Yakınımızda bir köy vardı Akveren adında. Orda öğretmen vardı. İki km civarında mesafesi vardı. Oraya giderdik. Orada okudum üç sene. O zaman köy okullarında üç sene öğretim yapılırdı. Birden üçe kadar bölge okulları vardı ayrıca da. Yatılı okullar üç seneyi bitirdikten sonra dört ve beşi okumak isteyenler o bölge okuluna giderdi.

-Köyün dışında, kasabada mıydı?

F.G- Yok daha merkezi, daha kalabalık bir köyde olurdu. Bizim de yakınımızda Yörük Köy diye bir köy vardı. Oraya gitmemiz gerekiyordu; fakat ailemin maddi durumu oraya göndermeye müsait değildi. Herkes oraya gönderemezdi. Ben de üçüncü sınıfı bitirdiğimde tahsilime devam edemeyecektim o şartlarda; fakat bir şansım benim, ben ilkokulu bitirdikten sonra köyün ilkokullarında da dördüncü sınıf açmaya müsaade edildi. Dördüncü sınıf da açıldı. Hatta ben üçüncü sınıfı bitirip diplomamı aldığımda oradaki öğretmen “oğlum senin durumun iyi, okuman için

bizim yakınımızdaki köydeki okulda öğretmen var. Ben ona pusula yazayım sen orada okursun, seneye burada öğretmen olmayabilir” dedi. Ben de gidip dört ve beşinci sınıfı orada okudum.

-Sonra beşinci sınıfı bitirince Köy Enstitüsü ile mi yollarınız kesişti?

F.G- O da şöyle gelişti. Beşinci sınıfta okurken...

-Beşinci sınıfı hangi yıl bitirdiğinizi hatırlıyor musunuz?

F.G- Zannederseniz 1940 ya da 1941 olacak. Ben enstitüden 1945’te mezun oldum. Aslında enstitü beş senelikti. Ben dört yılda bitirdim. O da şöyle oldu, ben beşinci sınıfta okurken Safranbolu’daki öğretmenler Kastamonu’ya gezi tertip etmişler. Bizim öğretmen de gitmiş o geziyle Kastamonu’ya. Gittiğinde o grupla birlikte Köy Enstitüsüne de uğramışlar. Köy Enstitü müdürü onlara “Gittiğinizde beşinci sınıftan kız ve erkek öğrencileri buraya gönderin” demiş. Öğretmenim geldikten sonra bize anlattı durumu. Zaten o zamanlar beşinci sınıfta 5-6 kişi vardık. “Kim gitmek ister” dedi. Beni yaz öğretmenim, ben giderim dedim. O zamanlar beşinci sınıfta bir arkadaşımın dedesi vardı, öğretmenin yanına gelirdi ziyarete. O zamanlar bizim Mehmet’i de yaz dedi. Torununu. Böylelikle ikimiz de yazıldık.

-Kastamonu Gököy’e yalnızca ikiniz mi kayıt oldunuz o zaman?

F.G- İkimiz kaydolduk evet. Başkaları olmadı. Nisan ayının başlarıydı okula gittik. Mehmet’le seni çağırıyorlar Kastamonu’dan, hadi gideceksiniz yarın sabah dediler. Çantalarımızı aldık çıktık, okuldan eve geldik. Annem tesadüf bir köy düğününe gitmiş, annemi bırakmamışlar o gün. Ben yola çıktığımda annem evde yoktu yani.

-Siz Kastamonu Gököy Köy Enstitüsünde toplamda ne kadar eğitim gördünüz? Beş yıl mı eğitim oluyor?

F.G- Normalde beş yıl ama ben Nisanın başlarında gittim. 5. sınıfı bitirip imtihan olmamıştık. Kastamonu’ya gittiğimizde ben gibi gelenleri bir sınıfa sokup imtihan ettiler. İmtihandan sonra tamam 5. sınıfı bitirmiş oldunuz okula kayıt oldunuz dediler. Biz zannediyorduk ki Nisan ayında gittik bizi kayıt edip gönderecekler, yaz tatili diye. Hâlbuki Köy Enstitülerinde yaz tatili yokmuş.

-Ben de o konulardan bahsetmek istiyorum. Yaz tatili yokmuş öğrenciler izne gönderilmiş doğru mu?

F.G- 45 gün izne gönderiliyormuş.

-Köy Enstitüleri ilk kurulduğunda öğrenciler kendi enstitülerini kendileri çalışarak yapmış. Siz Kastamonu Gölköy Enstitüsü 'nde bina yapımında çalıştınız mı?

F.G-Çalışmaz olur muyuz, çalıştım. Vardığımda okulda 1000'in üzerinde öğrenci vardı. Burada önceden bir ağının çiftliği varmış, o çiftlikte de 3 katlı güzel bir ahşap bina varmış, o bina önce öğretmen okulu olarak kurulmuş daha sonra Köy Enstitüsüne dönüştürülmüş. Askerliğini çavuş olarak yapanlara orada eğitim verilmiş. Onların okuma yazması var diye. Onlara altı ay bir kurs gösterip ellerine bir kitap hazırlanmış. Köyden 40-50 öğrenci alacaksınız, o öğrencileri 3 sene okutacaksınız, onları mezun ettikten sonra tekrar bir grup daha alacaksınız, usul öyleymiş.

-Onlara eğitim verildikten sonra kılavuz kitap mı verilmiş?

F.G- Evet öyle bir kitap vardı. Ne okutacaklarını, ne öğreteceklerini anlatan bir kitap verilirdi. Köydeki çocuklara o kitaptan ilham alarak o çocuklara eğitim verirlirmiş. Bizim Safranbolu'da hatırladığım tek bir öğretmen vardı. Biz ilk vardığımızda hummalı bir çalışma vardı.

-Hangi yıl olduğunu hatırlıyor musunuz? 1940-1941 mi?

F.G- Hatırlayınca söylerim. Oranın öğretim şeklinde günün yarısı sınıflarda öğretim olarak, diğer yarısı iş mahallerinde, atölyelerde çalışılırdı. İlk sene giden öğrenciler değişik kollarda çalışılırdı. İkinci sene öğrenciler sanata ayrılırdı. Demircilik, dülgerlik, yapı inşaat gibi sınıflara ayrılırdı. 4 sene bu branşlarda öğretim görülürdü. Yani günün yarısı tedrisat, yarısı iş.

-Bugünün tabiriyle günün yarısını eğitimi teorik olarak sınıflarda diğer yarısını iş alanlarında uygulayarak ders görürdünüz.

F.G- Evet. Arıcılık vardı mesela. Ayrı hanelerde ders görülürdü. Ahır vardı, tarlası vardı ekilirdi.

-Siz bina yapımında çalıştınız mı? Siva yapımı olsun, harç yapımı olsun.

F.G- Bizde müteahhitlik usulü diye bir şey yoktu. O zamanlar dışarıdan işçi gelmezdi. Birkaç tane okulun kadrolu usta elemanları vardı. Bunlar atölyelerde devamlı olarak çalışırlardı. Hem öğretici mahiyetinde olurdu, hem o işi organize ederlerdi.

-Aslında devlet de kar etmiş oluyordu. Çünkü devlete yükü yoktu bu kurumların.

F.G- Devletin gücü yoktu o zamanlar, İkinci Cihan Harbi devam ediyordu. 1941-1942-1943 Alman Harbinin en şiddetli zamanıydı. Öğrencilerin erzaklarını bile temin etmekte zorluk çekilirdi. Bırakın dışarıdan inşaat için eleman almayı binalar için lüzumlu olan çivi, cam, kilit gibi şeyler hazır olarak gelirdi. Bunun haricindeki bütün inşaat malzemesi orada okulda yapılır, temin edilirdi.

-Malzeme derken?

F.G- Mesela kereste. Ormandan tomruk olarak gelirdi, orada biçilirdi. Yetişkin öğrenciler vardı orman muhitinden gelen, bilen öğrenciler vardı, onlar hızar tezgâhlarında hazırlarlardı. Marangozluk atölyesinde kapı, çerçeve hepsi orada yapılırdı.

-Peki, bu çalışmalar sırasında Enstitüde kız öğrenciler var mıydı?

F.G- Vardı.

-İnşaat çalışmaları sırasında kızlar ve erkekler bir arada çalışır mıydı?

F.G- Hayır kızların çalışma sahası dikiş atölyeleri idi. Öğretmenler eşliğinde kızlar orada öğrencilerin kıyafetlerini dikerlerdi. Dışarıdan dikilip hazır gelmezdi.

-Peki, sizler yemek yapımında, dağıtımında birlikte mi çalışırdınız kızlarla? Kim yapardı bu işleri?

F.G- Aşçılar vardı yemekleri yapan. Aşçının yanında yardımcı olarak nöbetçi öğrenciler bulunurdu. Her sınıfın bir nöbet günü olurdu. Bu sınıfın nöbet gününde öğrencileri değişik yerlere dağıtılırdı. Bir kısım meydan temizliğinde, bir kısım

mutfakta, yemekhanede tabak dağıtmak gibi işlerde, yatakhanelerde oraların tanzimi gibi yerlerde çalışırlardı.

-Köy Enstitülerinde cumartesi günleri eğlence ve toplantı olurmuş öğrenciler ve öğretmenler bir araya gelip birbirlerini eleştirirlermiş. Sizin Enstitüde böyle şeyler var mıydı?

F.G-Öğretmenler ile münazara olmazdı ama eğlence yapılırdı. Her çocuk kendi muhitiyle ilgili şarkı söyler, türkü söyler, oyun oynanır. Bilhassa her gün öğleden sonra, son dersten sonra meydana değişik halk oyunları öğretirlerdi.

-Hangi yörenin? Her yörenin mi?

F.G- Umumiyetle zeybek havası, halay, sinsin vs.

-Tiyatro yapar mıydınız peki hiç. Kendi yazdığınız tiyatrolar olsun?

F.G- Tiyatro olmazdı, zaten sahne de yoktu. Tiyatro sinema sahnesi falan yoktu.

-Bazı Enstitü mezunlarının karnelerine baktığımda askerlik dersi gördüm. Nedir bu ders, siz de aldınız mı? Kim verirdi askerler mi öğretmenler mi?

F.G- Bir subay gelirdi askerlik dersinde o dersi bir subay yapardı. Dershanede yapardı askerlik derken öyle talim falan değil. Dershanede askerlikle ilgili bilgiler öğretilirdi.

-Her yıl mı gördünüz yoksa bir yıl mı?

F.G- Zannediyorsam 4 veya 5. sınıflarda falandı galiba vardı, ilk sınıflarda yoktu da son sınıflarda. Bir de 4. 5. sınıflarda mesleki öğrenmek için civar okullara gidilirdi. Orada 15-20 gün kalınır, gruplar halinde uygulamalı ders yapılırdı. Hatta bir senesinde bizim son senemizde, çevredeki okullara değil de öğrencilere dediler siz gidin köyünüze. 45 gün izin vardı ya. O izin sırasında bunun bir ayını okulda tatbikat yapın dediler. Köyde varsa köyde, yoksa yakınınızdaki bir köyde yapın dediler.

-Dönüşte yazılı rapor istenir miydi? Gezdiğiniz gördüğünüz yerleri anlatın diye bir yazı istiyorlar mıydı?

F.G- Yok öyle bir şeye şahit olmadım.

-Talip Apaydın'ı duydunuz mu hiç? Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsünden mezun, anılarından bahsederken diyor ki ben ilk defa karyolayı Köy Enstitüsünde gördüm. Yerde yatardık biz. Sizin ilk defa gördüğünüz şeyler var mı Köy Enstitüsünde?

F.G- Şimdi biz köyden gittik oraya. Zaten o zamanın şartı, köy çocuğu olma şartı vardı. Köy öğrencisi olman lazımdı, köyde yetişmiş olman lazımdı. Köy Enstitüsüne girebilmek için köyde yetişmiş olman lazımdı. Şehir öğrencilerini almıyorlardı.

-Hiç şehirden gelen öğrenci yok muydu?

F.G- Hayır yoktu. Hep köy çocuğuydu, şehirden giden çocuk öğretmen olduktan sonra yine şehirde öğretmenlik yapmak istiyordu, köye çalışmaya gitmiyordu. Köy Enstitüsü köylerde öğretimi geliştirmek için açılmış teşkilatlardı. Köylerde halk o zamana kadar halk dini tedrisat görülüyordu. Harpten yeni çıkmıştı. Köylerde o zamanlar okuryazar insan sayısı parmakla gösterilecek şekildeydi. Köy halkını yetiştirmek lazımdı. Bunun için de köylere öğretmen lazımdı. Bunun için askerde çavuş olanlardan eğitmen usulü getirilmiş. Eğitmen sisteminin pek verimli olmayacağı kanaatine varılmış. Köy Enstitüsü şeklinde köy çocuklarını okullarda beş sene tedrisat göstererek köy hayatına göre yetiştirmişler. Köy Enstitüsünden çıkıp köylere gelen öğretmenin tedrisatı şöyle: Çocuklara öğleye kadar ders verecek, sonra kendi işiyle kendi maaşını sağlamak için çalışacak. Bunun için köyde ona arazi ve tarla verilirdi. Tatbikat tarlası adı altında. Onun için öküz verildi, inek verildi, araba verildi. Pulluk verildi mezun olduktan sonra. Ben Kastamonu Köy Enstitüsünün ikinci mezunuyum. Bir evvel sene 1944'te mezun oldular, bende 1945'te mezun oldum.

-Peki, size verildi mi böyle şeyler?

F.G- Biz mezun olunca, bir öğretmen geldi köye. Dedi, sana öküz alacağız, inek alacağız. Babam dedi ki o zaman: "Peki siz alacaksınız da bu aldığınız hayvanların bağlanacak ahır var mı?" Köyde biz gelmeden okul hazırlanmış, bir de atölye-işlik diye bir bina hazırlanmış, bir de öğretmenevi hazırlanmış ama öğretmenevinden başka bir ahır yok. Öküz verilecek, inek verilecek diyor ama onun için bağlanacak ahır yok. Ekim ayında mezun olduk geldik köye, ekim ayı artık kışa girilen bir aydır.

O zaman alınan bir hayvanın kışın yiyeceği samanı, otu, yemi vesairesi olması lazım. Onlar da yok. "Buna şimdi siz öküz, inek alacaksınız, bağlayacak ahır var mı yok, peki bu hayvanlara verilecek yem vesaire var mı yok" Bunu ne yapacak şimdi dedi babam. Ben şimdi kendi köyümde olduğum için size bir şey önereyim dedi. Benim ahırında üç tane öküzüm var. İki tanesini size satayım. İki tane de ineğim var, ineğin birini de satayım size” Öğretmen memnun oldu. Tamam, öyle yapalım, dedi. Yarın pazara gidelim, bu hayvanların rayiç fiyatı neyse bakalım ona göre sana bunların parasını vereyim dedi. Nitekim öyle yaptılar.

-Peki, siz ilk kendi köyünüzde mi göreve başladınız?

F.G- Kendi köyümde göreve başladım.

- Siz mezun olduktan sonra devlet size hayvan, pulluk vesaire bu tür şeyleri verdi.

F.G- Ben marangoz olarak yetişmişim. Dülger olarak marangozluk aletlerini de verdi devlet.

-Peki, ne kadar görev yaptınız kendi köyünüzde?

F.G- Kendi köyümde 15 sene çalıştım.

-Peki, bu hayvanları beslediniz, öğrencilerle eğitim yaptınız mı birlikte?

F.G- Yok öyle bir şey yapmadık. Köy hayatında kendi gücümüzle tarlada çalıştık. Hayvanlarla o verilen tarlada bizim tarlalarımızla müşterek yapmaya çalıştık.

-Peki, siz mezun olduktan sonra Köy Enstitüsünde gördüğünüz eğitim gibi yarım gün sınıfta, yarım gün dışarıda bahçelerde eğitim yaptınız mı? Köyde öğretmenliğe başladığınızda öğlene kadar ders, sonra uygulamalı ders yaptınız mı çocuklarla?

F.G- Yok hayır. Sadece ders verirdim. Sonra kendi köy hayatıma devam ederdim. Zaten 4274 sayılı kanuna göre 20 sene mecburi hizmet vardı. 20 lira da aylık ücret verirlerdi. Tabi 20 lirayla geçinmek zor. Dersten arta kalan vakitte geçimini temin et diyorlardı. Hayvancılık yaptım. 3-4 sene böyle sürdü. Enstitüler kapatıldı. Hayvanlar geri alındı, maaşa biraz zam yapıldı. Verilen takımlar geri alındı. Normal şeye döndü.

-1946'dan sonra Köy Enstitüsü kapatılma sürecine giriyor. Kastamonu Gölköy Enstitüsü dışında başka enstitülere de gittiniz mi çalışmaya?

F.G- Evet gittim. Hasanoğlu'na 40 kişilik ekip gönderildi. Plana göre bina yapılacakmış. Ben de öyle bir ekibe katıldım. Bizim ekip Konya İvriz'e gönderildi. Konya İvriz'e gittim. Orada hiçbir bina yoktu doğru dürüst. Bitirilmiş bir tek bina vardı. O binada yatacağız, zemine ottan yataklar serilmişti. Orada 40 günde başka bir bina yaptık, bitirdik. Atölye gibi tek katlı bina yaptık. Yemekhanesi bile yoktu. Tarlada, düz arazide toprağı kazmışlar yuvarlak olarak. Şöyle yuvarlak sofranın biçiminde, grup grup on kişi on kişi oturuluyor. Toprağı kazmışlar, oturuyorsun, ayaklarını çukura koyuyorsun, önünde masa gibi olmuş oluyor, onun üzerine tabaklar konmuş, toprağın üzerinde yemeğimizi yerdik. Hatta güneşte öğlen o tabaklara elimizi süremezdik güneşin sıcaklığından. Demir tabaklar ısınırdı. Çatal bıçağı sıcaktan zor tutardık.

-Peki, siz Kastamonu'dan trenle mi gittiniz İvriz'e?

F.G-Trenle gittik. O şeyi bitirdikten sonra bir vagon verilirdi, o grubun başında bir öğretmen var zaten. Kırk kişilik bir vagon. Binayı bitirdikten sonra etraf illerde gezi tertip edilirdi. Umumiyetle gittiğimiz yerler Köy Enstitüleri olurdu. Oralarda kalınırdı.

-Hangi Köy Enstitülerini gördünüz?

F.G- Malatya Akçadağ, Erzurum Pulur. Tren giden yerlere.

-Köy Enstitüleri genelde demir yollarına yakın yerlerde kurulmuş. Ulaşım kolay olsun diye. Birçoğu demiryollarına çok uzak değil. Kastamonu yakın mıydı?

F.G-Kastamonu değil, Kastamonu da teren yoktu.

-Köy Enstitülerinde ilk defa gördüğünüz şeyler nelerdi? Karyola, radyo gibi?

F.G- Karyola, masa ilk defa gördüm. Köylerde yerde yemek yenirdi.

-Köy Enstitüsünde aydınlatma nasıldı? Gaz lambası mı elektrik mi vardı?

F.G- Elektrik vardı. Jeneratör vardı. Motor çalışırdı. Akşam gece sekiz ona kadar, yat saatine kadar çalışırdı. O saatte dururdu, ondan sonra yatakhanelerde gaz fenerleri vardı. Gece sabaha kadar.

- Isınmak nasıldı? Nasıl Isınıyordunuz? Soba mı vardı Kalorifer mi?

F.G-Soba vardı, kalorifer nerde oğlum.

-Yemeklerinizi aşçılar yapıyordu. Sizler de görev alıyor muydunuz?

F.G- Nöbetçi sınıflar yardım ederdi aşçıya. Tabak dağıtımı, yemek dağıtımı, ekmek dağıtımı yaparlardı.

-Kız erkek fark ediyor muydu? Herkes dağıtıyor muydu yemek?

F.G- Masada kim varsa yapardı. Kızların masası ayrıydı. Kızlar ve erkekler sadece dersliklerde aynı ortamlarda olurlardı. Diğer tüm kısımlarda ayrı ayrı.

-Bazı iddialara göre kızlar ve erkeklerin bir arada ahlaksız tutumda oldukları, enstitülerin gayri milli faaliyet içinde bulundukları, komünist yuvaları oldukları gibi iddialar var. Siz böyle şeylere şahit oldunuz mu?

F.G- Bunların hepsi yalan, hepsi uydurma. Hiçbirisi yok. Hatta ben öğretmen olduktan sonra bir olay geldi, yakınımızda bir köyden bir şahıs bana sizin dediğiniz gibi siz orada kız erkek bir arada ne yaptığınız belli değil falan filan diye laf atmaya kalkıştı."Sen nerde çalışıyorsun" dedim, biliyorum İstanbul'da onun ailesi. "İstanbul'da" dedi. Kızın var mı? Var dedi lisede okuyor. Peki, evine yakın mı? Hayır dedi okula gitmek için iki üç araba değiştiriyor. Peki dedim senin kızın sabah okula gidiyorum diye gidiyor. Haberin var mı okula gidip gitmediğinden. Yok dedi. Senin bu dediklerini senin kızın yapabilir ama bizim enstitülerde sadece derslikte bir araya gelinirdi. Bayan öğretmenler vardı başında. Her yerde ayrıydık dedim. Kızlar önde oturlardı onun haricinde kızlar erkekler bir araya gelmezdi. Hepsi kontrol altındaydı.

-Peki, komünistlikle ilgili ne söyleyeceksiniz?

F.G-Katiyen komünistlikle ilgili bir telkin... Oradan mezun olduktan sonra cihan harbi bittikten sonra... Zaten halkın arasında birbirine hakaret etmek isteyen komünist derdi o zaman.

-Peki, size komünizmle ilgili öğretmenler size kitaplar okutulur muydu?

F.G- Yok yok.. Ne olduğunu bile bilmiyorduk biz komünistliğin. Deniyor ama onu diyende ne olduğunu bildiği yok. Sonra sonra ben idrak ediyorum ki Köy Enstitülerindeki çalışma tarzları komünistliğin şeyine biraz benziyor da, oradan yakıştırma yapmış olabilirler. Hep tarıma dayalı şeyler ya... Birazda komünistlikte öyle tarif ediliyor. Bildiğimiz de yok ya ne olduğunu.

-Buraların kapatılma gerekçelerinden bazıları gayrı milli faaliyetler yapıldığı, Türklüğe hakaret edildiği gibi iddialar var.

F.G-Türklüğe mi?

-Evet, böyle şeyler de söylenmiş.

F.G- Yok, böyle şey olur mu, nasıl mantık alır? Mantık alacak şey değil.

-Kastamonu Gököy Köy Enstitüsünde ya da diğer Köy Enstitülerine gittiğinizde İsmail Hakkı Tonguç ya da Hasan Ali Yücel ile onlardan herhangi biriyle karşılaştınız mı?

F.G- Okulu ziyaret etti. Hakkı Tonguç ta ziyaret etti, Hasan Ali Yücel de ziyaret etti benim okulda bulunduğum dönemde. Bir defa gördüm onları ben okulda.

- Hiç sohbet etme, karşılaşma şansınız oldu mu?

F.G- Yok, uzaktan Hakkı Tonguç gelmiş diye, uzaktan.

-Peki, siz öğrendiğiniz tarımsal faaliyetleri, dülgerliği, elinizdeki becerileri çevredeki köylerde ya da etrafınızda uyguladınız mı? Köy çeşmesini tamir ettiniz mi, köylülerle iletişime geçtiniz mi, onlara bir katkı sağladınız mı civara hep okulun içinde miydiniz, uyguladığınız şeyleri civara da öğrettiniz mi?

F.G- Ben öğretmen olduktan sonra kendi bahçemde, uygulama bahçesi diye okulun bir bahçesi vardı. Orada değişik meyvelerin tohumlarından ekerek fidanlar yetiştirdim. Bunu, sulanabilen bahçem vardı, oraya diktim. Orada fidanlar yetiştirdim. O fidanları aşıladım. Yetişkin fidan olarak pazarda sattım. Ve bunu etraftan gören birçok kişi de fidan yetiştirmeye başladı.

F.G -Bizim Safranbolu pazarında, bazı yakın köylerden fidan getirenler olur ama sebzesini vesaire yetiştirdiğini, on on beş tane fidanı getirir orada satardı. Toplu halde, bir kamyon kalabalık bir halde görmedi kimse. Ben pazara böyle getirince bunu dışarıdan mı getirdin. Hayır, ben kendim yaptım deyince zor inanırdı halk, Safranbolulular.

-Askerlik derslerinde hiç uygulamalı olarak elinize silah alıp dışarıda talim gördünüz mü?

F.G-Yok.

-Bazı Köy Enstitülerinde uygulamalı olarak da talim görmüşler. Ben dönemin koşullarına bağlı olarak, İkinci Dünya Savaşı yılları, buna yönelik tedbir amaçlı yapılan bir eğitim olarak düşündüm. İkinci Dünya Savaşı bittikten sonra acaba askerlik dersi devam etti mi?

F.G- Zaten biz de o zaman mezun olduk. 45'te mezun olduk. Cihan harbi de 45'te bitti zaten.

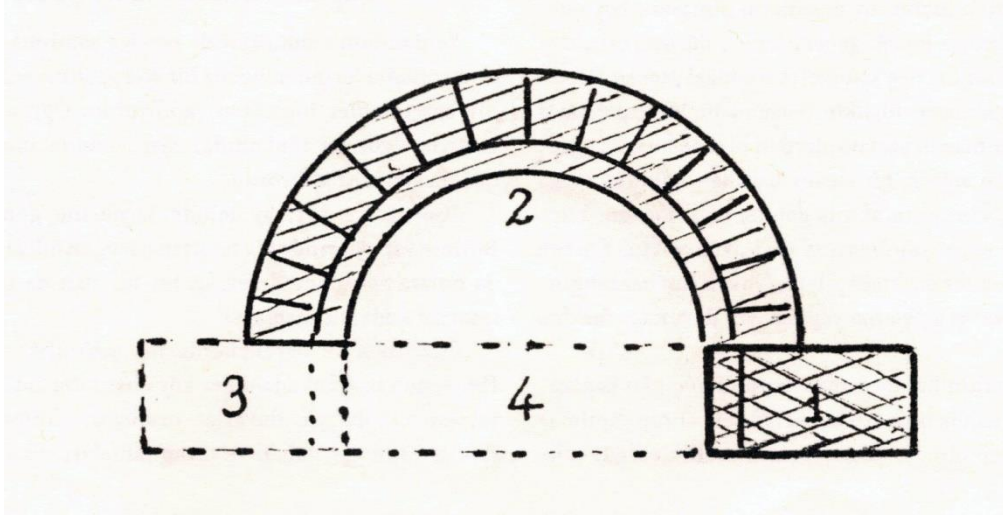
-1946'dan sonra Köy Enstitüleri sistemi değişti.

F.G- Evet 1946'dan sonra Köy Enstitüleri sistemi değişti. Köy Enstitülerinin kurulmasında ilk şey olan. İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç ve Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel, bunlara da destek veren İnönü Cumhurbaşkanlığı zamanında oluyor bu okullar. Ama yine ne aksi şeydir ki İnönü'nün zamanında Köy Enstitüleri kapandı.

Ek 2.

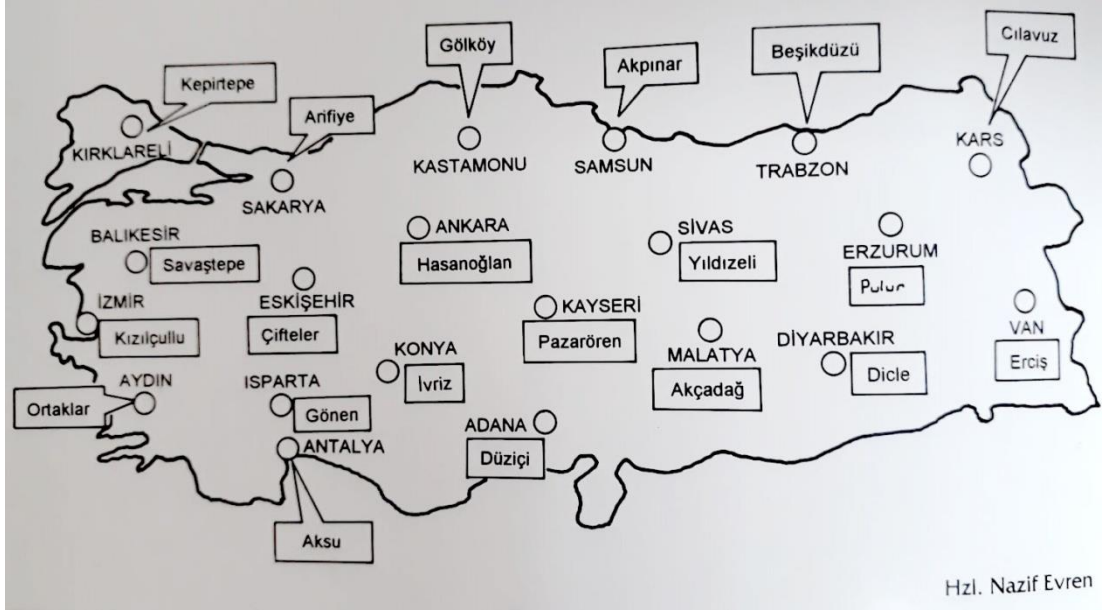
**Hasanoğlan Köy Enstitüsü'nün Orak -Çekice Benzetilen Ödeneksizlikten
Tamamlanamamış Müzik Binasının Planı**

Not: Eğer tamamlanabilseydi görüntüsü iletkiye benzeyecekti.

Ek 3.

21 Köy Enstitüsü

Adı Soyadı : Fehmi GÜNDÜZ
Doğum Tarihi : 26.05.1927
Doğum Yeri : Safranbolu, Davutobası Köyü
Görüşme Tarihi: 20.01.2019

Ek 4. Fehmi Gündüz, Kastamonu Gölköy Köy Enstitüsü 1945 Mezunu

Ek 5.

Adı Soyadı : Tahsin YÜCEL
Doğum Tarihi : 1926
Doğum Yeri : Kütahya, Emet
Görüşme Tarihi: 02.05.2019

Tahsin Yücel, 1944 yılı Çifteler Köy Enstitüsü ve 1947 yılı Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü Mezunudur

Ek 6.

Adı Soyadı : Fahri ÖZDEMİR
Doğum Tarihi : 1935
Doğum yeri : Giresun, Bulancak,Kuşluhan Köyü
Görüşme Tarihi: 14.05.2019

Fahri Özdemir, Trabzon Beşikdüzü Köy Enstitüsü'ne 1948 Girişli Öğretmen

Ek 7.

Adı Soyadı : Mustafa BAKIR
Doğum Tarihi : 1930
Doğum yeri : Kastamonu, Şenpazar Kuztekke Köyü
Görüşme Tarihi: 18.05.2019

Mustafa Bakır 1948-1953 Kastamonu Gölköy Köy Enstitüsü Mezunu

Ek 8 .

"Öğretmen Okulları ve Köy Enstitüleri Programı,

Haftalık Ders Dağıtma Cetveli"

HAFTALIK DERS DAĞITMA CETVELİ						
A tipi (6 Sınıflı Erkek) Köy Enstitüleri						
	Sınıf I	Sınıf II	Sınıf III	Sınıf IV	Sınıf V	Sınıf VI
MESLEK DERSLERİ:						
Psikolojiye giriş	—	—	—	2	—	—
Eğitim psikolojisi	—	—	—	—	2	3
Öğretim metodu ve uygulama	—	—	—	—	2	6
Eğitim sosyolojisi	—	—	—	—	1	2
Teşkilât ve idare	—	—	—	—	—	1
Seminer çalışmaları	—	—	—	—	1	2
TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI:						
Okuma	3	2	2	1	1	—
Dilbilgisi	1	1	1	1	1	—
Kompozisyon	1	1	1	1	1	1
Türk edebiyatı tarihi	—	—	—	1	1	—
Çocuk edebiyatı	—	—	—	—	—	1
Uygulamalı Türkçe	—	—	—	—	—	1
SOSYAL BİLGİLER:						
Tarih - coğrafya - yurttaşlık bilgisi	4	4	4	—	—	—
Tarih	—	—	—	2	2	1
Coğrafya	—	—	—	1	1	1
TABİAT ve FEN BİLGİLERİ:						
Tabiat ve fen bilgisi	3	4	5	—	—	—
Fizik	—	—	—	2	2	—
Kimya	—	—	—	3	—	—
Biyoloji ve sağlık bilgisi	—	—	—	—	2	2
MATEMATİK	4	4	4	4	3	—
MİLLÎ SAVUNMA	—	—	—	1	1	1
DİN BİLGİSİ	—	—	—	1	1	—
BEDEN EĞİTİMİ	2	2	2	2	2	2
MÜZİK	2	2	2	2	2	2
RESİM ve YAZI [*]	3	3	3	2	2	2
İŞ	3	4	4	3	3	3
TARIM	4	4	4	4	3	3
SERBEST ÇALIŞMALAR (En az 3 saat)	3	3	3	3	3	3
TOPLAM	33	34	35	36	37	37
[*] Öğretmen, sınıfın ve tek tek öğrencilerin ihtiyacını dikkate alarak Yazıya tahsis edilecek zamanı kendisi ayarlayacaktır.						

ÖZ GEÇMİŞ

Kerim Koray Berktaş, 1978 İstanbul doğumludur. Lise eğitimini 1999 yılında Koşuyolu Kazım İşmen Lisesi'nde, lisans eğitimini 2003 yılında İstanbul Üniversitesi Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği bölümünde tamamlamıştır. 2007 yılında Milli Eğitim Bakanlığında Sosyal Bilgiler Öğretmeni olarak Siirt'te göreve başlamıştır. 2003 yılından beri Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi bölümünde yüksek lisans eğitimine devam etmektedir. 2016 yılından itibaren Erenköy Mehmet Sait Aydoslu Ortaokulu'nda müdür yardımcısı olarak görev yapmaktadır.